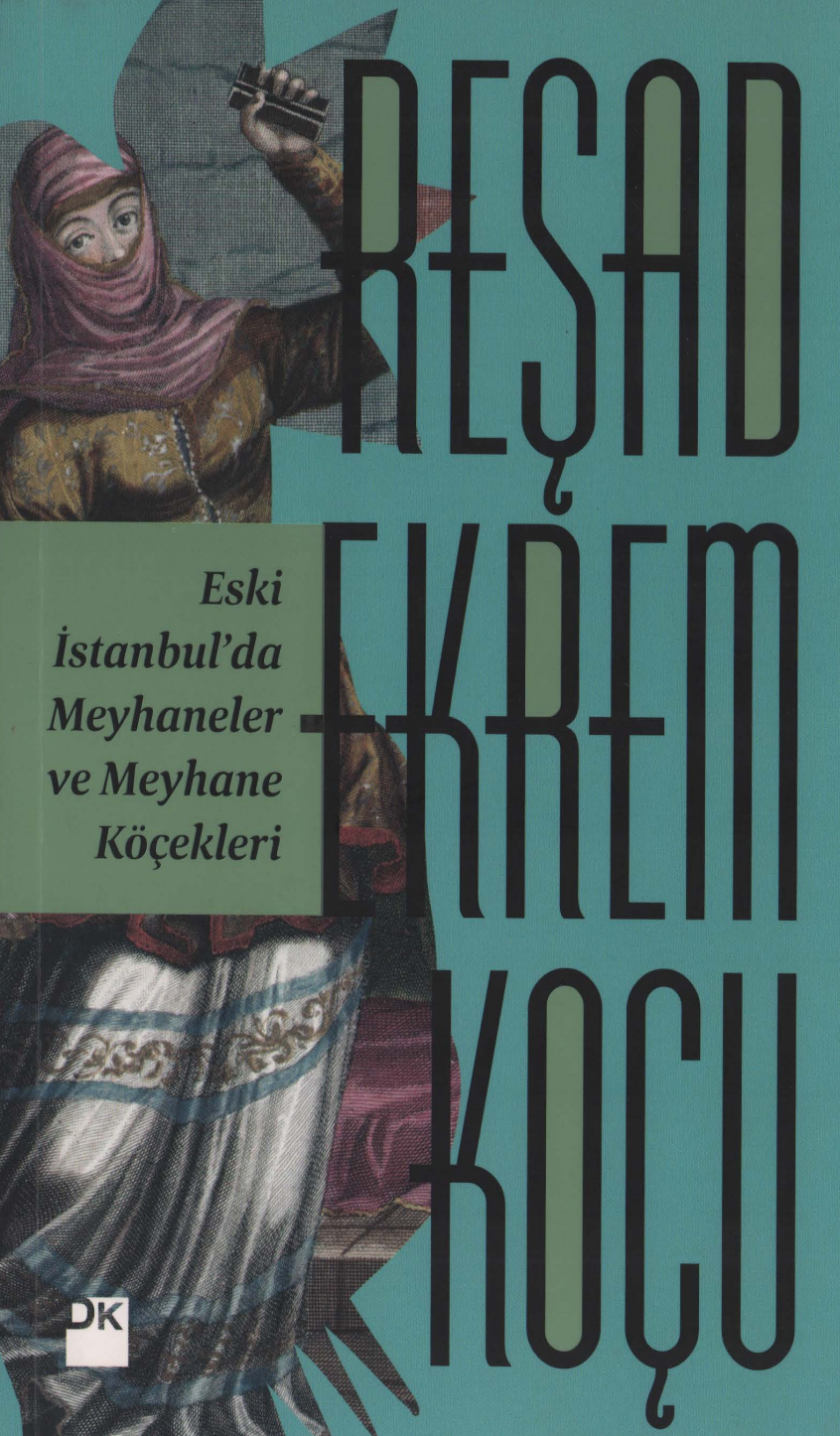

REŞAD EKREM KOÇU

Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri

DK

Reşad Ekrem'in dilinde tarih gerçek hayattan daha canlı, daha güzel, daha büyülü...

Reşad Ekrem Koçu, ilk kez 1947'de yayımlanan bu kitabında, 16. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar İstanbul meyhanelerini ve meyhane köçeklerini –kendi deyişiyle– "kalem diline veriyor." Vezir Hanı'ndan Saraç Hanı'na gedikli meyhaneler, fesli Türklerin giremediği Eftalipos, koltuk meyhaneleri, ayaklı meyhaneler ve ilk birahaneler... Ahmed Rasim, Çaylak Tevfik ve Ahmed Midhat Efendi'den meyhane tasvirleri... Gedikli meyhanelerde oynatılan, uğurlarına kavgalar edilen, kan dökülen köçekler. Renkli ve canlı bir gündelik yaşam tarihi...

"Uzun yıllar öncesine dönüyorum ve *Murat Reis'in Oğlu*'nu okumaya başlıyorum. Büyük bir hayranlıkla okuduğum bu roman uçsuz bucaksız denizlerden geçip giderek bana Osmanlı tarihini sevdiriyor. Yazarı Reşad Ekrem Koçu, Osmanlı tarihini 'bugünde yaşatan' mucizevi, görkemli bir yazar! Reşad Ekrem'in eşsiz eseriyle dostluğum artık hep sürecek, herhalde ölünceye kadar..."

Selim İleri

DK DOĞAN KİTAP

Reşad Ekrem Koçu, 1905 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Ekrem Reşad Bey (1877-1933), İstanbul Şehremaneti muhasebecilerinden Abdullah Reşad Bey ile Osman Paşa kızı Melek Hanım'ın oğluydu.

1921'de Bursa Lisesi'ni bitiren Koçu, 1931'de İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Burada yaşamı ve eserleri üzerinde önemli etkiye sahip olan Ahmed Refik Altınay'ın önce öğrenciliğinde sonra da asistanlığında bulundu.

1933'te meşhur "Üniversite Reformu"birçok öğretim üyesiyle birlikte Altınay'ı da tasfiye edince hocasıyla birlikte üniversiteden ayrıldı. Emekliliğine kadar Kuleli Askeri, Pertevniyal ve Vefa liselerinde tarih öğretmenliği yaptı. 6 Temmuz 1975'te İstanbul'da öldü.

Reşad Ekrem Koçu birçok kitap ve henüz kapsamlı bir dökümü dahi çıkarılmamış olan yüzlerce makale yazdı. Bunlar arasında hemen akla gelenler *Kızlarağasının Piçi* (1933), *Hatice Sultan ve Ressam Melling* (1934), *Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri* (1947), *Tarihimizde Garip Vakalar* (1952), *Osmanlı Padişahları* (1960), *Erkek Kızlar* (1962), *Dağ Padişahları* (1962), *Esircibaşı* (1962), *Forsa Halil* (1962), *Yeniçeriler* (1964), *Osmanlı Tarihinin Panoraması* (1964), *Fatih Sultan Mehmed* (1965), *Patrona Halil* (1967) ve *Kabakçı Mustafa*'dır (1968). Ayrıca son derece özgün bir çalışma olan *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*'nün de yazarıdır.

Bütün bu eserlerin yanı sıra, Koçu genellikle, büyük bir yayıncılık ve yazarlık macerası olarak anılan *İstanbul Ansiklopedisi*'yle özdeşleştirilir. Büyük kısmını bizzat ve bazen de takma isimler alarak yazdığı, resimlediği, kaynak bulduğu bu başeserini bitirmesi maalesef mümkün olmamış, ansiklopedi "g" harfinin ortalarında maddi yetersizlikler nedeniyle durmuştur.

Koçu'nun Türk tarihyazımındaki yeri çok önemlidir. "Tarihi sevdiren adam" olarak anılan hocası Ahmed Refik Altınay'ın yolundan gitti, o yolu genişletti, olağanüstü ayrıntıları yakalayan dikkat ve titizliğiyle büyük bir "hikâye etme" başarısı elde etti.

Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri

DOĞAN KİTAP TARAFINDAN YAYIMLANAN DİĞER KİTAPLARI

Kösem Sultan
Osmanlı Tarihinin Panoraması

ESKİ İSTANBUL'DA MEYHANELER VE MEYHANE KÖÇEKLERİ

Yazan: Reşad Ekrem Koçu

Yayın hakları: © Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. baskı / Tan Matbaası, 1947
Doğan Kitap'ta 1. baskı / Mayıs 2002
4. baskı / Nisan 2015 / ISBN 978-605-09-2611-8
Sertifika no: 11940

Kapak tasarımı: Geray Gençer
Kapak görseli: Philip de Bay © Historical Picture Archive/CORBIS
Baskı: Kitap Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. No: 123 Kat:3 Topkapı - İSTANBUL
Tel: (212) 482 99 10 (pbx)
Fax: 212 482 99 78
Sertifika no: 16053

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL
Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16
www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri

Reşad Ekrem Koçu

DK DOĞAN KİTAP

İçindekiler

1 / İstanbul'da meyhane kalmadı 11
2 / Gedikliler, koltuklar ve ayaklı meyhaneler 14
3 / Çaylak Tevfik Bey'in kitapçığı 19
4 / Bekrî Mustafa, Nişancı Firuz Bey ve Şair Melihî 23
5 / Şairin hayatını kurtaran gazel 27
6 / Gedikli meyhaneler 30
7 / Barba, mastori, saki-muğbeçe, palikarlar ve ateş oğlanları pedimular 33
8 / İçki ve meze çeşitleri üzerine bir manzume 36
9 / Unutma bizi dolması 40
10 / Vezir Hanı Meyhanesi 44
11 / Karakulak Hanı Meyhanesi, Leskofçalı Galib Bey 48
12 / Saraç Hanı Meyhanesi 51
13 / Meyhane köçekleri 54
14 / Loncalı Köçek İsmail'in hikâyesi 58
15 / İstanbul'u ayağa kaldıran Çingene düğünü 61
16 / Köçek İbo'nun romanlaştırılmış hayatı 65
17 / Trabzonlu Nebil Bey'in divanı ve Kel Vasil'in meyhanesi 82
18 / Ahmed Rasim'in kalemiyle iki meyhane tasviri 86
19 / Çaylak Tevfik Bey'in kalemiyle muhayyel bir meyhane âlemi 90
20 / Ahmed Midhat Efendi'nin kalemiyle bir meyhane 97
21 / Üsküdarlı Vâsıf Hoca'nın kalemiyle Eftalipos 101
22 / Küplü 105
23 / Büyük Kuleli 109

24 / Gambrinos Birahanesi 112
25 / Sirkeci'de Kafkas Birahanesi 115
26 / İçki yasakları 118

Sözlük 121

1

İstanbul'da meyhane kalmadı

Yakın geçmişe kadar meyhanelerinin şöhreti bütün Akdeniz memleketlerine yayılmış koca İstanbul'da meyhane kalmadı. İçkili lokantalar var ve içkili aşçı dükkânları var.

Meyhaneye rakı ve şarap içmeye gidilir ve meze yenilir, yemek değil.

Meze doyumluk değil, tadımlık olur ve çeşitli olur; siyah havyarından zeytine, istavrit balığından levreğe, ıstakozdan yengece, pavuryaya ve bir lokmacık şiş kebabından bıldırcın buduna.

Rint akşamcının önüne tabaklar dizilir, o, iki üç yudum rakısı, şarabı için düşünmez ne yiyeceğini.

Meyhane kalmadı ama, bilhassa rakı içmesini bilenler de kalmadı. O cânım rakımız, kuş gözünden şişhaneye, kadehle içilir efendim. Yudum yudum, süze süze, koklaya koklaya...

Hangi semte giderseniz gidiniz, yüz içkili lokanta eşiği atlayınız, giriniz, kadeh bulamazsınız, bardakla getirirler rakınızı.

Rakımızı içmek isteyen turistler çarpılıveriyorlar. Elbet çarpılır, o diyar garibine rakının nasıl içileceğini gösteren yok ki...

Nasıl yerlerdi kaybettiğimiz İstanbul meyhaneleri? En büyük şairlerimizin gazellerle şarkılarla övdüğü yerler...

İşte geçen asırda yaşamış ve genç yaşında ölmüş, Galata Mevlevihanesi şeyhi Mehmed Esad Galib Dede, "Şeyh Galib"... Güzel yüzü ve narin vücut yapısıyla bir şiir devi, incecik parmaklarında Türkçe, Arapça ve Farsçayla balmumu gibi oynayan adam... Huzurunda vezirlerin, padişahın hürmetle ayağa kalktığı adam...

Evvela *Hüsün ve Aşk* adıyla bir eser yazma hakkını taşıyan büyük âşık:

Ektikleri dane-i şerare
Biçtikleri kalb-i pare pare
Giydikleri afitab-ı temmuz
İçtikleri şule-i cihansûz
Anlar ki kelama can verirler
Mecnun o kabiledendi derler.

Evet, kelama can veren o Şeyh Galib meyhaneye kayıtsız kalmamıştır. Meyhane meyhane gezer miydi dersiniz? Zannetmem, hazin bir aşkı dillere destan olmuştur da o yönden dile düşmemiştir. Ama şu gazeli de yazmıştır:

Meyhaneyi seyrettim, uşşaka mutaf olmuş
Teklif ü tekellüften sükkânı muaf olmuş
Bir neşe gelüb meclis bi-havf ü hilaf olmuş
Gam sohbeti yâd olmaz, sineleri saf olmuş
Âşıkta keder neyler, gam halk-ı cihanındır
Koyma kadehi elden, söz pir-i muganındır...

Hakikat olan, Şeyh Galib'in devrinde toplum hayatında, ona bu güzel şiiri yazdırtacak bir yer oluşudur meyhanenin...

Milli kütüphanemize ölmez eser olarak bir lügat kitabı koyan Muallim Naci, o da genç yaşında öldü ve padişahın iradesiyle, imtiyazlı bir mezarlık olan Sultan Mahmud Türbesi avlusuna defnedildi. İçerdi, hem çok içerdi derler. Ama imanlı bir Müslüman'dı. Meyhane karşısında bakınız nasıl konuşuyor:

Gönlüme sakiyi mimar eyledim meyhanede
Allah Allah... Kâbe imar eyledim meyhanede...

Bizans'ı İstanbul yapan, cihan haritasında koca bir Türk-İslam devletinin temelini atan Fatih Sultan Mehmed de:

Kevseri anmaz ol içdüğü mey-i nabı içen
Mescide varmaz o varduğu kilisayı gören.

Muallim'in ve imparatorun, ulu hakanın imanlarından şüphe mi edeceğiz, hâşâ!.. Taş kesiliriz.

Sizlere bu sütunlarda İstanbul meyhanelerinin tarihçesini okutacağım; Zindan'da, Hançerli'de, Kafesli'de, Gümüş Halkalı'da, Karanfil'de, Kelepçe'de, Büyük Kuleli'de, Küçük Kuleli'de... Yüzlerce isim ve Balıkpazarı'nda, Zindankapısı'nda, Mercan'da, Tavukpazarı'nda, Tahtakale'de, semt semt... "Gedikli"si, "koltuk"u, yasakları, nizamları, dekoru, eşyası; rintleri, kalenderleri, şairleri, şiirlerle methedilmiş köçek oğlanları, kavgaları, cinayetleri, türlü cilveleriyle İstanbul meyhaneleri...

2

İstanbul'da meyhane kalmadı

Yüzyıllar boyunca İstanbul meyhaneleri ya "gedikli" yahut "koltuk" olmuştur.

Gedikli meyhaneler, işleten sahiplerinin elinde devletten alınmış ruhsatname, bir berat bulunan meyhanelerdir ve hepsi büyük büyük yerler olagelmişti. "Gedik" Ortaçağ'dan kalmış ve iş hayatını, ticareti sınırlayan bir usuldür; mesela İstanbul'da 100 meyhane varsa, bu ne 101 olabilir, ne de 99'a inerdi, 100...

Terzi için de böyle, demirci için de böyle, berber için de böyle. Çeşme başlarındaki sakalar için de öyle, iskele başlarındaki hammallar için de öyle...

Bir iş, dükkân sahibinin elindeki ruhsatnameye verilmiş, takılmış isim. Gedik, babadan evlada kalır yahut ustadan çırağa, kalfaya devredilir yahut işten çekilen sahibi tarafından, loncasının muvafakatiyle bir başkasına satılırdı. İşin ehli olması şart. Tarih kaynaklarımıza isimleri geçmiş bütün meyhaneler, gedikli meyhanelerdir. Gedik kâğıtlarında, ruhsatnamelerinde alındığı devrin padişahının tuğrası bulunduğu için gedikli meyhanelere "selatin meyhane" adı da verilirdi.

"Koltuklar" ruhsatnamesiz kaçak meyhanelerdir. Adamın elinde bakkal gediği vardır, yolunu bulur, bir fıçı şarap, birkaç damacana rakı atar dükkânının bir köşesine ve ancak güvendiği kişilere, akşam kerahet vaktinde, dükkânının kepengini indirip gizli meyhanesini işletirdi. Elbet ki zaptiyenin, bekçinin, "görme beni" ücretini vererek.

Gediklilerin müşterileri ikindi ile akşam arası esnaf kalfaları, çırakları, o boydan henüz tüylenmemiş yahut bıyıkları yeni yeni terle-

miş gençlerdi. Akşam ile yatsı arası da yeniçeriler, kalyoncular, topçular, esnaf kâhyaları, "âşık"lar (halk saz şairleri), okuryazar takımının kalenderleriydi, yaşını başını almış adamlardı.

Koltuklara, evine içki sokamayan yahut sokmak istemeyen kibar takımı uğrardı, yâr ve ağyar gözlerinden saklı iki üç kadeh rakısını, bir iki bardak şarabını içer, ağzını siler, evinin yolunu tutardı.

İstanbul'a mahsus bir de "ayaklı meyhane"ler vardı, içkinin seyyar satıcıları. Hepsi istisnasız Ermeni'den olurdu; dükkânı, tezgâhı, ustası, sakisi hep kendisi. Bellerine ucu musluklu ve içi rakı yahut şarap doldurulmuş uzun bir koyun barsağı sararlar, sırtlarında cüppeye benzer bir üstlük, iç cebinde bir kadeh, omuzlarına da alameti farika olarak bir peşkir atarlardı. Ve en çok Bahçekapı dışında, Yemiş İskelesi civarında, akşam karanlığında kayık iskelelerinde dolaşırlardı, müşterileri yalın ayaklı, yarım pabuçlu kayıkçılar, hammallar, yanaşmalar, uşaklar... Kuşağının altından musluğu açar, kadehi doldurur, peşine takılmış müşterisine içkiyi sunardı, kadehi alan da iki yudumda içer, ağzını da elinin tersiyle silerdi, argo deyimiyle ona da "yumruk mezesi" denilirdi. Ayaklı meyhanelerin cömertçesi ise cebinden iki üç leblebi çıkarıp verirdi.

İstanbul meyhaneleri ile namlı meyhaneciler hakkında en eski kayıtlara, 17. yüzyılda yaşamış Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde rastlanır.

Evliya Çelebi, İstanbul esnafından bahsederken meyhanecilere "Esnaf-ı melunan-ı menhusan-ı mezmuman yani meyhaneciyan" diyor. Büyük seyyahın verdiği malumata göre, IV. Murad'ın şiddetli ve devamlı içki yasağı arifesinde, hepsi İstanbul ile Galata, Eyüp ve Üsküdar kadılıkları hudutları içinde binden fazla meyhane vardır. Meyhanecilerin cümlesi "kefere ve fecere" olarak 6.000 nüfustur; 300 kadar koltuk dükkânı vardır. Meyhaneler, "Hamr Eminliği"ne bağlıdır ki, devlet hazinesinin en zengin gelirlerinden birini de bu emanet temin etmektedir; Hamr Emaneti, Galata'da Domuz Kapısı'ndadır (Domuz Sokağı). Evliya Çelebi,

"İstanbul'un dört çevresinde meyhaneler çoktur, amma çokluk üzere Samatya Kapısı'nda, Kumkapı'da, Yeni Balıkpazarı'nda, Unkapanı'nda, Cibali Kapısı'nda, Ayakapısı'nda, Fener Kapısı'nda,

Balat Kapısı'nda, karşıda Hasköy'de bulunur. Hele Galata demek meyhane demektir. Oradan ta Karadeniz Boğazı'na varınca her iskelede meyhane bulunur, amma Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere ve Anadolu tarafında Kuzguncuk, Çengelköy, Üsküdar ve Kadıköy'de tabaka tabaka meyhaneler vardır. Hamri şeytanın talimiyle Cemşid peyda etti. Meyhaneciler mezmum kavimdir. Meyhaneleri içre bu kadar hanende, sazende, mutriban cem eyleyüb şeb ü ruz sefa ile sürud ederler. Şarabın gerçi nas-ı kati ile katresi haramdır; amma hükema kavlince ana 'ruh-i sâni' demişler, nuş eden canların canına can verip, bihayat iken şirane cünbüşe başlayıp bihicab olurlar:

Yâre yalvarmaya bir kimse hicab etse hemen
Bir kadeh mey kişinin cümle hicabın götürür.

Bunu nuş edenler 'arslan sütü' demişler. Kadim hükema da, 'Elma yiyip alessabah bir kâse şarap içenin öldüğüne taaccüp ederiz' demişlerdir, amma yalan söylemişlerdir" diyor.

Büyük yazar Galata'dan bahsederken, "Deniz kenarında Galata'nın Ortahisar denilen kısmında iki yüz adet kat kat harabathaneler, meyhaneler vardır, fâsıklar îş ü işret edip hanende ve sazendelerle bir hayhuy ederler ki, dil ile tarifi mümkün değildir" diyor. Ve o harabathanelerden Taşmerdiven Meyhanesi ile Kefeli'nin, Manyalı'nın, Mihalaki'nin, Kaşkaval'ın, Sünbüllü'nün, Konstantin'in ve Saranda'nın isimlerini kaydediyor. O 17. yüzyıl meyhaneleri nasıl yerlerdi? Hiçbir şey bilmiyoruz. Belki, Cenevizliler zamanından kalmış olup, yakınca bir zamanda yıktırılmış olan ve asıl şekli ancak son yıllarında bozulmuş bulunan Galata'nın meşhur Lavirentos Meyhanesi'nin benzerleriydi. "Lavirentos" adı Evliya Çelebi'ye çetrefil gelmiş, onu da kaydettiği sekiz meyhane arasına o tarihte işleten sahibinin adıyla kaydetmiş olacaktır. Lavirentos'u, okuyucularımın *Bıçakçı Petri*'den hatırlamış olmaları gerekir. Evliya Çelebi Galata'nın bu büyük gedikli meyhanelerinde türlü türlü misket şarapları, Ancona, Sakız, Mudanya, Edremit, Bozcaada şarapları bulunduğunu anlatır; meyhanelerin sıralandığı sokaklarda yalınayak, başı açık yüzlerce sarhoş serilip yatarmış, perişan halleri sorulduğunda,

Öyle sermestim ki idrak etmezem dünya nedir!
Ben kimim, saki olan kimdir, mey-i sahba nedir?

derlermiş. Mübalağalı olmakla beraber canlı bir tasvirdir.

Yine o büyük yazar Haliç kıyısında Hasköy'den bahsederken 100 meyhane bulunduğunu söylüyor. Rakamda mübalağası aydındır. En namlı meyhaneciler ve keyif verici meyve suyu satıcıları Küpelioğlu Yahudi ile Rum Tiryandafil imiş.

Evliya Çelebi'den üç yüz sene sonra yaşamış çağdaş büyük yazar Ahmed Rasim Bey de yetişebildiği eski İstanbul meyhanelerini şöyle anlatıyor:

"Kumkapı'ya doğru Karabıçak; Yenikapı taraflarında Sandık Burnu, Langa, Uzun Odalar, İncirli; Samatya havalisinde Altınoluk, Dış Kalpakçı, Sulu Manastır, Yedikule meyhaneleriyle; Balıkpazarı istikametinde Çorapçı Hanı, Ketenciler Kapısı; daha ileride Yemiş İskelesi, Limon İskelesi; Unkapanı civarında Kafesli, Cibali yakınlarında Haleplioğlu namlarındaki işretgâhlar, Haliç'in bu kenarında Balat Ayvansaray, Lonca, Tekfur Sarayı ve yine oralarda Topkapı Karagöz Meyhanesi namlarındaki meyhaneler, Kavas'ın Bağı hizalarından Bayrampaşa, Çırpıcı, Veliefendi dahil olmak şartıyla çizilmiş bir hat ile Edirnekapı, Silivrikapı, Narlıkapı ve sur haricindeki Kazlıçeşme meyhaneleri.

Bekrî Mustafa Yemiş İskelesi'nde yatar. Ta karşısında Galata'nın Fermeneciler üstündeki Koyunlubaba, Geyikli, Azebkapı; Tophane semtine doğru Karaköy, Küplü, Çakanoz meyhaneleri, Boğazkesen, Kumbaracı Yokuşu, Beşiktaş, Uzuncaova, Köyiçi, Ortaköy, Dereiçi, Defterdar Burnu koltukları; Üsküdar cihetinde Balaban, Yenimahalle, Selamsız, Sultantepesi, İcadiye, Bağlarbaşı semtleri ta Çengelköy'e kadar... Bütün bu saydığım yerlerde mevsim mevsim saz şairlerimiz destanlar, semailer okuyarak, sazlar, curalar iki ve dört telliler, zurnalar, zilli maşalar, darbukalar, davullar, rübablar, neyler, nısfıyeler, giriftler, kavallar çalarak allı pullu, cepkenli, sırmalı etekli, hoşendam, hoşhiram, kâküllü, düzgünlü, benli, sürmeli köçekler oynatarak, naralar, kadeh kırmalar, bıçak, kama, pala, gaddare, kulaklı çekmeler, usturpa, ucu demirli cop, sandalye bacağı kul-

lanmalar, atışmalar, kapışmalar, türlü türlü sululuklar, hatta rezaletler arasında ömür geçirmişlerdir. Ama bu mestane hayhuy hiçbir zaman doludizgin ilerlememiştir. Buralarda oturuldukça ecdadın ses, söz, sûz ü güdâz, aşk, bedbahtlık, sürur ve bütün ruh tecellileri el ile tutulur bir surette duyulur. Alafranga birahaneler ve gazinolar buna daima yabancıdır."

3

Çaylak Tevfik Bey'in kitapçığı

Yakın geçmişin İstanbul meyhaneleri üzerine küçük fakat çok kıymetli bir vesika vardır: içinde nakledilmiş bazı tarihi sahnelerde fahiş hatalarına rağmen kıymetli, geçen asır sonu yazarlarından "Çaylak" lakabıyla meşhur Mehmet Tevfik Bey'in *Meyhane yahut İstanbul Akşamcıları* isimli kırk-kırk beş sayfalık risalesi.

İstanbul meyhaneleri ya bulundukları yere, ya sahiplerinin isimlerine nispetle veyahut da o zamanlar dükkânların üzerine unvan tabelaları yerine asılan tahtadan yahut madeni kayık, kafes, kule, hançer gibi alameti farikalara yahut da içindeki bir hususiyete göre isim alırlardı.

Çaylak Tevfik Bey'in, 1880'e doğru, o küçücük kitapta kaydettiği en namlı İstanbul meyhaneleri, semt semt şunlardır:

Eminönü Balıkpazarı'nda: Kafesli, Hançerli, Yahudi.

Zindankapısı'nda: Sahlepçi.

Mahmutpaşa'da: Çorapçı Hanı, Kürkçü Hanı, Valide Hanı.

Mercan'da: Alipaşa Hanı.

Tavukpazarı'nda: Saraç Hanı, Bakla Hanı, Yağlıkçı Hanı, Vezir Hanı.

İskenderboğazı'nda: Taş Han.

Gedikpaşa'da: Küçük Müsellim, Büyük Müsellim.

Yenikapı'da: Kafesli.

Langa'da: Tandırlı, Mermerli, İkikapılı, Saray Odaları, Uzun Odalar.

Samatya'da: Büyük Kuleli, Küçük Kuleli, Altın Oluklu, Gümüş, Halkalı, Kel Serkis, Zafiri, Ormanos, Kelepçe, Hacı Manol, Süngerli, Servili.

Yedikule'de: Mağara.

Altımermer'de: Sünbüllü.

Karagümrük'te: Takkeci.

Topkapı'da: Karagöz, Yeni Meyhane, Hacı Mardiros, Kaledibi, Sarafim.

Tekfur Sarayı'nda: Karagöz, Enserci Mişon, Kürkçü, Orak, Çubukçu, Nesim.

Balat'ta: Karanlık, Koço Kalfa, Köroğlu, Bahçeli, Yarım Balat, Karanfil, Yasef.

Lonca'da: Aynalı, Yovaşko.

Balat Kapısı dışında: Dülgeroğlu, Hacı Miron, Hacı Avram, Gümüş Endaze, Bayraktar, Çingene Müslim.

Fener'de: Sokiyas, Gümüş Halkalı, Kanburoğlu, Tanaşaki.

Kiremit Mahallesi'nde: Sakızlı.

Cibali'de: Haleplioğlu, Laşko, Kasavet, Anastas, Yahudi Ayoda.

Unkapanı'nda: Yenidünya, Baklacıoğlu.

Keresteciler'de: Kandilli.

Kıymetli bir vesika, seksene yakın gedikli meyhane adı, fakat çok noksan. Tevfik Bey, Haliç'in karşı yakasına geçmiyor, hele Galata'ya hiç olmazsa 16. yüzyılın ünlü yazarı Kastamonulu Latifî gibi, "Galata demek meyhane demektir!.." diyebilirdi. Kadıköy yok, Üsküdar yok, Boğaziçi'nin iki yakası yok.

Evet, çok noksan, hatta yazdığı semtler bile.

Aynı tarihlerde İstanbul'a bir Erzurumlu Âşık İbrahim geliyor, 1880-1885 arası, yolu Eminönü Balıkpazarı meyhanelerine düşüyor ve meyhane meyhane dolaşıyor. Tevfik Bey orada 3 meyhane kaydetmiştir, Âşık İbrahim 17.

İşte Erzurumlu'nun Balıkpazarı meyhaneleri destanı:

İstanbul'da attım bahtıma zarı
Çıktı karşımıza Balıkpazarı
Değmesin üstüne kemgöz nazarı
Minelkadim cihan üzre adı var

Bu benderi tekfur kurdu kuralı
Her sokak meyhane iki sıralı

Görse pesend ider Frenk kralı
Her birinin bir isimle yâdı var

Biri "Taşmerdiven", biri "Topuklu"
Birinin adı "Altın Oluklu"
Lonca sokağıdır "Hançerli" yolu
Ardında "Zindan"ı hem "Cellad"ı var

"Kafesli", "Camekân", "Yahudi", "Folluk"
Balıkpazarı'na mahsus bu bolluk
On beşten fazladır gedikli, koltuk
"Mecnun"u var hem dahi "Ferhad"ı var

"Şadırvan" yanında kurulmuş "Çadır"
"Bahçeli" denilen vakf-ı sultandır
Anın karşısında "Nesim"le "Tandır"
"Dalyan"ın cümleden üstün tadı var

Meyhane lafında vardır letafet
Her birin içinde kaç çeşm-i afet
Göz göze muhabbet diz dize ülfet
İzin vermiş koskoca bir kadı var

Getir getir saki kendimden geçem
Kadeh-i çeşminle bir dolu içem
Girmesin araya söyle şu perçem
Beni berdar etmeye fesadı var

Mavidir püskülü başta dal fesin
Ruhlerindir reşk ettiği canfesin
Sakız gülü kokar saki nefesin
Pazarlıkta sinenin küşadı var

Kâfirin oğluna esir Müslüman
Getir ey saki şarab-ı erguvan
Okunsun Urumca semai divan
Lavtacı Hıristo bir üstadı var

Bunu böyle yazdı Âşık İbrahim
Rehberimiz oldu Şeytan-ı Racim
Tanrı'nın bir adı Gâfur-ı Rahim
Gümrah kullarına bir imdadı var.

4

Bekrî Mustafa, Nişancı Firuz Bey ve Şair Melihî

Bekrî Mustafa'ya "ayyaşların piri" derler, yalan değil, yanlıştır. O, "içki içmesini bilenlerin piridir". Hayatının sonları Sultan IV. Murad zamanına rastlamıştır. En amansız bir içki yasağı devri, içki, tütün ve hatta kahve içenlerin idam edildikleri bir devir. Yeşilaycılar ve som sofular "Nerde şimdi öyle bir adam!" diye Sultan Murad'ı aramasınlar, "içki, tütün, kahve" yüzünden adamlar astırır, kelleler uçurtur, öbür yanda da kendisi gece ve gündüz içerdi, "şâribülleyli vennehar" idi. Devlet kapısında küçük bir memur, bir "çavuş" olan Mustafa öyle bir devirde ölüme meydan okuyarak içmesini bildiği içindir ki, ölmez şöhretine kavuşmuştur. Zannediyorum ki koruyucu melekleri vardı, tatlı dili ve zarafeti ile sevimli yüzü.

En güzel fıkralarından biridir:

Üsküdar İskelesi'nde kayıkçılık yapıyormuş, şarap testisi kayığın içinde, bir gün Sultan IV. Murad ile Sadrazam Bayram Paşa, kıyafetlerini tebdil etmişler, iskeleye gelip Mustafa'nın kayığına binmişler; "Çek!" demişler, "İstanbul'a."

Kızkulesi açıklarına geldiklerinde yaşlı kayıkçı, çıplak ayağının yanında duran testiyi alıp birkaç yudum içmiş. Biraz daha yol alınca yine dikmiş testiyi...

Sultan Murad,

"Babalık, nedir içtiğin?" diye sormuş.

Bekrî Mustafa pervasız,

"Bade!" demiş...

Ve konuşmuşlar:

"Bize de birer cur'a versene."

"Vazgeçin... Ben kırk yıllık Bekrî Mustafa'yım, içerim ama belli etmem, siz ise çaktırırsınız, hem kendinizi hem beni yakarsınız..."

Fakat çok çok yakışıklı delikanlı olan padişahın ısrarına da dayanamamış, testisini onlara da uzatmış, Sultan Murad ile Bayram Paşa da birkaç yudum içmişler.

Padişah,

"Bre babalık... Sen padişah yasağından korkmaz mısın?" demiş.

"Deniz ortasında bade çektiğimi padişah nereden duyacak?"

Bayram Paşa karışmış söze:

"Ya şu ağa padişahımız Sultan Murad Han ve ben de onun veziri Bayram Paşa isem!"

Bekrî Mustafa kürekleri bırakıp kahkahayı atmış:

"Ben size içmeyin, yüzünüze gözünüze bulaştırırsınız demedim mi? Daha ilk yudumda biriniz padişah oldu, biriniz vezir!.."

Türkler İstanbul'u ve Galata'yı aldıkları zaman, büyük şehrin meyhaneleri, dünya ölçüsünde bir şöhretti... 16. yüzyıl yazarlarından Kastamonulu Latifî *Tarifname-i İstanbul* adındaki eserinde, İstanbul meyhanelerinin bilhassa Tahtakale'de toplandığını, Galata'nın ise "serâpâ meyhane" olduğunu söyler. Aynı yazar kendi adına nispetle *Tezkire-i Latifî* diye meşhur şuara tezkiresinde de, Fatih Sultan Mehmed devrinin rint ve ayyaş şairi Melihî'nin hal tercümesini yazarken onun Tahtakale meyhanelerinde içtiğini söyler...

Müverrih Peçevî İbrahim Efendi de meşhur tarihinde, 16. yüzyılda yaşamış Nişancı Firuz Bey'in ayyaşlığından bahseder. "Nişancı" Divan-ı Hümayun azalarından birinin unvanıdır, fermanlara padişahın tuğrasını çeken devlet bakanıdır.

Bakınız müverrih bu devlet bakanı için neler yazıyor:

"Nişancı Firuz Bey, ehl-i ırz meyhanesidir diye koltuk meyhanelerine devam ederdi. Konağına dönerken şarap galebe eder, bir köşede sızar, düşer kalır, uşakları kucaklarına alıp bir hamama götürürler ve orada ayılıncaya kadar beklerlerdi."

Fatih Sultan Mehmed'in divan kâtiplerinden şair Tokatlı Melihî'ye gelince, işte "ayyaşların piri" odur.

"Gayetle meyperest, gece ve gündüz kâh mahmur, kâh mest idi." Gül renkli kadehi eline almayınca nergis gözü açılmaz, şöyle bir çakırkeyif olmayınca da kendisini bilmezdi. Üstünde parası var mı,

yok mu bilmediği için çok defa cüppe ve destarını meyhaneciye rehin bırakmıştı. Devrin namlı şeyhlerinden Ruşenî Efendi, çocukluğundan mektep arkadaşıydı, şaire haber yollamış:

"Bu rezilane hal ne zamana kadar sürecek, gelsin ben ona muhabbet tasından aşk şarabı içireyim, asıl zevk ve şevkin ne olduğunu görsün" diye...

Melihî'nin ayyaşlıktan başını alamayacağını gören şeyh, şair arkadaşının halini padişaha arz etmiş, Fatih'in huzurunda ağır baskı ve tehdit altında Melihî bir daha ağzına içki koymayacağına yemin etmiş. Yemin etmiş ama, memeden kesilmiş çocuğa dönmüş. Birkaç gün nefsini zorlayarak içki içmemiş. "Pehlivanları yere seren sert Arnavut bozası iç!" demişler, içmiş, olmamış. "Beng (afyon) kullan!" demişler, afyon hapları yutmuş, yine olmamış.

Bir gün divanda çok mühim bir ferman yazılacak. Müsveddesini Melihî'den gayri kâtip hazırlayamaz, o gün de şair divana gelmemiş, evine haber yollayıp çağırtmışlar, "Üç gündür ortada yok, eve de gelmedi!.." denilince herkesi bir merak almış, nerede, ne oldu diye. Bir meyhanede sızdı kaldı deseler; padişah huzurunda yemin etmiş içmemeye... Hiçbir yerde bulunmayınca Tahtakale'ye gitmişler. Bir manzara ki ömür!

Yere yıkılmış, kavuk bir tarafta, pabuçlar bir tarafta, etrafına halk üşüşmüş, o da sonsuz bir neşe ve şetaret içinde şiir söylüyor:

Aferinler şarab-ı gül renge
Lanet olsun bozaya ve benge!..

Yakalayıp saraya getirmişler ve padişahın huzuruna çıkarmışlar. Bir halde ki, yüzü lale gibi kızarmış, gözler kan çanağı, cüppe, destar, şarap lekeleriyle mülevves, berbat, ayakta duracak hali yok. Padişah, gazaba gelmiş.

"Dört kitap üzerine verdiği yemini bozan şu kâfiri cellada verin, boğsun ve laşesini denize atsın!.." demiş...

Müthiş emir karşısında kendine gelen şair:

"Hâşâ... Huzurunda verdiğim yemini bozmadım, yemini bozmadım ve ağzıma bir yudum içki koymadım!.."

Fatih,

"Ya bu halin nedir?" diye sorunca boynunu bükmüş, susmuş.

Ağzını koklamışlar, şarap, rakı kokusu yok. O zaman boynu bükük, mahcup mahcup anlatmış:

"Boza içtim, olmadı, beng yuttum, yine olmadı, yeminim var ağzıma şarap koyamam, hukne kullandım padişahım ve bu hale geldim. Onun içindir ki, 'Lanet olsun bozaya ve benge; aferinler şarab-ı gül renge' derim" demiş...

"Hukne" lavaj aletidir.

5

Şairin hayatını kurtaran gazel

18. yüzyıl muharrirlerinden Mirzazade Mehmed Salim Efendi (Tezkireci Salim), şair Fasih Ahmed Dede'nin başından geçen bir macerayı şöylece nakleder:

"Şairin dillere destan olan,

Cây idinsem itmen istibad dir-i mihneti
Âşıkım bir kâfir hüsne Muhammed ümmeti
Giceler azmettiğim ol mahe sayem havfıdır
Bir tarik ile kabul itmez muhabbet şirketi...

gazeli bir maceranın mahsulüdür... Bir gün Fasih,

Gumum alude olmaktan, humar-ı dehri çekmekten
Varıp pir-i mugana yine sarhoş olmamız yektir

sözüne uyarak Fener İskelesi'nden bir kayığa biner, Galata'da 'küşade bâb-ı güruh-ı ahbap' olan meyhanelerden birine gider. Kendi halinde içkisini içer ve meyhanedekileri de şöyle bir gözden geçirirken, gözleri, sağ taraftaki sofaya kurulmuş bir sofraya ilişince, mıhlanıp kalıverir:

Kıvrak, oynak bir yalım halinde bir nevcivan dilber sakilik etmekte, etrafındakiler ona pervane olmuş, her kadehinde, biçarelerin akıl ve fikir ve hayalini perişan etmekte... Öyle ki, bin tövbe-i nasuh etmiş olana bile bir câm sunsa,

Orasın saki-i gül çehrenin ibramı bilür

diye bir yudumda içirtecek... Biçare Fasih, hayran ve perişan olur... Gözlerini o meclisten ayıramaz... Saatler geçer, neşeler tamam olur, ashab-ı sohbet evlerine dağılmak üzere kalkarlar, o gül endam saki dahi kalkıp meyhanenin kapısına doğru bunları takip ederken Fasih dayanamaz,

Nice bir kûşede hamuş olalım,
Beri gel saki, badenuş olalım!

diye seslenir.

O dilber nevcivan, görür ki kendisini davet edenin yüzünde bir nur-ı irfan vardır, davetini kabul eder, sofrasına oturup eskiden aşinası imiş gibi sohbet ve ülfet eder, biçare dervişi dilşat eder, 'zanubezanu' oturup 'münavebe ile idare-i câm' eylerler, o nazeninin 'ruh-i alı neşve-i sahba ile gül gül' oldukça, Fasih,

Ko gitsün dil giderse tek seninle aşina olsun
Yolunda nazeninim dil değil canım feda olsun!

diye o şahın kulu, bendesi olmaya karar verir. Elhasıl böylece akşamı ederler 'o hurşid-i sipihr-i behçet ü ân' Fasih'ten izin ister. 'Yarın, erkenden, seher vakti gelirim!' der. Fasih, çaresiz ruhsat verir ve o gece meyhanede misafir olur, lakin,

Gelmez hayal-i vuslat ile hâb bir yere...

Sabah olur, şair, sofrasını, gelecek misafirinin şanına layık bir surette hazırlatır, fakat,

Dil muntazır amma ne gelür var ne gider!..

Fasih için bir gün geçer ki, kalem tarif edemez:

Gün yüzün görmeyeli gündüzümüz şam oldu

Ey efendim dahi gelmez misin akşam oldu?

Nihayet sakinin gelmeyeceği anlaşılır... Derviş Fasih ise 'ol gözleri ahuyu şikâr eylemeyince' gitmemeye karar vermiş, meyhaneciye, 'Dünkü gün temaşa-yi mihr-i ruhsarî eylediğim hurşid cemalin saadethanesi kandedir?' diye sorup evini öğrendikten sonra gece yarısına doğru meyhaneden çıkar... Fakat,

Yâr ağyarsız olmaz, gül dikensiz...

Meğer, Galata'nın en azılı baldırı çıplaklarından Pırpırı Mustafa ile Bekrî Hasan isminde 'iki nefer levend-i şekavet-mutad' dildadesi varmış... Bir gece evvelki âlemden haberdar olmuşlar... O gün meyhanedeki işine göndermeyenler onlar imiş... Derviş evini öğrenip gelir diye yolunu da beklerlermiş. Fasih görünür görünmez birer nara atıp fırlamışlar... Ve yakasına yapışıp evvela, 'Dervişin sinesi üryan olmak gerek!' diye üstünü başını lime lime edip, 'Senin gibi geda bizim şeh-i hubanımızdan ne ister?.. Gece yarısı buralarda ne işin?!' diye hançerlerini sıyırırlar, niyetleri Derviş Fasih'i o anda helak etmek imiş... İşte biçare o anda, meşhur gazelini bu baldırı çıplaklara hitaben söyleyivermiş:

Cây idinsem itmen istibad dir-i mihneti
Âşıkım bir kâfir hüsne Muhammed ümmeti!..
....

Meğer Bekrî Hasan, aslen İstanbullu olup gençliğinde biraz mürekkep yalamış... Ayaktaşı olan Pırpırı'ya, 'Birader!.. Şöyle bir marifetli adama kıymayalım!' der, baldırı çıplak Derviş Fasih'i yerden kaldırırlar, sahile götürüp bir kayığa koyarlar.

'Dede efendiyi karşıya selametle geçir!..' derler."

6

Gedikli meyhaneler

İstanbul'un dillere destan olmuş akşamcılık âlemlerine sahne olan meyhaneleri gedikli meyhanelerdir. Çok sonraları, Abdülaziz devrinde onlara "selatin meyhane" de denilmiştir.

Kapıdan girilince ya sağda yahut solda bir tezgâh bulunurdu; uzun mermer bir tezgâh, üzerine ayakta birkaç tek içip gidecek müşteriler için hazırlanmış rakı kadehleri, şarap bardakları, içlerinde fasulye piyazı, lahana turşusu, beyazpeynir, zeytin, leblebi gibi mezeler bulunan tabaklar dizilirdi.

Gediklilerin tezgâh başı müşterileri "dörtkaşlı" denilen bıyıkları yeni burulmuş esnaf kalfalarıydı. Asıl akşamcı olan ustalarıyla karşılaşıp yüz göz olmamak için ikindi ile akşam arası gelir giderlerdi, ya evlerine, bekâr uşağı iseler bekâr odalarına. Bir gencin mahallesinde, muhitinde, "akşamcı" diye bellenmesi hoş görülmezdi. Akşamcılıkla dile düşmüş bir delikanlı, güzellikte yekta ve bileğinde altın bilezik bir zanaatı da olsa kolay kolay kız bulup evlenemezdi. Akşam ile yatsı arası da tezgâh başı, meyhanenin mevkiine göre yaşını başını almış bahçıvan, ırgat, uşak, kayıkçı, gemici, tulumbacı takımına kalırdı. Çoğu bekâr uşağı; onlar da bekâr odalarında, kayıkhanelerde, bostan kulübelerinde barınırlar, içlerinde evlendikten sonra akşamcılığa vurmuş, "altın adını bakır yapmış", "aldığı kızın başını ateşe yakmış" olanlar da bulunurdu...

Tezgâhın arkasına düşen duvarda, oymalı raflar bulunurdu; o raflara rakı ve şarap ibrikleri, güğümleri, binlikleri, testileri dizilirdi. Daha eskiden de güğüm ve ibrik yerine kabak kullanılırdı.

İstanbul'un eski meyhanelerinde, 1875-1880 arasına kadar ma-

sa yoktu. Masa ilk gazinolar, alafranga içkili yerler açıldıktan sonra meyhanelere onları taklitle girmiştir; rahle gibi açılır kapanır bodur iskemleler üzerine bakır yahut tahta sinilerle "sofra" kurulurdu. Sofrayı da herkes kurduramazdı, sofra kurduran akşamcılar hem kesesi dolgun, hem de pençesi gerektiği zaman bıçak kavramasını bilen kişilerdi. Muhakkak iki üç adamıyla gelirlerdi.

Sofra başında yine bodur hasırlı iskemlelerde oturulurdu. Sofra kurulunca ilk gelen şey ağaçtan oyma bir "tuzluk" olurdu, "tuz", sofranın uğur ve bereketini temsil ederdi. Meyhaneye masa girdikten sonra da, her masanın üstünde, müşterisiz, boş da dursalar bir tuzluk mutlaka bulunurdu.

Bazı gedikli meyhanelerde, sofra açtıran itibarlı müşteriler için birkaç basamak merdivenle çıkılır bir balkon, "şirvan" bulunurdu. Bazısının da bir üst katı ve o katta mükemmel döşenmiş odaları vardı. O odalara dışarıdan ayrı bir kapıdan girilirdi. Odalarda da İstanbul'un azılı zorbaları, kabadayıları, meşrebine göre ya bir nevcivan yahut bir yosma nigârla gelirler, diz dize îş ü işret ederlerdi.

Meyhanenin bir duvarı boyunca gayet büyük ve içlerinde cins cins şarap bulunan fıçılar dizilirdi, öyle ki, baş tarafları bir buçuk metre çapında olan o fıçıların tahtadan yapılmış iri lülelerine bir el merdiveni dayanılarak çıkılır ve lüle açıldığı zaman bilek kalınlığında akmaya başlayan şaraba, çanak, bardak filan değil, kocaman tahta kovalar, çamçaklar tutulurdu.

Galata'da bir gedikli meyhanede fıçı yerine, içinde ayakta duran bir adamın başı görünmeyecek kadar büyük küpler dizilmişti ve o meyhanenin adı da "Küplü" olmuştu, Sultan II. Abdülhamid zamanında "Küplü", Galata'nın bir haşarat yatağıydı.

Gedikli meyhanelerin mutfaklarının temizliği ve zenginliği, aşçılarının da ustalığı meşhurdu; bilhassa balık ve et yemeklerinde hepsi birer aşçıbaşıydı. Balık çorbalarının, mürekkepbalığı yahnilerinin, böbrekli bulgur pilavlarının, yumurtalı çiroz tavalarının, mantar böreklerinin, tandır kebaplarının şöhreti bütün Akdeniz ve Karadeniz limanlarına yayılmıştı.

Gedikli meyhanelerin geniş tavanları, ekseriya direklerle tutturulmuş bulunurdu. Ortadaki direklerden birinin dibinde büyük bir tuzlu balık fıçısı da gediklilerin hususiyetlerindendi. Tuzlu balıklar

Malta'dan yahut Yunan adalarından gelirdi. Gediklilerin tuzlu balık fıçıları üzerine bir fıkra vardır:

Bekrî Mustafa, akşamcılık ettiği meyhanede bir gece yatsıdan sonraya kalır, meyhaneden çıkma saatini geçirir; zamanındaki amansız içki yasağının henüz konmadığı yıllarda. Meyhanecilerin ihtarını dinlemez. İstanbul Subaşısı Tuzsuz Ahmed Ağa adında biriymiş, yanına aldığı birkaç neferle kola çıkmış. Bir meyhanenin hâlâ açık olduğunu görünce hiddetle içeriye girmiş. Telaşa düşen meyhaneciler Bekrî Mustafa'yı göstermişler.

"Bu akşam böyle yaptı, eski müşteridir, kolundan tutup dışarı atamadık..." demişler.

Ahmed Ağa,

"Bre ne vakte kadar içeceksin?!.." diye bağırmış.

Mustafa kayıtsız,

"İçkimin meyanesi gelmedi... Gelinceye kadar içeceğim. Sana ne!.." deyince ağa parlamış:

"Bre herif, bana Subaşı Tuzsuz Ahmed derler!.." demiş.

Bekrî Mustafa da bir sarhoş narası atmış:

"Bre Tuzsuz Ağa... Seni tuzlayayım da benim de ne Bekrî olduğumu öğren, unutma!.." diyerek ağayı belinden kavradığı gibi yarı yarıya boşalmış balık salamurası fıçısının içine tıkmış ve evire çevire tuzladıktan sonra çıkarıp meyhane kapısı önüne bırakmış. Lakabı Tuzsuz ama Ahmed Ağa da rint adammış, Mustafa'ya saldıran adamlarına mâni olmuş. O sırada oradan geçen biri Subaşı'nın perişan halini görünce,

"Ağa, burada ne oluyor?.. Senin bu halin nedir?.." diye sormuş.

Ahmed Ağa,

"Şuraya bir adam tuzlayıcı gelmiş, benim tuzsuz olduğumu öğrenince tuzladı... İsterseniz siz de buyurun..." demiş.

Fıkranın yakıştırma olduğu bellidir. Meyhanenin kapanma saati gelip de müşterilerin keyfi tamamlanmadığı zamanlar, kol geçerse, meyhanenin örtülmüş kapısı dışında bekleyen çırak oğlan kolun başındaki çavuşa "görme bizi" harcını verir, onlar da görmez geçerlerdi.

7

Barba, mastori, saki-muğbeçe, palikarlar ve ateş oğlanları pedimular

Gedikli meyhanenin tavanını tutan direklerden birine de iri bir çıngırak asılırdı. Kapatma saati gelip de müşterilerin keyfi tamam olmamış ise kapı örtülür, kapının önüne de bir çırak oğlan kol gözcüsü çıkarılır, o da çıngırağın ipini eline alıp çıkardı. Kol göründü mü, ipi birkaç kere çeker, çıngırak çalınca da müşteriler kola hürmeten seslerini alçaltırlar, kol çavuşu da "görme bizi" harcını alınca:

"Gördük. Görmezlendik... Var haber ver, akşamcılar bizden emin ve keyiflerinde olsunlar!" derdi.

İstanbul meyhanelerinin ve uşaklarının, aşçılarının büyük çoğunluğu Rum idi. Ermeni ve Musevilerin oturdukları semtlerde de meyhaneciler onlardan olurdu.

Bu üç azınlığın hangisinden olursa olsun, akşamcıların ağzında, bilhassa Türk akşamcıların ağzında ustasından çırağına, meyhanecilerin unvanları Rumca, Rumcadan bozma olarak kullanılırdı:

Patrona "barba" denilirdi, tezgâh başında durana da "mastori", zamanımızda kullanılan "barmen" karşılığı. Bazen mastoriliği de barba yapardı, o zaman ona da mastori denilirdi, beyit Erzurumlu Âşık İbrahim'indir:

Doldur be mastori, doldur be barba
Bir de tezgâhından âşıka caba...

Aşçı müşteriye görünmediği için anılmazdı. Uşaklar iki boydu, biri "muğbeçe" denilen sakiler, 18 yaşından başlarlardı, tamam kartalıncaya kadar hizmet ederlerdi. Müşterilerce makbul zamanları en çok 22-23 yaşlarına kadar sürerdi. Çoğu, ahalisinin güzelliği, vücut yapısı, el ayak

kıyı düzgünlüğüyle meşhur Sakız Adası'ndan suret-i mahsusada getirilirlerdi, adalı Rumlardı, kendilerine has tuvaletleri vardı: alınlarında kâkül, şakaklarında zülüf, favori değil, uçları kıvır kıvır zülüf, başlarında kırmızı fes, festen siyah bir kaytanla omuz üzerine sarkıtılmış, düşürülmüş mavi bir top püskül, sırtlarında göğsü mutlaka açık ve kolları mutlaka sıvanmış beyaz gömlek, üstünde de önü çapraz kavuşur ipek veya sırma işlemeli kolsuz bir yelek, "fermene", belde siyah kuşak, onun altında kara bezden şalvar, bol ve uzun ağlı, yerde sürünecek kadar uzun ve yürürken iki yana nümayişle sallanacak kadar bol ağlı şalvar, paçalar geniş ve ayak bilekleri üstünde, hizmette ayakları mutlaka çıplak ve çıplak ayaklarında mutlaka takunya. Yeni yeni tüylenmiş veya taze karanfil bıyıklı o gençlere de "palikar" denilirdi.

Geçen asır başlarında ölmüş kalender şair, halkı baştan çıkarıp günaha sokmak için şeytana lüzum kalmadığını, o işi meyhane muğbeçelerinin yaptığını söylüyor:

Âdemi azdıran ol muğbeçe-i badefüruş
Nâsı şimdengeru idlâle ne hacet İblis!

Şu beyit ile kıta da Erzurumlu Âşık İbrahim'indir:

Sakız gülleridir saki civanlar
İstefo, Pandeli, Yorgi, Yuvan'lar

Sakız mahbubusun ey canım İlya
Yakışır mı nahvet sen selvi boya
Senin de ayağın irecek suya
Şebabet kuştur uçar kanadı var.

Divan ve halk şairlerinin muğbeçeler, palikarlar için yazdıkları gazel, şarkı, türkü, semai, kalenderi, destanları burada yayımlamaya kalksak haftalar, aylar değil yıl boyu sürer de tükenmez...

Petrol lambalarının bulunmadığı devirlerde meyhaneler tavanlarına asılan büyük kandiller ve tezgâha, sofalara konulan devrilmesi güç geniş dipli, tablalı şamdanlarla aydınlandırılırdı, gün kavuştuktan yatsıya kadar.

Sigara kâğıdının olmadığı devirde de tütün lülede çubukla içilirdi.

Gedikli meyhanelerde kurulan sofralara şamdan getiren ve müşterilerin çubuklarına ateş koyan meyhane uşaklarına da "ateş oğlanı" denilirdi, yaşları 10-18 arasında "pedimu"lar.

Anasının biricik evladı, bıyıklarını burmuş ve akşamcılar arasına katılmış bir delikanlıya kadıncağız yalvarmış:

"Oğlum, işretten vazgeç desem biliyorum ki faydasız, akşamları işinden çıktığında bari meyhaneye uğrama, o içki keyfini evinde yap!"

Delikanlı anasının bükük boynuna ve yaşlı gözlerine bakmış:

"Olur anacığım" demiş.

O akşam dükkânını kapamış. Rakısını ve mezelik bir şeyler alıp, doğru evine dönmüş. Ana sevincinden uçacak. Oğluna taze yemek pişirmek üzere hemen mutfağa girmiş. Akşamcı genç de getirdiği mezelerle tepsisini önüne koyarak demlenmeye başlamış. İlk kadehini bitirince çubuğunu doldurmuş ve anasına seslenmiş:

"Anacığım, çubuğuma ateş!"

Kadıncağız da,

"Peki oğlum, getiriyorum!" demiş ama ateş gelmemiş. Pilavın yağını da haşlayayım, çorbanın terbiyesini de koyayım derken görmüş ki, oğlu elinde çubuk, sokak kapısından çıkıyor:

"Aman oğlum, nereye?"

"Meyhaneye anacığım meyhaneye! Çubuğu doldurup seslenince ateş oğlanının getirdiği ateşi lülemin üstünde görmeliyim!"

Fatih Sultan Mehmed'in divan kâtibi Tokatlı Melihî'ye o büyük hakan bir gün,

"Sen aslında o kadar yaşlı değilsin, dişlerine ne oldu?" diye sormuş.

Hayli yaşlıca ve dişleri dökülmüş Melihî,

"Padişahım" demiş, "ay yüzlülerin dudaklarına diş biledim durdum, ama öyle taş vurdular ki ağzımda diş kalmadı!"

Mehruler leblerine diş bilerdim dembedem
Ol kadar taş vurdular ki, ağzımda dendan kalmadı!

Ölünceye kadar ayağını Tahtakale meyhanelerinden çekememiş olan Melihî'nin ay yüzlüler dediği kimler olacaktı? Pedimular, palikarlar.

8

İçki ve meze çeşitleri üzerine bir manzume

Ayıntablı (Antepli) Aynî Efendi 1838'de yaşı sekseni bulmuş olarak İstanbul'da ölmüş ve Galata Mevlevihanesi mezarlığına defnedilmiştir.

Şair geçinmiş, öyle bilenler de olmuş, hatta üstat diyenler çıkmış, divanında şiirden başka her çeşit manzume bulunur. İşte bizce *Aynî Divanı*'nın kıymeti bu yöndendir, zamanının günlük hayatı üzerine zengin bir evrak torbası.

Şaraptan, badeden, meyden, mahbubdan, sakiden, meyhaneden dem vurur, bu konularda ve mesnevi tarzında uzun uzun manzumeler yazmıştır. Bellidir ki kendisi de akşamcılardan; belki de o soğuklukları içki sofrası başında toplanmış yârana hararetli hararetli okurdu, hayran hayran dinlenirdi, palikarlar, pedimular da kendi aralarında "Megalos daskalos!" derlerdi. Muhakkak ki öyle olmuştur:

Komandarıya şampanya ü bordu
Koyup câme içer ol çeşm-i cadu
...
Müselles anberiyye rum-i vişnab
İder ruhsare-i cananı pür-tab
...
Gice gündüz içüp Erdek şarabı
Ola nukl ü mezem ördek kebabı
...
Varub sofi içer papazkarası
Olur meyhanede yüzler karası

...
Su katma sakiya asla müdama
Helali gel karıştırma harama...

Badenin çeşitli mezelerini sayar; neler yok ki: ceviz, kestane, badem, fıstık, fındık, şekerli leblebi, kiraz, armut, ayva, nar, çilek, incir, kavun, karpuz, kızılcık, şeftali, elma, hurma, kurabiye, akide şekeri, bademşekeri ve hubbülleziz ile ağız miski. Gerisini kendi ağzından dinleyelim:

Balık yumurtası, pastırma, havyar
Tarak ve ıstakoz ve midye derkâr

Balık turşusu, sardalya ne rana
Beher tuzlu semekten mersin âlâ

Peynirin her bir envai güzeldir
Eğer taze olursa bi-bedeldir

Sığır dili, kavurma, kuş kebabı
Söğüş büryan ile nuş it şarabı

Ver ey saki şarab-ı nabı evvel
Akabinde meze ihsan eyle gel.

Yakınca meclise bade çerağı
Yere basmaz olur rindin ayağı

Meyhanede akşamcılar sofrasının nasıl hazırlandığını anlatıyor:

Sürahiler kıyam itsün seherden
Ola pür nur o vakt-i feyz eserden

Kadehler olmasun mecliste hâli
Budur elfaz-ı rengînin meali

Konup envai nukliyyat bezme
Buy-efşan ola ıtriyyat bezme

İdince mutriban çeng ü çegâne
Ola demsaz ney sinekemane

Olup hanendegân avaze perdaz
Çıka eflake avaz-ı serefraz

Ele rakkas alınca çarpare
Ola Zühre semada pare pare

Ola bezme göre yâran ü ahbab
Heme erbab-ı irfan ehl-i adab

Ola can sohbeti eş'ar ü ebyat
Ola meclisleri kân-ı füyuzat

Saki nasıl olmalı, onu da tarif ediyor:

Ola saki edib ü sahib-i esrar
Melekhu, mah sima, mihr ruhsar

Ola tavr ü usul-i bezme arif
Mizac-ı meşreb-i rindana vâkıf

Kız oğlan kız ola ziyyi püserde
Bir eşi olmaya cins-i beşerde

Beher nev'i şarab ü saze âlim
Uyub-i zahiriden pak ü salim

Âşık meşreb, şekerleb, tuti dilli
On üç on dört yaşında meh misilli

Gümüş bazu elinde câm-ı billur
Ola nurun alâ nurun alâ nur

Hiram etse ayak üzre o afet
Kopa bezm-i şarab içre kıyamet.

Meyhanede nasıl hareket edileceğini, meyhane edebini anlatıyor, "Kimseye ısrar ile içki içirmeyin, büyüklük taslamayın, kendinizi övmeyin" diyor:

Edip bir kimseye mecliste ikram
Şaraba eyleme ilhah ü ibram

Tekebbürden tefahürden hazer et
Riayet eyle etrafa nazar et

Sada-yi mutribi sazendeganı
Heman ez can ü dil guş eyle anı

Sada-yi narayı mestane çekme
Yedinle bezm-i sahbaya tuz ekme

Eğer erbab-ı bezm olursa edna
Vakar ü heybeti sen bozma asla.

Bu vadide yüzlerce mısra yazan ve ayrıca koca bir *Sakiname*'nin de nâzımı olan Ayıntablı Aynî Efendi, devrinin, hiç olmazsa en namlı birkaç meyhanesinden bahsetmiyor. Yalnız bir gazelinde, Boğaziçi'nde Çengelköy meyhanelerinin bir yangında mahvolmasından duyduğu teessürü terennüm ediyor:

Kariye-i Çengel'de yandı ah kim meyhaneler
Nare atsun kendin ol sude olan mestaneler

Gayri zülf-i yâr ile dârüşşifa-yı aşkta
Zapt olunmaz değme bir zencir ile divaneler...

9

Unutma bizi dolması

Ezani saat ayarıyla güneş, yaz ve kış 12'de kavuşur. İkindi ezanı okunduktan sonra meyhanelerde akşamcı müşteriler için hazırlık başlardı. Akşamcı müşteriler, hele sofra açtıranlar, meyhanenin velinimetleri bilinirdi. Ramazan ayı, kandil akşamları, arada cuma akşamları, bayram akşamları, fevkalade şahsi mazeretler hariç, aynı meyhaneye yıl boyunca, yıllar boyunca devam etmiş insanlar. Rakı güğüm ibrikleri, şarap testileri doldurulur, tezgâha içi çeşitli mezelerle bezenmiş tabaklar dizilir, barba, mastori, palikarlar, pedimular meyhaneye son çekidüzeni verirlerdi.

Kadehleri, bardakları barbalar bizzat gözden ve elden geçirirlerdi, bulaşıkçının bir tepsi içinde pırıl pırıl getirmesiyle kanaat etmez, bir kere de kendisi sudan geçirir, kar gibi tülbentlerle kurular kurular parlatırdı.

Sakiler ve ateş oğlanları tertemiz giyinirler, taranmış kâküller üstüne feslerini ayna karşısında özene bezene oturturlar; eller, ayaklar yıkanmış, tertemiz, kollar sıvalı, paçalar sıvalı, bellerinde kuşak; sırtlarında kar gibi gömlekler; işlemeli fermeneler. İçlerinde kendilerini türküler, şarkılar, gazeller, destanlar, ayaklı mânilerle överek dillere destan eden kalender şairler bulunan İstanbul akşamcılarına hizmet elbet ki kolay değildi. Temizlik, kendilerine has kılıkla şıklık ve Allah vergisi güzellikle beraber nezaket ve zarafet de şarttı. Sakız Adası İstanbul meyhanelerine meyhane uşağı yetiştirip gönderen bir ocak haline gelmişti, Sakızlı Rum oğlanlarının peşinden de İmrozlular gelirdi.

Sofralara konulacak "fiske şamdanı" da denilen el şamdanlarının

mumları dikilir, hazırlanırdı. Şehbaz ve şehlevent bir palikar da, çalımlı, cakalı, şakağında muhakkak bir çiçek, hem nümayişli bir çiçek, yaprakları ve goncasıyla bir gül dalı, bir koçan sünbül, kapının önüne çıkar, ilk gelecekleri beklemeye başlardı, hürmetkâr temennayı çakar, Rum ağzının o cilveli Türkçesiyle konuşurdu:

"Buyrun efendim..."

Sofra açtıran akşamcılar, hatta tezgâh başının devamlı müşterileri meyhaneye daima elleri dolu gelirlerdi. Bir kuş sütü eksik olan meyhaneye kendilerine has muhakkak bir şey getirirlerdi. Kalantor müşterilerin sofralarına hizmet eden palikarlar da muayyendi, velinimetinin elinden getirdiği şeyi alır, soyulacak mı, yıkanacak mı, ayıklanacak mı, kesilecek mi, aşçıya mı verilecek, ne lazımsa hemen yapardı.

Sofra açılıp kurulur, "şamdan"ı barba kendi eliyle getirip koyar ve selamlar:

"Hoş geldiniz efendim..."

Ardından elinde yanar bir şamdanla ateş oğlanı, o da ustasının koyduğu şamdanın mumunu uyandırır:

"Hoş geldiniz efendim..."

Her meyhanenin ortada bir de büyük şamdanı vardı, en sonunda da o uyandırılırdı. Akşamcılar arasında orta şamdanın yanması, meyhane sohbetinin gelişmesine bir başlangıç bilinirdi.

Meyhaneler yılda bir ay, ramazanlarda kapatılırdı. Barba, çok hatırlı müşterilerinin evlerine bayramın ilk günü birer büyük kayık tabak içinde midye dolması gönderirdi, adı "unutma bizi dolması"ydı; "Meyhaneniz açıldı, bekleriz efendim" der gibi bir nevi davetname... Ama bir midye dolması ki ağızlara layık.

Tarif de etsek, rica da etsek, zamanımızın içkili lokantalarına o dolmayı yaptıramazsınız, lokanta sahibi küçük masrafından kaçar, aşçı azıcık emekten. Ama aslında masraf da, emek de hiç.

Mesela 100 adet midye dolması yapılacaksa, 100 adet dolmalık iri midyenin yanında 200 adet de küçük iç midye alınır, o iç midyeler kıyılıp dolmanın üzümlü fıstıklı iç harcına katılır, dolmayı yiyen, kapaktaki iki midye diliminin yanında harç içinde midyeyi tadar, kapakta midye, harcında pilav yemez.

Unutma bizi dolması olarak bazen de uskumru balığı dolma-

sı yollanırdı. Dolmaları bir palikar getirirdi, paskalyalık esvaplarını giymiş, kulak sayvanı ardına konmuş bir çiçek şakak üstünde ve ayaklarında beyaz tire çoraplar, ardı basık Galata yemenilerinin nalçalı ökçelerini köçek adımıyla tıkır tıkır vurarak.

Akşamcılar gönül, saz ve söz sahibi olurdu; eli bıçaklı, yağlı kara olurdu: bir takımın devam ettiği meyhaneye öbür takım gitmez, gitse rahat edemezdi.

Meyhaneciler de kendi müşterilerinin hizmetine canla başla koştukları halde yeni bir müşteriyi evvela göz, sonra söz, ülfet mizanına vururlar, meyhanelerinin havasına uymuyorsa isteksiz hizmet ederlerdi. Para kaygısı çok sonra gelirdi.

Vakanüvis Vâsıf Efendi (ölümü 1806) anlatıyor:

Bir kalyoncu neferi kalyoncu kolluğundaki odasına gelecek bir misafirini ağırlamak için et almış, ızgarada pişirmesi için de bir meyhane işçisine götürmüş.

"Sen bizim şerbetimizi içen müşterimiz değilsin!" diye geri çevrilmiş.

Kalyoncu zorbalık yolunu tutunca kavga çıkmış ve meyhane uşaklarından biri kalyoncuyu öldürmüş. Katili aralarında gizlemek isteyen otuz kadar meyhane uşağını hemen o akşam çarşı boyunda asmışlar.

Devlet ricalinden, kalem amirlerinden, hatta ulemadan ve müderrislerden bile, kıyafetlerini tebdil değiştirip, gedikli meyhanelere gidenler olurdu. Bazı fakir akşamcılar da vardı ki, tatlı dili, güzel sözü veya herhangi bir sazdaki hüneri yüzünden meyhanelerde her akşam bir sofranın misafiri olurdu. Geçen asır sonlarında yaşamış imameciler kalfalarından Kırbalı Ahmed bunların en namlılarındandır. Ahmed, daha çocukluğunda çığırtma çalmaya heves etmiş, az zamanda o sazın ustalarından olmuştu. Çığırtma, meyhane havasına yaraşan bir sazdır ve o saz yüzünden de yüzü tüylenmeden akşamcılar arasına düşmüştü. Meyhane âlemlerinden kendisini kurtaramamış, meyhane meyhane dolaşmış, rakıyı bol, ahbabı teklifsiz bulmuş. Bir kırba yaptırmış, son girdiği meyhaneden de onu doldurtur, evine dönerken yolda da onu devirir, içermiş, "Kırbalı" lakabını da o sebeple almış.

Bir akşam evinin kapısına gelmiş, tokmağı vuracak takati kal-

madığından kapı önünde sızmış kalmış. O sırada kol geçmiş, çavuş Ahmed'i dürterek,

"Kalk... Kapıya götüreceğiz!" demiş.

"Kapı"dan kasıt karakol, Ahmed gözlerini açmış, bir el fenerinin ışığında sevimli, şirin bir yüz ve tatlı bir tebessüm:

"Ağa..." demiş, "halim olsa evimin kapısını açar da içeri girerdim!.."

10

Vezir Hanı Meyhanesi

Gedikli meyhanelerin en büyükleri hanlar içindeki meyhanelerdi, onların en büyüğü de Çemberlitaş'ta Vezir Hanı Meyhanesi'ydi. Türk yapı sanatının şaheserlerinden muazzam bina 17. yüzyıl ortalarında Köprülü vezir ailesinin iradı olarak yapılmıştı. Zamanımızda yarısından az fazlası duruyor, duran kısım da meskûndur; yok olan kısımda ise yeni binalar yapılmıştır. *Hayat* mecmuası binası, Mahmudiye Oteli, Kayseri Palas Oteli, bodrumunda da *Tercüman*'ın matbaası yerleşmiştir. Hanın cümle kapısı Çemberlitaş cephesindedir, meşhur meyhane o kapıdan girince büyük iç avlu üzerinde, zemin katında kapının karşısına düşermiş. Yok olan kısımda.

O meyhaneyi gören Üsküdarlı Vâsıf Hoca şöyle anlatıyor:

"Vezir Hanı Meyhanesi'nin en parlak zamanı 1880 ile 1890 arasındadır. İşret ile asla ülfetim olmadı, ağzıma müskiratın katresini değdirmediğim halde, meşrebimin icabı akşamcı yâranıma ayak uydurur, meyhanelere gider, o âlemleri de görürdüm. Vezir Hanı Meyhanesi'ne de birkaç sefer gitmişliğim vardır.

O zamanlar Vezir Hanı Meyhanesi'nin müşterileri son divan şairleri, matbuat (basın) mensupları, kalemlerde mümeyyizler, başkâtipler, beyden efendiden kimselerdi. Zamanın âlem-i edebiyatında benim diyenlerin de, şiirlerinden ve lügatinden feyz aldığımız Muallim Naci Efendi de oraya gelirdi, kendisini ilk defa orada gördüm, başköşede en yakın dostları, şakirtleriyle oturuyordu. Yeni mi yazmıştı bilemem, meyhane üzerine meşhur gazelini belki on defa yüksek sesle okudu. Meyhanenin mahbub bir uşağı da yalnız Mual-

lim merhuma hizmet ediyordu. Çağlayan halinde pek tantanalı bir okuyuşu vardı. Herkesi mest etti. Bizler de kapı yanında bir masaya yerleşmiştik. *[O tarihte artık meyhanelere masa girmiştir ve tavana asılır büyük gaz lambalarıyla aydınlatılmaktadır]* Ağız açmak ne haddimiz, onları dinledik. Yıllar geçti, sesi hâlâ kulaklarımdadır:

Gönlüme sakiyi mimar eyledim meyhanede
Allah Allah... Kâbe imar eyledim meyhanede

Ol kadar çaktım ki tersazadegânın aşkına
Berke döndüm, neşr-i envar eyledim meyhanede

Merkez-i feyzimde oldum müstakar hurşidvar
Encüm-i ekdâhı seyyar eyledim meyhanede

Kâbe-i kûyin anub nuş ettiğim sagarları
Zemzeme-i eşkimle serşar eyledim meyhanede

Gel de cûşâcûşunu seyreyle mesudîlerin
Başka bir âlem bedidar eyledim meyhanede.

Biz de Haddehaneli dört bahriyeliyiz, üstümüzde şanlı formamız yok, sivil giyinmişiz ama bıçkınlığımız üstümüzde, arkadaşların teşviki ile kalktım, bacaklarım titreyerek Muallim Naci'nin önüne gittim:

'Destur isterim!..' diyerek elini öptüm.

Güldü.

'Semaiden, ayaklı mâniden, koşmadan, destandan nelerin var?..' dedi.

'Bir divanım var' dedim.

'Oku!' dedi.

Huriye Hanım adında biri yelkenci esnafından Çeşmemeydanlı Bekir adında bir tulumbacıya abayı yakmış, bana iki mecidiyeye bir divan yazdırmıştı, aşk namesinin içine koyarak oğlana gönderecek, Allah'a sığınarak okudum:

Parladı dil hanesi, söndür aman tulumbacı
Pek de bıçkın gösterir dar camedan tulumbacı

Kahramane kisve-yi lâbis olan eyler çalım
Bas katı narayı da koş hûblisan tulumbacı

Diktiğin yelkenle çıktım ben bu aşk ummanına
Esme deli poyraz gibi Laz korsanım tulumbacı

Huri'yi yaktın ciğerden sen de yan yan ateşe
Ol sebepten benle yanık bil bu divan tulumbacı.

'Huri Hanım'dan ne aldın?' diye sordu.
'İki mecidiye' dedim...
'Divan da güzel, iki mecidiye de' dedi."

Vezir Hanı Meyhanesi'nin çok büyük bir hatırası vardı, Türkçe terennüm etmiş Ermeni saz şairlerinden Harabat Haçik'in sazı bu meyhanenin bir duvarında asılıydı. "Son günlerini burada geçirmiş, bir gece de şu peykenin üstünde ölmüştür" diye anlatılırdı. Şu manzumesini talik hat ile yazdırmışlar, sazının yanına asmışlardı:

Haçik'tir namımız harabat ehli
Anınçün severiz biz her güzeli
Çemberlitaş'tadır sevdiğim dilber
Mislini görmedim kendim bileli

Vezir Hanı Pandeli'min lanesi
Ande ruz ü şeb Haçik divanesi
Şebçırağın âşık-ı pervanesi
Târ-i zülfü olmuş sazımın teli.

Şu beyitler de Erzurumlu Âşık İbrahim'indir:

Gel be yanıma gel be Sakız'ın nazlı Rumu
Gümüş topuk vurarak tuti dilli pedimu

Atayım aşkına bir nara-yı hey hey ki ben
Söndürem meygedenin ortasındaki mumu

Çerağ-ı hüsnün yeter ruşen etmeye bezmi
At nahvet-i şebabı bırak çalım kurumu

Bakma yüzüme bel bel Vezir Hanı burası
Vezirane bahşişim, öttürürüm borumu.

Haçik'in Pandeli'si ve Âşık İbrahim'in pedimusu Muallim Naci'nin sakisi miydi?

11

Karakulak Hanı Meyhanesi, Leskofçalı Galib Bey

Yine bir han meyhanesi, Beyazıt'ta Karakulak Hanı'nın içinde, zemin katında alan gibi bir yer, rahat rahat iki yüz kişi alırdı. Bu meyhane de son divan şairlerinin bir toplantı yeri olmuştu; zengin ve köklü bir ailenin şair ve ayyaş oğlu Leskofçalı Mustafa Galib Bey'in etrafında toplanmış son divan şairleri: Hersekli Arif Hikmet Bey, Kâzım Paşa ve Namık Kemal, yeni bir şiir diline açılan yolun köprübaşı. Arada Sadullah Paşa da gelirmiş, Leskofçalı için.

Leşkofçalı bir gazelinde,

Ehl-i dil sohbeti na-cins ile şadan olmaz
Bezm-i cühhal gibi arife zindan olmaz!

diyor. Karakulak Hanı'na onun hatırı için, kesesi ne kadar dolu olsa, ayaktakımından sivrilmiş kimseler giremezlerdi, girdiklerinde kovulmasalar bile havasından sıkılırlardı.

Galib Bey, gece gündüz içerdi, "şâribülleyli vennehar" uzun boylu, kumral sakallı, güzel yüzlü, son derece edepli, son derece sinirli, cihanı kendine dar gören, kendisini yiyen bir mizaca sahipti.

Ebüzziya Tevfik Bey, "Leskofçalı Galib Bey'i ilk defa, Namık Kemal'in delaletiyle Karakulak Meyhanesi'nde gördüm. Hersekli Arif Hikmet ile Kâzım Paşa da meclisindeydi. Üçünün de tavırları laubali, hareketleri pervasız oldukları halde Galib Bey'in huzurunda ağızlarını açmadılar, onu hayranlıkla dinlediler. Karşımda Nefi'yi görür gibi oldum. Ulvi bir heybeti vardı, fakat yanındakilere muhabbetle, iltifatla bakıyordu" diyor. 1868'de öldü, kırk yaşlarındaydı. Bir övgü ve bir ölüm tarihi kıtası, Derviş Gıyas'ındır:

Leskofçalı Galib Bey ki şiir ü edeb üstadı
Akşamları gidüp çakmak meyhanede mutadı
Meclisinde bulundurur bir saki-i gülçehre
Pabürehne bıçkın kopuk mürg-i diller sayyadı

Mir-i sühan Leskofçalı kalenderler serveri
Bir eşbeh-i Yusuf lika fener çeker rehberi
Bir nigâhı ram eylemiş bebr ü pelenk hizberi
Şehsüvar-ı sahra-yi aşk olagelmiş ecdadı

Zencirini sürür gider heybet ile pür sefa
Neşesinin payanı yok enisidir Mustafa
Mutadıdır telezzüz-i nazar ile iktifa
Hâke çalmaz mir-i edeb öyle kadd-i şimşadı.

Tarih
Kûs-ı rahil çalındı göçtü bir mir-i sühan
Firak ile ey Gıyas at bir nara-i hey hey
Ancak altı gün yattı kat mücevher tarihe
"Mustafa'nın dizinde yumdu gözün Galib Bey"

Hicri 1278+6=1284 (Miladi 1868)

Dizinde son nefesini verdiği Mustafa Sadık, vefakâr bir uşaktı, ama "uşak parçası" değil, okumuş yazmış, parıl parıl zekâsıyla seçkin bir genç, öyle ki şair efendisinin son şiirlerini o toplamış ve Leskofça'da oturan babası İsmail Paşa'ya yollamıştı.

Derviş Gıyas ile genç bir Mevlevi, Galib Bey'in ölümünden sonra karasevda getirmişti, "aşk delisi" olmuştu. On sene kadar hiç kimseyle konuşmamıştır. Yaz, kış baş açık, yalınayak, üstünde bir iç donu, sırtında kolsuz bir aba yelek, meyhane meyhane dolaşmış, her girdiği meyhanede merhametle, hürmetle, korkuyla karşılanmış, dilediği kadar içmişti. Ağzından tek kelime, bir isim duyulurdu: "Hakkı." Hakkı, yerine göre hiddetinin, sevgisinin, isteğinin karşılığı olmuştu. Bir sabah Derviş Gıyas'ı Galata'da Yağiskelesi'nde bir geminin direğine asılmış bulmuşlardı. İntihar edenler ekseriya

bir mektup bırakırlar, onun da yumulmuş avucunda bir kâğıt vardı, kendi ölüm tarihi:

Kendim kıydım bu cana vebal kendi boynumda
Yoktur kimsenin dahli cundabazlık oynumda
"Hakkı" gelip yaz dedi bu mücevher tarihi
"Son dem-i hayatımda hayal-i yâr koynumda"

Hicri 1193+110=1303 (Miladi 1886).

110, "Hakkı" isminde noktalı iki harfin ebced rakamıyla karşılığıdır, "kaf 100" ve "ye 10".

Karakulak Hanı Galib Bey'in ölümünden az sonra, İstanbul tarafının ilk alafranga gazinosu oldu... Hem dekoru değişti, hem müşterileri. Kalender meşrep şairlerin yerini devrin şık beyleri aldı. Sahibi Kefalonyalı bir Rum'du, adı Civanaki idi, şapka giydiği için "Şapkalı" derlerdi. Geçen asır sonlarının şöhretlerinden Kemani Kör Sebu'nun saz takımı burada "icra-yi ahenk" ederdi. Şu tarih kıtası Üsküdarlı Âşık Razî'nindir:

Gülçehre sakiler yoktur yok artık
Karakulak Hanı gazino oldu
Garson "Manol" geldi buldu tarihin
"İçi çıtkırıldım beylerle doldu"

1167+127 Manol=1294 (Miladi 1877).

12

Saraç Hanı Meyhanesi

Çemberlitaş'ta, Vezir Hanı'nın karşı tarafına rastlayan Tavukpazarı'nda Saraç Hanı içindeydi. Han içi meyhanelerin en büyüklerinden biriydi.

Han içi meyhanelerinin bir hususiyeti de, bekâr uşağı çıraklarının, zamanımız tabiriyle garson ve komilerin, o devrin deyimiyle de, istisnasız hepsi Rum milletinden olduğu için, palikar ve pedimuların, han kapısı, dolayısıyla meyhane kapandıktan sonra, masraf edip handa oda tutmaktansa yataklarını meyhaneye serip yatmalarıydı. Hepsi malın gözü, gözlerinde ırz, namus sadece "para", bahşişini çok çok cömertçe veren müşterilerini gece yatısı misafirliğine de davet ederlerdi.

Tavukpazarı Çarşısı'ndaki kasapların hepsi Eğinli Rumlardı, Saraç Hanı Meyhanesi'ni de onlardan biri işletirdi, "Kasabın Meyhanesi", "Kasapların Meyhanesi" diye de anılırdı. Palikarları ve pedimuları da, meyhanede nöbetleşe gelip çalışan kasap çıraklarıydı. 1864-1865 arasında "Kasap Filip" dedikleri bir pedimu da, hepsi ayaktakımından müşteriler arasında pek makbuldü.

Bu meyhane o yıllarda on-on beş gün arayla iki kanlı vakaya sahne oldu, bir intihar ile bir cinayet.

Gedikpaşa yangın tulumbası sandığı uşaklarından Kafesçi Bedri adında namlı bir tulumbacı vardı, otuz yaşlarında esmerin karası bir genç adam, vücut yapısı müheykel, acı kuvveti zehir, koşarlı ayaklarına adım uydurmak imkânsız, kaş göz nakşıyla da erkek güzeliydi. Beylerbeyi'nde bir bahçıvanın, zengin bir bahçıvanın oğluydu, tulumbacılığa heves etmiş, yatağını Gedikpaşa koğuşuna serdikten sonra da baba evinin yolunu unutmuştu. Bütün emsali gibi çok

içerdi ve her gece bir başka meyhanede içerdi, Kasap Filip'in çalıştığı geceler de Saraç Hanı'nda.

Bir akşam Gedikpaşa'da karşısına Filip çıktı.

"İyi ki seni buldum" dedi, "ustam beni meyhanede çalıştırmak istemiyor, kasap dükkânını da başkasına devretti, beni alıp memlekete götürecek... Bu akşam son gecem, bize gel ama çok geç gel, gece misafirliğine" dedi...

Bedri o akşam başka yerde içti, körkütük sarhoş oldu, yatsıdan çok sonra Tavukpazarı'na gitti. Han kapısını vurdu, Rum ağzı Türkçeyle: "Kimsin?" diye sordular. "Kasap Filip çağırdı beni!" dedi. Önce cevap alamadı, kapı da açılmadı, neden sonra kapıdaki küçük dikiz penceresi açıldı ve açık bırakıldı. Bedri, han avlusunda büyük bir fenerin ışığı altında, kendisiyle alay eder gibi tertiplenmiş öyle bir manzara gördü ki, zaten çok sarhoştu, tahammül edemedi, saldırmasını çekip kasığına sapladı. Ağır yaralı olarak karakola kaldırıldı, kurtarılamadı, o gece öldü, fakat ölürken, intiharına sebep olan gördüğü sahneyi de anlattı.

Yüzlerce tulumbacının katıldığı bir cenaze töreni yapıldı. Tavukpazarı kasapları dükkânlarını günlerce açamadılar. Filip de ortalıktan kayboldu.

Devrin tulumbacılık geleneğine uyularak Kafeşçi Bedri için de bir destan çıktı, kapışılırcasına satıldı. Bu destanın bir sureti İstanbul Halkevi tarafından yayımlanan *Halk Bilgisi Haberleri* isimli dergide neşredilmiştir. Bende de el yazısıyla Üsküdarlı halk şairi Vâsıf Hoca tarafından verilmiş bir sureti vardır. Metinler arasında çok fark vardır. Dergideki nüshanın şairi "Husmî"dir, müntehir tulumbacının adı da "Ahmed" diye yazılmıştır. Tulumbacının adı "Ahmed Bedri" olabilir, Vâsıf Hoca nüshasında "Bedri" diye geçer ve o nüshanın şairinin adı da "Remzi"dir.

Vâsıf Hoca nüshası 32 kıtalıktır. 1-24'üncü kıtalarda Kafeşçi Bedri'nin ağzından intihar vakası anlatılıyor; iki kıta alalım:

Dinleyin halimi baştan ibtida
Düştü gönül sevdi bir dilrübayı
Aklımı başımdan eyledi yağma
Gözleri mestane çekti esmayı

Bir mahtan ziyade taşındım durdum
Yâr elinden bade içüp oturdum
Oldum senlibenli yakınlık kurdum
Gördüm ol civandan ruy-i vefayı.

Destanın 25-32. kıtalarında Remzi kendi ağzından cenaze törenini anlatıyor, bir kıta da o kısımdan alalım:

Pederi der evladını göreyim
Bu yüzümü gül yüzüne süreyim
Ben de Hakk'a emanetin vereyim
Hem nideyim şimdengeru dünyayı...
...
Sözün bitir Remzi hâsıl-ı kelam.
...

İntihar vakasından sonra ortadan kaybolan Kasap Filip, on-on beş gün sonra, Saraç Hanı Meyhanesi içinde feci bir şekilde öldürülmüş bulundu.

Meyhanede geceleri palikar ve pedimu sekiz genç yatarmış, biri Filip, diğer yedisi kaçmış, katiller, izleri bulunamamış.

Meyhanenin orta direğine bir ağaç mıhlanmış, haçvari bir çarmıh yapılmış, anadoğması soyulmuş olan Filip kol ve ayak bileklerinden o haça gerilmiş, hem iple bağlanmış, hem de avuçlarından ve ayaklarından çiviyle çakılmış. Tıpkı Hz. İsa'ya yapılan işkence gibi. Boynunda da bir haç asılı imiş.

Delikanlının sünnetli olduğu görülmüş, erbabı da sünnet ameliyatının usulüyle ve cinayetten on gün önce yapılmış olduğunu söylemişler. Ayrıca, Filip'in evvela boğularak öldürüldüğü, işkencenin cansız cesedi üzerinde yapıldığı tespit edilmiş.

13

Meyhane köçekleri

İstanbul'un en namlı köçekleri de o eski büyük gedikli meyhanelerde oynatılmıştır. Ve köçek oğlan evvela "Kıpti" (Çingene) ve "Rum", sonra "Ermeni" ve "Yahudi" olagelmişti.

Köçeklik için vücut yapısı düzgünlüğü ve yüz güzelliği muhakkak ki şarttı, çok çetin talimlerle yetiştirilirlerdi.

Bir oğlanın köçek olabileceği ayaklarından anlaşılırdı: ayak irikıyım, uzun uzun parmaklı, iri topuklu ve ayak bilekleri de gayet ince olmak şarttı; pervane gibi fırıl fırıl dönmek, uçar gibi koşarken birden durabilmek, sıçramak, perende atmak, fiskeleme yürümek, sırt üzerine yay gibi kıvrılmak için ayağın, parmağın, topuğun, tabanın, bileğin öyle olması lazımdı, eller de ayak kesimine denk olacaktı elbet, büyük ve uzun parmaklı.

Oyunlarda şehvetengiz kılıklarla giydirilirlerdi, şeffaf şalvarlar, şeffaf gömlekler, çıplak gövde üzerinde kolsuz yelekler. Ve hepsi istisnasız saçlı olurdu, kız gibi omuzlara, hatta daha aşağıya dökülen uzun saçlı.

Kendi isimlerini muhafaza eden köçek çok azdı, muhakkak bir lakap takılırdı, bir de anonim lakapları vardı: "şah".

Tarihi kaynaklarımızda İstanbul köçeklerinden bahseden en eski eser, 17. yüzyılda yazılmış olan *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'dir. Evliya'nın yaşadığı zaman, çok katı bir içki yasağı zamanıdır, meyhaneler kapanmış olduğundan, köçekler ortaoyunu topluluklarında çalışırlardı. İşte o büyük yazarın tanıttığı köçek isimleri:

Mazlum Şah, Küpeli Ayvaz Şah, Saçlı Ramazan Şah, Şahin Şah, Memiş Şah, Bayram Şah, Çâker Şah, Şeker Şah, Süğlün Şah, Nazlı

Yusuf Şah, Zalim Şah, Can Memi Şah, Hurrem Şah, Fitne Şah... Dimitraki, Neferaki, Yenaki... Samurkaş, Doşenko, Sinyor Yako, İsrail...

Ve işte Evliya'nın onları tarif eden satırları:

"Mukaşşer veled-i zinalar... Afitab misal rakkaslar...

Mekkâr taifesi şehir oğlanları...

Her biri şib ve zerbeft eteklikler giyerek meydan-ı muhabbette çarpareleriyle raks ve cevelan ettiklerinde gören üftadeler hayran olur, her köşeden bir 'Huuuu' sedası yükselir...

Kırma saçlı, gazal gözleri sürmeli Sakız mahbubu rakkaslar ki İstanbul'u velveleye vererek nice kimselerin mal ve menalini yemiş, kuru tahta üzerinde bırakmıştır...

Onlardan Mirza Şah ki bir Çerkez gulamıydı, hakka ki melekten daha güzeldi...

Diba ve şib dört peşli etekliklerle meydanda İrem Bağı'nın tavusları gibi dolaşırken âdem dembeste olur...

Her birinin mergule mergule zülüfleri ve anber kokulu geysuları perişan oldukça gören âşıkların aklı tarümar olur...

Hele Arslan Şah bir mahbub-ı biaman, bir yezid-i sahibkıran...

Levendane, kesim biçim yerinde, nergis gözleri sürmeli, bir Rum haracı değer canlar..."

İçki yasakları kalkınca meyhanelere dökülürlerdi. Büyük meyhanelerin ise yalnız orada oynar bir veya birkaç köçeği olurdu. Meyhane uşakları palikarlar ile pedimuların da hemen hepsi oyun bilirdi.

Hem güzellikleri, türlü işvebazlıkları, hem de oyun hünerleri İstanbul'u tutmuş olanlar ise bir meyhaneye bağlanmaz, meyhane meyhane dolaşırlardı. Meyhanelerin kapıları onlara daimi açık olurdu. Geçen asır sonlarında bunların en meşhurları da iki Kıpti genci olmuştu, Loncalı İsmail ile Dimetokalı Benli Ali.

Meyhane köçekleri devir devir destanlar, türküler, şarkılar, gazellerle övülmüşlerdir. Köçek terennümü yolunda Enderunlu Fazıl Bey (ölümü 1791) ise, divanındaki şarkılar ve gazellerle yetinmemiş, ayrıca bir de *Çenginame* kaleme almıştır. Gerçi "çengi" zamanımızda kadın oyuncular için kullanılır bir isimdir ama o zamanlar oğlanı kadını oyuncular bu isim altında toplanırlardı.

18. yüzyıl sonlarında İstanbul'da kırka yakın şöhretli köçek vardı. Üstat üşenmemiş, her biri için kıtalar, beyitler yazmıştır, çağında, kıvamında olanları övmüş, çağını geçirmiş olup da ayaklarını o hayhuy âlemlerinden çekemeyenleriyle de alay etmiştir.

Köçeklik için çağ, kıvam, 18-19 yaşlarında başlar, 22-23 yaşına kadar sürerdi... 18 yaştan öncesi acemilik, toyluk sayılırdı...

İşte Enderunlu Fazıl Bey'in terennümlerinden örnekler:

Afet'ler iki tane, büyüğü Rum, küçüğü Ermeni. Rum'un adı Yorgaki, Ermeni'nin adı Kaspar:

Büyük Afet, o güzel Yorgaki
Sime benzer o vücud-ı paki
O eda, o reviş, o çâlâkî,
Sanma dünyada anın benzeri var.
...
Küçük Afet belî bir afet-i can
Nice afet bu ki dilsuz-i cihan
İsmine cismi mutabık canan
Çengiler içre hemen ol peri var

Bir zaman işte bu cananım idi
Mesned-i işvede sultanım idi
Malik-i taht-ı dil ü canım idi
Nice bir bencileyin leşkeri var

Nedir ol çeşmi siyah, kaşı siyah?
Nedir ol barika-i çehre-i mah?
Ermeni olmasa, eyvah eyvah!
Hücceti işte bu kim Kaspar'ı var!

Rum Andon çağını geçirmiş:

Gerçi Andon dahi nazikter idi
Eli ağzına uyar dilber idi...
...
Yüzüne şimdi sinekler üşmüş,
Lâl-i şîrine karınca düşmüş...

Latif bir Yahudi köçek, koca bir sadrazamın azline sebep olduğunu Cevdet Paşa yazıyor. Enderunlu Fazıl Bey ise kel olduğunu söylüyor:

Sözümüz yok o civanın sesine
Başı keldir el uzatma fesine!

Panayot bir Rum, bu oğlanı Lavirentos Meyhanesi'nden kadın korsan Despina Kaptan kaçıracaktır. Fazıl Bey'e püsküllüce bela olmuş görünüyor:

Beni yağmaladı kâfir Panayot!

Acaba kabahat onlarda mı?

Pandeli aşkı ile ben de deli.

İşte *Çenginame*'deki isimler:
Rubiye, Mısırlı Şevki, Altıntop, Tazefidan, Zernişan, Ziba, Yıldız, Kanarya, Kız Mehmed, Yenidünya, Ahu, Fıstık, Elmaspare, İstavri, Yenaki, Kıvırcık, Ceylan, Eski Fidan, Yeni Fidan, Şakir, Gazeb, Pamuk, Todori, Velvele, Tilki... Fakat içlerinde yıldızların yıldızı Loncalı İsmail yok!.. Efendim, üstat onun için ayrı bir eser kaleme alacaktır. Manzum bir hikâye...

14

Loncalı Köçek İsmail'in hikâyesi

18. yüzyıl sonlarında İstanbul'un en namlı meyḫane köçeklerinden biri İsmail adında bir Kıpti oğlan olmuştu. Haliç yalısında Ayvansaray arkasında "Lonca" adıyla meşhur Çingene mahallesindendi; mahallesine, semtine, kız gibi uzun saçlarına, koyu esmer derisine nispetle hayranlarının ağzında "Loncalı", "Ayvansaraylı", "Geysudar İsmail", "Kişmir Şah", "Hindu Şah" diye anılırdı.

Hayranlarından biri de, devrin ünlü şairi ve bir Arap beyzadesi olan Enderunlu Fazıl Bey olmuştu. Hayatını kalem diline vererek adını İstanbul şehrinin tarih kütüğüne geçirten o kalender meşrep şair... Hem ondan, hiç yorulmadan, usanmadan, boy boy, cins cins, renk renk meyhane köçeği için yazdığı beyitler ve kıtalar arasında, meşhur *Çenginame* isimli eserinde değil, *Defter-i Aşk* adını verdiği başka bir eserinde 167 beyitle bahsetmiştir, Köçek İsmail'in hikâyesi *Defter-i Aşk* isimli eserinin beşinci ve son faslıdır.

Hicri 1199 (Miladi takvimde 1784-1785) yılında İsmail şöhretinin en parlak devrini yaşıyordu, 17-18 yaşlarındaydı; Fazıl Bey onu ilk defa bir Galata meyhanesinde gördü ve ilk işi adını öğrenmek oldu:

İsmine dirler imiş İsmail
Çengilerden meğer ol şuh-i cihan
Hüsn ile bulmuş idi şöhret ü şan...

Vücut yapısı harikulade kıvrak ve narindi, derisi anber renginde, koyu esmerdi, şairlerce pek makbul olan "Kişmirî" dedikleri boyada

idi, saçının, kaşının, kirpiğinin tellerinden ayağında topuğa ve tırnağına varınca kusursuzdu, ayıpsızdı:

Aybı ancak bu ki ol canane
Milleti olmuş idi Çingâne!

Arap beyzadesine meyhane köçeğinin Çingene milletinden oluşu vız geldi, "her cilvesi canperver, eli ağzına uyar dilber"di; güler yüzlüydü, tatlı sözlüydü:

Gerçi Kıpti idi ol serv-i sehî
Aşk kıldı anı gönül padişehi...

Fazıl Bey'in "Kişmir Şah"ı gündüzleri Ayvansaray İskelesi'nden bir kayığa atlayıp Galata'ya geçiyor ve meyhane meyhane dolaşmaya başlıyordu.

Aslında Galata demek meyhane demekti, her birinde, oyunlarının hayranı bekleyenleri vardı:

Dolaşır naz ile her meygedeyi
Şad ider lutfile mihnetzedeyi...

Akşamüstü de Balat meyhanelerinde görünürdü, azıcık gecikse, bekleyenleri merak ve telaş içinde:

Hangi mecliste acep câm oldu
Ol peri gelmedi akşam oldu...

O devirde Balat da Galata gibi, İstanbul'un meyhaneleriyle meşhur bir semtiydi. Hangi meyhaneye girse:

Cem olur seyrine enva-i beşer
Sahn-ı meyhane olur bir mahşer!..

O yıllar yeniçeriliğin de son devridir. Yeniçerilerin elinde olan İstanbul asayişi kalmamış, Balat meyhanelerinde müşterilerin çoğunu

ocaklı dayılar teşkil etmekte, İsmail'in son olarak girdiği meyhanedeki âlem, ta seher vaktine kadar sürerdi; nasıl sürmesin ki hem oynar, hem de hayranlarına eliyle bade sunardı:

Anda mehpare olur tabeseher
Raksa başlar idi ol canane
Kâh ayağ üzre sunar peymane!

En sık uğradığı yerler de "Servili", "Sarnıçlı" ve bilhassa "Gümüş Halkalı" ile "Çizmeli" meyhaneleriydi:

Hem "gümüş halkalı" olsa kuşağı
"Çizmeli"den kesilir mi ayağı?..

Gün doğarken meclis dağılırdı, o zaman üftadeleri için yapılacak iki şey kalırdı, hasretle ertesi akşamı beklemek:

Hun ile dide-i hasret dolsun
Ta ki ferdada mülakat olsun...

Yahut Fazıl Bey'in yaptığı gibi fırsatı bulmak ve kaçırmamak:

Felek olursa müsaid kâhı
Götürürdük hanemize ol mahı.

Kışın kibar ve zengin konaklarındaki helva sohbetlerine çağrılırdı. Bahar mevsimlerinde Köçek İsmail'siz düğün sönük kalırdı:

Kâh helvaya gider vakt-i şita
Kâh düğünlerde gezer vakt-i bahar...

Hayranlarının taptığı bir ayaklı put gibi dolaşır, dolaştırılırdı:

Bir ayaklı senem eyler deveran...

Ve meşhur köçek oğlanın günleri böylece geçmekteyken bir gün İstanbul'a bir haber yayıldı: "Köçek İsmail evleniyormuş..." diye.

15

İstanbul'u ayağa kaldıran Çingene düğünü

Emsalsiz oyunları ve eşsiz güzelliğiyle İstanbul'da dillere destan olan Köçek İsmail, şöhretinin en parlak devrinde evlenmek istedi ve İstanbul'da şöhretli güzel oğlanın şanına denk bir Çingene kızı bulunamadı:

Edirne şehrine gitti pederi
Gezdi hep andaki Çingâneleri
Kalbur üstünde kalan Kıpti'den
Buldu bir duhter-i pakize beden...

Edirne'de bulunan güzel bir Çingene kızı, bir boz eşek üstünde ve kalabalık bir Çingene alayıyla İstanbul'a getirildi. Köçek damat da gelini İstanbul Çingenelerinden kalabalık bir kafileyle sur dışında karşıladı; boz eşeğin yularını eliyle tutarak gelin kızı indirdi:

Kurulur çergeleri sahrada
Canib-i semt-i Davutpaşa'da
O civan aldı eliyle reseni
Harden indirdi o nazik bedeni...

İstanbul halkından binlerce meraklı "Kişmir Şah"ın düğün alayını seyretmek için Davutpaşa sahrasına gitmişti. Ayrıca bir de nikâh çadırı kurulmuştu. Nikâhı da oba Çingenelerinden "Orman Şeyhi" ve "Kıptiler Müftüsü" denilen bir ihtiyar kıydı:

Kurulur encümen-i akd-i nikâh
Çağrılır meclise pir-i seyyah

Yani ol şübheküşa-yi Çingân
Kıptiyan Müftüsü Şeyh-i Orman
Sadre geçti o kitapsız hace
Sırtında koç derisi ferace...

Oğlan kıza ağırlık olarak bir el değirmeni, bir tarak verdi ve nikâhta şart koşuldu ki, İsmail karısını boşayacak olursa, güzel uzun saçlarını kestirecek ve o saç tellerinden bir kıl elek yaptırıp verecektir. Fazıl Bey'in alayı da olsa pek şirin. Gelin tekrar boz eşeğe bindirildi, önde Lonca'dan gelmiş davulcular ve zurnacılardan bir mızıka takımı, düğün alayı şehre girdi, gelini Lonca'ya Ayvansaray'a getirdi. Eğrikapı'dan Ayvansaray'a kadar bütün sokaklar seyirciyle dolmuştu. Lonca'nın sokaklarında düğün sofraları kurulmuştu. İstanbul'un bütün seçkin akşamcıları, bütün meyhaneciler, bütün köçek oğlanlar ve çalgıcılar İsmail'in düğününe davetliydi. Enderunlu Fazıl Bey de aralarında:

Çekti bir sofra-i şahane nizam
Ta ki yâran dedi israf haram!

Bir hayhuyla yenilip içildi. Bir şevk ve şetaret içinde gece yarısı oldu. Tam Köçek İsmail zifafa konulacak, kızın babası bir aksilik çıkardı:

Pederi geldi misal-i ejder
Haneye girdi elinde hançer

Özge feryad ü figan eyleyerek
Sad yemin ile bunu söyleyerek:

"Vermezem kızımı ben öldürürüm
Yüzerim postunu tuz doldururum!"

Çingene geleneği, düğün, danışıklı dövüş muazzam bir Çingene kavgası gösterisiyle sona erecekti. Bir tarafta Edirneliler, öbür tarafta Loncalılar, öylesine bir kavga yaptılar ki, gulgulesi gece yarısı gökyüzünü tuttu. Davetliler gülmekten kırılır, bayılıp katılırdı.

Nihayet:

Kodular bir odaya ol mihr-i mehi
Sarılup yasemene serv-i sehî
Açtı ruyindeki puşidesini
Evvela öptü iki didesini...

Fakat bu düğün Köçek İsmail'in güzelliği ve hünerli oyunları için bir dönüm noktası oldu. Edirneli gelin çok ateşliydi, Loncalı oğlan narin ve çelimsizdi:

Mahasal soldu gül-i handanı
Kalmadı cazibe-i hüsn ü ânı
Kalmadı raksa dahi imkânı...

"Güzelim!.. Eyleme israf, medet! Nakd-i cana ne bu itlaf, medet!.." diyen eşinin dostunun, âşıklarının sözünü, nasihatini dinlemedi, eski oyunlarını oynayamaz, gözleri ve gönülleri eskisi gibi kendine çekemez oldu, rağbet göremedi, iltifat göremedi ve hünerini kaybetmiş ayaklarını meyhanelerden çekmeye mecbur oldu ve çok geçmedi, yüzlerce binlerce benzeri gibi unutuldu.

Ayvansaray düğününden altı yıl kadar sonra Enderunlu Fazıl Bey yâranıyla birlikte Haydarpaşa Çayırı'na gitmişti. Şimdi koca bir garın bulunduğu o saha o zamanlar namlı bir mesiredir. Yanlarına kayış yüzlü, gulyabani kılıklı bir ayıcı Çingene geldi:

Bir kaval sokmuş efendim belde
Geldi ol daireye def elde
Hemen ol ayu gibi Çingâne
"Hey ağalar!.." diyerek yârane
Başladı kâre bed avaze ile
Ayı oynattı o âgaze ile...

Oyundan sonra uzattığı define alay ve hakaretle birkaç mangır attılar, fakat kalender şair, ayıcı Çingene'nin gözlerine dikkatlice bakınca, Köçek İsmail'i, Kişmir Şah'ı derhal tanıdı:

Dikkat ettim yüzüne ben o zaman
Çeşm ü ebrusuna kıldım iman

Ol civan olduğunu fehmettim
Belki benzetme deyu vehmettim
Eyledim ismini bir kerre sual
Meğer İsmail imiş ol bedhal!

16

Köçek İbo'nun romanlaştırılmış hayatı

17. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı söylenen ünlü Köçek Can İbo Şah'ın maceralı hayatının hikâyesi, ilk defa olarak 1711'de Edirne'de Aynalı Kahvehane'de ünlü meddah Burnaz Ali'nin ağzından dinlenmiş. Burnaz Ali bu hikâyeyi tam bir ayda bitirmiş, her faslını ballandıra ballandıra anlatarak. Ve sonunda, "Ben bu hikâyeyi babamdan dinledimdi, o da Mevlevi Derviş Hasan'dan dinlemiş, Derviş Hasan da Köçek Can İbo Şah'ı İstanbul'da Atmeydanı'nda Baba Nazlı Kolu'nda oynadığı zaman görmüş..." diye bağlamış sözünü.

Edirneli Ekmekçizade Üveys Çelebi meddah meraklısıymış, dinlediği hikâyelerin senaryolarını bir deftere kaydetmiştir. Köçek İbo'nun macerası da iki yüz elli senelik o defterdedir. Fakat Üveys Çelebi vakanın geçtiği devir için bir yerde Sultan IV. Murad'ın ilk zamanları, bir yerde Sultan IV. Mehmed'in ilk zamanları diyor. Biz Sultan IV. Murad zamanına göre nakledeceğiz.

Sultan IV. Murad 1623'te 12 yaşında padişah olmuştu. Padişahlığının ilk on yılı müthiş bir anarşi devri oldu, kanlı bir anarşi devri. O devri yaşayanlardan müverrih Mehmed Halife, "Sokaklar sarhoşlarla dolu, kahvehaneler ve meyhaneler bir rezalethane, camilerde çubuk içerler, gündüz hamamlardan çıplak avret çıkarıp kaldırırlar; köşe başlarında alenen zina ve livata ederlerdi" diyor.

İşte o yıllarda Ayvansaray'da Lonca denilen Çingene mahallesinden Baba Nazlı kartalmış, çağı geçmiş bir meyhane köçeği, çok usta bir köçek iken mesleğinden ekmek yiyemez olunca bir ortaoyunu kolu kurmuş, onu da yürütemeyerek, şu kadar senelik köçeklik hayatında biriktirmiş olduğu parayı birkaç gün içinde tüketince işi,

istidatlı Kıpti çocukları bulup onları talim ve terbiye ederek köçek yapmaya ve meyhanelere satmaya dökmüştü. Zor işti, ama başka bir şey de yapamazdı...

Ağustos ayının sıcak bir günüydü, Edirnekapı dışındaki kahvehanelerden birinde oturuyordu, niyeti Topçular'a kadar gitmek, orada konargöçer oba Çingeneleri çadırlarını dolaşmak, gözünün kestirebileceği bir şopar bulabilirse, babasını kandırıp, herife dudak bükemeyeceği, omuz silkemeyeceği bir para verip oğlanı almak, birkaç emek sarf edip büyük gedikli meyhanelerden birine kapılandırmaktı. Onun talim ettirdiği acemi köçeklerin hepsi makbule geçtiği için emeğinin hakkını elbet ki alacaktı. Topçular'a gitmesine hacet kalmadı, kısmetini orada buldu.

Oba Çingenelerinden kırçıl bir herif ile 11-12 yaşlarında ince uzun, tığ gibi bir oğlan ayı oynatıyorlardı. Şoparın ince vücut yapısı kıvrılıp bükülmeye son derecede elverişliydi. Büyük büyük ve uzun parmaklı ellerinde defe fiske vururken doğuştan hüneri açık görülüyordu. Baldır adalelerinin sertliği ve ayak bileklerinin inceliği, ayıyı şevke getirirken ayıyla beraber oynaması, oynarken ince uzun kalem parmaklı ayaklarının adım atışı, taban ve topuk basmadan, parmaklarının üstünde yürüyüşleri oğlanın bir rakkas olarak doğduğunu gösteriyordu.

Şopar oyundan sonra defini uzata uzata parsa toplamaya başladı, Baba Nazlı'nın önüne geldiğinde eski köçek, usta köçek defe para atacak yerde oğlanı bileğinden yakaladı ve ona has Çingenece (Romanyolca) sordu:

"Adın ne?"

Oğlan, kendi has dilini duymaktan gelen sevinçle inci gibi dişlerini göstererek sırıttı.

"İbo..." dedi.

Konuştular:

"Seni yanıma alayım, sana çuha potur alayım, ayaklarına sarı pabuç alayım, bana gelir misin?"

"Çuha poturu al, sarı pabucu al, güllü mintan al, küllah al, bir de at al, şeker al, yağlı çörek al, gelirim."

"Yanındaki bu adam kim?"

"Amcam..."

"Anan baban var mı?"

"Var... Dokuz tane de kız kardeşim var, hepsi kocada..."

"Oğlan kardeşin yok mu?"

"Anam oğlan doğurmaz..."

"Seni doğurmuş işte."

Şopar hüzün karışık bir tebessümle,

"Bana bakma sen" dedi.

Baba Nazlı yanlarına gelen ayıcıya döndü.

"İbo'nun amcası, ben bu İbo'yu yanıma alırım" dedi.

"Bu çocuğu sen yanına alırsın da ne yaparsın?"

"Oyuncu, çalgıcı, türkücü yaparım..."

"Biz Balatşah Çingenesi değiliz, bizden oyuncu, çalgıcı, türkücü çıkmaz."

"Günahtır İbo'nun amcası, günahtır, bu oğlan orakçı, ırgat, demirci, ayıcı olmaz, bu oğlan bir gün padişah huzurunda oynayacak köçektir."

"Bizde ayıptır köçeklik. Sen yap kendi oğlunu köçek. Bizim şoparımıza ilişme, hem çelme oğlanın aklını cin gibi, hem ben senin gibi çok laf bilmem. Ama bu İbo'nun babası laf bilir, onunla konuş..."

"Hemen gidelim..."

"Gidelim ama bilesin ki bu oğlanın bir kusurcuğu vardır..."

"Ne imiş o kusurcuğu?"

"Te ben onu söylemem, babası söylesin münasip ise..."

Baba Nazlı kalktı, kırçıl ayıcı ve oğlanla birlikte Topçular'daki çadırlara gittiler. Oğlanın babası amcasından uysal çıktı. Hem oğlana, hem kendisine, hem amcaya birer çuha potur, birer çift sarı pabuç, oğlanın anasına iki donluk çiçekli bez, İbo ile kendisine birer güllü mintan, bir de senede 100 akçe istedi, akçe peşin... Hemen uyuştular. Baba Nazlı oğlanın kusurcuğunu sordu, Çingene kaşlarını çatarak:

"Yoktur bu İbocuğun kusurcuğu" dedi.

"Amcası söyledi..."

"Yalan söylemiş sarhoş herif."

Amca da poturu pabucu kaçırmak istemedi:

"Te ben yalan söyledim sana oğlanı almayasın diye, yoktur bu İbocuğun zerre kadar kusurcuğu..."

Meyhaneden meydana

İbo'yu çadırdan alan Baba Nazlı, Lonca'daki evine götürdü. Oğlan yanı sıra adeta raks eder gibi yürüyordu, öyle ki yolda görenler duruyor, seyrediyor, gülümsüyor ve,

"Değme köçek bu şopar gibi yürüyemez" diyordu.

Baba Nazlı'yı tanıyanlar da,

"İstanbul meyhaneleri bir şah daha kazandı" diyordu ve soruyorlardı:

"Adı ne bu oğlanın?"

"Can İbo Şah!.."

Baba Nazlı yetiştireceği köçeğin adını peşin koymuştu ama, kafasının içinde bir kurt vardı, babası mı, amcası mı yalan söylemişti?

Evde, sözünden, pazarlığından dönmeyeceğine yeminler ederek bir kere de oğlanın kendisine sordu. İbo, gözleri yaşararak boynunu büktü:

"Vardır, vardır benim bir kusurcuğum!.." dedi.

"Nedir?"

Oğlan ağzıyla söylemedi, çarçabuk anadoğması soyunarak kusurcuğunu Baba Nazlı'ya gösterdi. Baba Nazlı şaşırdı, aklının kenarından bile geçmeyen bir şeydi, "kusurcuk" değil, İbo'nun köçek olması için giderilmesi imkânsız bir engeldi.

Oğlanın gözyaşlarıyla masumlaşan ve bir kat daha güzelleşen yüzüne baktı, onun köçek olmak için yaratılmış vücudunu çırılçıplak seyretti...

Her gün ne rezaletler görmüyordu gözleri sokaklarda. Kararından dönmeyecekti Baba Nazlı, bu oğlanı altı ayda bir usta köçek yapacaktı. İki sene, üç sene de meyhanede oynatacaktı, 15 yaşına kadar, onu gözünün önünden, elinin altından bir gün, bir an ayırmayacaktı ve o "müthiş kusurcuk" aralarında bir sır olarak kalacaktı. Sonra... Sonrası için de kararını vermişti. İbo'dan hiç, ama hiç ayrılmayacaktı.

Altı ay değil, İbo'nun meyhanede muhabbet meydanına çıkıp oynaması için iki aylık sıkı talim kâfi geldi. Geceli gündüzlü çalıştılar. Baba Nazlı, İbo'nun taliminde ne kadar büyük usta olduğunu gösterdi. Bir kuyumcu gibi elindeki ham elması işleyerek pırlanta yaptı. Oba Çingenesi İbo'nun ince uzun yapısı, ellerinin ayaklarının bü-

yük büyük dökümü, o sırım gibi şopar vücudunun kıvraklığı, hareket kabiliyeti ve her şeyi bir söyleyişte kavraması işini çok kolaylaştırmıştı. Ustada da, çırakta da günleri değil, saatleri kıymetlendiren bir gayret vardı. Köçeklik için bir de sihirkâr bir cazibe lazımdı, İbo'nun her halinde, tavrında o hal vardı.

Sadece oyun, raksla değil, oğlanın sesinin terbiyesiyle de uğraştı. İbo'nun sesi gayetle tatlı, Frenklerin "bariton" dedikleri tondaydı. Oğlanın o güzel sesine cilveli edalar kattı ve İbo'nun ses kudretine denk sözlerle şarkılar yazdı, besteledi.

Ve onu bir akşam yanına alarak "Lavrendi Meyhanesi"ne götürdü, Galata'da. Ekmekçizade böyle yazıyor ama bizce meşhur "Lavirentos Meyhanesi" olacaktır. İkisi de heyecan içindeydi. Baba Nazlı'nın mütehakkim, emreder gibi, idare eder gibi bakan gözleri altında İbo bir oyun oynadı, şu kadar yıllık akşamcılar o ayarda bir köçek görmediklerini bakışlarıyla söylediler, bahşişleriyle söylediler, "Yahey!" naralarıyla söylediler.

Akşamlar birbirini kovaladı, elinin ayağının yirmi parmağında yirmi hüner; göbek attı, bale artisti oldu, Arap raksı, Acem raksı, Çerkez raksı, Moskof oyunu. Birkaç ay içinde Can İbo'nun şöhreti Galata'dan İstanbul'a taştı. Parsalarda toplanan paraları Baba Nazlı hemen altına çeviriyor ve cuma günleri sarraftan gelerek altıncıklarını, artık baba oğul diyelim, bellerindeki altın kemere yerleştiriyorlardı.

Böyle iki yıl geçti, Can İbo Şah 13-14 yaşına bastı ve daha cazip oldu köçek seyri düşkünleri için, hatta bazıları, "Yok..." diyorlardı, "hele Can İbo Şah'ın hattı gelsin, o zaman afet-i devran olacaktır!.."

Ve diyorlardı ki: "Can İbo Şah gibi bir köçeği olan Baba Nazlı niçin bir ortaoyunu kolu kurmaz?.. Evvelce kurdu, para batırdı. Kolbaşılıkta hüneri yoktur... Ama öbür kolbaşılar bu Can İbo Şah'ı onun pençesinde komazlar, elbet kandırıp alırlar... Yok, Can İbo Şah ondan ayrılmaz..."

İbo'nun ailesi de çergesinden çıkmış, Balatşah Mahallesi'nde yerleşmişti. Ayyaş amıca gece ve gündüz içiyordu. "İbocuğun sayesinde ağız tadıyla içerim, hem kebap yerim, yağlı çörek yerim" diyordu. Ama İbo, anası babası ve amıcasıyla değil, Baba Nazlı'yla Lonca'da oturuyordu. Balatşah Mahallesi'nin hemen yanı başında kibar Çingeneler mahallesi...

Ramazanlarda İstanbul'da meyhaneler bir ay kapalı kalırdı. 1633 ramazanında kapandı, ama bayramda açılmadı. Ardından Sultan IV. Murad'ın amansız yasaklarıyla kanlı istibdat devri başladı.

İçki yasak, cezası ölüm.

Tütün yasak, cezası ölüm.

Akşamla yatsı arası fenersiz sokağa çıkmak yasak, cezası ölüm.

Yatsıdan sonra fenerle de olsa sokağa çıkmak yasak, cezası ölüm.

Her türlü uygunsuzluk yasak, cezası ölüm.

Sağa baktın ölüm, sola baktın ölüm, eğri bastın ölüm, yan bastın ölüm!

Ya padişah?

Her akşam mey ve mahbub âlemlerinde... Ne akşamı, ne gecesi? Şâribülleyli vennehar.

Nihayet Kurban Bayramı geldi. Kapanan, kimi yıkılan, kimi mahzen, imalathane meyhanelerden ayakları kesilmiş köçek oğlanlar oyuncu kollarına akın etmişlerdi. Açlıktan ölecek değiller. Baskıdan bunalmış halkın da, işsizlikten kıvranan oyuncu kollarının da ümidi bayramda. Dört gün nefes alınacak. İzin verildi. Meydanlarda birer çadır kurup, çalgısıyla, hokkabazıyla, canbazıyla, rakkasıyla, ortaoyunu takımıyla ne hünerleri varsa göstereceklerdi.

Baba Nazlı'nın oyuncu kolu yoktu, ama kolbaşılar kafilesine katılarak subaşı ağadan izin almak için o da başvurdu. Subaşı ağayı tanırdı. Ağa sordu, o cevap verdi, konuştular:

"Senin kolun var mıdır ki?"

"Yoktur ama, bir köçek oğlancığım vardır, onu oynatacağım..."

"Üçer dörder yüz kişilik kollar varken, bir köçek oğlancıkla iş olur mu Baba Nazlı?"

Baba Nazlı, boynunu büktü, subaşı ağa da acıdı, Baba Nazlı'nın çadırı da yoktu. Atmeydanı'nın bir köşeciğinde bir salaş kurması için ona da izin verildi.

Uçurum kenarında açmış bir çiçek

Atmeydanı İstanbul'un en meşhur bayram yeriydi. Sazla, sözle, oyunla ve canbazlık, hokkabazlık, türlü türlü hünerle halkı eğlendirerek geçinenlerin bir kısmı yılda iki bayramın yedi gününde hü-

ner ve marifetlerini orada döker gösterirlerdi. O bayram da dört büyük oyuncu kolu alan gibi dört büyük çadır kurmuştu. Türlü türlü ve rengârenk bayraklarla donanmış çadırlar. Kapılarında hokkabazlar, soytarılar ve davullu zurnalı çığırtgan dellallar:

"Pehlivan Eyüb Kolu'dur... Buyurun, buyurun..."

"Buyurun, buyurun... Zümrüd Şah'ın Cevahir Kolu bu çadırdadır."

"Bu çadır Çelebi Kolu çadırıdır. Geliniz haaa. Görünüz haaa..."

"Geliniz haa... Görünüz haa... Pehlivan Ahmed Kolu'dur..."

"Sakız gülleri, sine bülbülleri Neferaki Şah, Pandelaki Şah, Yenaki Şah bu çadırda!.. Her biri bir Mısır hazinesi değer Çerkez ve Abaza ve Gürcü gulamları Zalim Şah, Fitne Şah, Hurrem Şah bu çadırdadır!.."

"Yetmiş tastan su içmiş, feleğin çemberinden geçmiş hanende, mutrib, rakkas, canbaz, hokkabaz, ateşbaz, serenbaz, gavvas-ı bahr-i aşk Amruî Ayyar köçekleri. Buyurun, buyurun..."

Bayramın ilk günü, sabahın erken saatlerinden meydanlara bir akın başlamıştı, Atmeydanı da bir âdem deryası olmuştu. Aylardan beri dehşetten bunalmış halk, gülmeyi unutmuş halk biraz soluk almak istiyordu. Nasıl bunalmasın ki, her gün gördüğü manzaralar şunlardı:

Semt semt yol boylarındaki çınarların dallarına asılmış adamlar, uzun bir çubuğun lülesi avuçlarına bağlanmış, baş tarafı, imamesi de ağızlarında ve hepsinin boynunda bir yafta: "Tütün içici yaramazdır!"

Bir elinde rakı ibriği, şarap testisi, öbür elinde kadehi, bardağı asılmış adamlar ve boyunlarında yaftaları: "İşret eder yaramazdır!"

Boğulduktan sonra saçlarından asılmış çırılçıplak kadınlar, çırılçıplak oğlanlar ve boyunlarında yaftaları: "Yaramaz avrettir!.. Yaramaz hîz oğlandır!.."

Boynunda kazmalarıyla asılmış adamlar: "Hırsızdır!.."

Bıçak, palaları ağızlarına verilmiş adamlar: "Kanlı leventtir!.."

Atmeydanı'na oluk oluk akıp dolan halkın gözüne bir köşede bir salaş ilişiyordu, atkestanesi dalları yapraklarıyla yeşillendirilmiş bir salaş, soruyorlardı:

"Bura nedir?"

Bilen bilmeyene söylüyordu:

"Baba Nazlı ile köçeği Can İbo Şah'ın salaşıdır!.."

Büyük çadırlar meydanın Divanyolu başı ile o zamanlar "Tunç Ejderha" denilen Burmalı Sütun arasındaki sahada; Baba Nazlı'nın salaşı da meydanın ta öbür ucunda, Örme Sütun dibinde. Ne çığırtganı var, ne davulu... Baba Nazlı süklüm püklüm oturmuş, yanında ikisi de Çingene bir kemani ile zurnacı. Ama ikisi de usta... O küçük salaş tek köçeğini oynatmaya çadırlardan önce başlamıştı. Can İbo Şah göbek attı, perendeler attı, kalem kalem parmaklarının üstünde koşar gibi yürüdü, uçar gibi koştu, uçtu uçtu kondu... Görenler takıldı, kaldı; takılıp kalanlar artık öbür oyuncu çadırlarına gitmediler.

İbo'nun eşsiz tatlılıktaki bariton sesiyle söylediği hiç duyulmamış şarkılar, türküler dalga dalga meydanın ta öbür ucuna, Divanyolu'na ulaşıyordu ve duyanlar soruyordu:

"Kimdir?"

Bilenler bilmeyenlere söylüyordu:

"Can İbo Şah'tır. Salaşta oynar..."

Daha ilk günün akşamıydı, Pehlivan Eyüb'ün seçkin saz takımı Baba Nazlı'ya geldi, dairezenleri hepsinin adına el öptü.

"Para pul lafımız yoktur. Bize izin ver, bu Can İbo Şah'a saz çalmak şerefi bizim olsun. Bayramdan sonra da gayret kuşağını kuşanır, kolumuzu kurarız!" dediler...

Can İbo Şah'ın adı Atmeydanı'ndan, Beyazıt Meydanı'na, Cinci Meydanı'na, Kadırga Meydanı'na, Fatih Meydanı'na, Aksaray'da Etmeydanı'na, Yenibahçe Çayırı'na ulaştı... Oralardan da halk akın akın onun oyunlarını görmeye geldi.

Salaşa evvela al ipekten köçek entarisiyle çıkıyordu, belinde al kuşak, üstünde al camedan vardı ve külahında da bir kırmızı şal sarılıydı. Parsa toplamaya hacet kalmamıştı, oynadığı salaşın üstü atılan paralarla dolmuştu.

Hele bir kılıç oyunu oynuyordu ki, medet. Çıplak gövdesinde kolsuz ve göğsünü ancak meme altına kadar örten kısa bir camedan, belindeki al kuşağın bir ucunu topuklarına salmış, ince uzun bacaklarında al bürüncükten yarı şeffaf ve bol paçalı bir şalvar, iki pençesinde, iki eğri kılıç. Oynarken zaman oluyordu ki, ince uzun oğlan çelik parıltılarına karışıp kayboluyordu, kırmızı bir helezona sarılmış çelik parıltıları... Çıplak ayaklarının hareketini göz takip edemiyordu.

Muhakkak ki o bayram günlerinde İstanbul'da bir sanat yıldızı doğuyordu.

Köçeklik yolu bataktı. Bir delikanlının köçek olması için sadece vücut yapısı düzgünlüğü ve yüz güzelliği ve sadece oyun hüneri kâfi değildi. Sırtından namusun, iffetin bembeyaz gömleğini çıkarıp atması ve altındaki ar ve namus damarını da çatlatması lazımdı, şarttı. Köçeklerin hepsi bataklık çiçekleriydi.

Can İbo Şah ayakdaşlarına benzemedi. Şahane ve şuhane oynadı, ama kirlenmedi. Sadece oyunları seyredildi, ellenmedi, koklanmadı.

İbo, bataklıkta değil, bir uçurum kenarında açmış çiçekti; adı konulmaz göz kamaştıran bir çiçek ve dikenler içinde muhteşem bir çiçek. Ne uzanılır ve koklanır ve ne de koparılabilirdi. Onu koparmak için uzanacak eller onu ancak hırpalayıp dökecekler, yok edeceklerdi.

Bayramın son günüydü, Baba Nazlı ile İbo sabahın alacaaydınlığında salaşlarına gelirken yolda, artık kurulmuş gibi gördükleri oyuncu kolundan konuşmuşlardı. Divanyolu'nda ayaklarından asılmış çıplak, çırılçıplak bir kız gördüler, ama saçları oğlan gibi kesik bir kız, esmer bir kız, Baba Nazlı yaftasını okudu:

"Kıpti-i Müslime avrettir ki oğlan zeyninde dolaşır idi..."

İbo,

"Baba, ne yazar?" diye sordu.

"..."

"Ve hem saçlarını neden kesmişler?"

"..."

Baba Nazlı köçek oğlana cevap vermedi. Çingene'nin kara yüzü o anda kapkara olmuştu.

İbo'nun ayaklarına düşen kolbaşılar

Baba Nazlı Kolu'na artık kurulmuş gibi bakılabilirdi. Bayramın dördüncü günüydü, devrin vezirlerinden Karakaş Ali Paşa'nın bir adamı geldi. Baba Nazlı Kolu'nu haftaya yapılacak paşanın kızının düğünü için tutmak istedi, Baba Nazlı,

"Kol yok, bir aydan önce de kuramam" dedi.

Adam ertesi günü yine geldi.

"Paşa düğününü bir ay erteledi" dedi ve pey akçesini de verdi.

Bu haber derhal yayıldı ve bütün kolbaşıları bir telaş aldı. Baba Nazlı daha önce de bir oyuncu kolu kurmuş, köçeklikte biriktirdiği bütün paralarını harcadığı halde ağır masraflı işi başaramamış, kolunu yaşatamamıştı. Şimdi ise kolunu kurması için bir vezir düğünü erteleniyordu. Bu alaka elbet ki Baba Nazlı'nın koluna değil, o kolun köçeği Can İbo Şah içindi.

Lazım geleni yapmak ve Can İbo Şah'ı Baba Nazlı'dan ayırmak lazımdı. Evvela Baba Nazlı'nın kendisine başvurarak ortaklık teklif ettiler. O, hepsini sakin ve gülerek karşıladı, hepsine aynı şeyi söyledi:

"Çingene doğmuşum, Çingene öleceğim. Karun hazinesine sahip olsam, yine Çingene'yim. Ama ustayım, kolum dağıldı, param pulum kalmadı, şu oğlanı buldum, cevherini gördüm, o ham cevheri işledim, köçek yaptım. İbo benim velinimetimdir, bugün beni bıraksa bir olan Allah'a yemin ederim gücenmem, günü gününden âlâ olsun, kim diler ise varsın kandırsın alsın. Seninle ortaklık edecek halim yoktur, ihtiyarladım, kol kurarsam da o kol benim değil, Can İbo Şah'ımındır... Var odasına git, kendisiyle konuş..."

Sonsuz bir güveni vardı Baba Nazlı'nın Can İbo Şah'ına. Oğlanla ilk konuşan Pehlivan Ahmed olmuştu. Onun da Saçlı Ramazan adında şöhreti İstanbul'u tutmuş bir köçeği vardı, öyle bir köçek ki padişah alnına eliyle altın yapıştırmıştı. Ama artık çağını geçirmek üzereydi, yirmi beş yaşındaydı o ve öbür köçekleri, Şahin Şah, Mazlum Şah, Memi Şah... Hiçbiri Can İbo Şah'la artık boy ölçüşüp rekabet edemezlerdi.

"Dile benden ne dilersen" dedi.

İbo,

"Sarı pabuca hasret çeker, yağlı çöreğe hasret çeker, yalınayak def çalar ayı oynatırdım. Beni yoktan var eden Baba Nazlı'dan ayrılmam" dedi...

Ardından Kolbaşı Selvi Yahudi geldi, bir dilbaz adamdı, kurnaz adamdı, başına köçek, hokkabaz, ateşbaz, canbaz, maskara, köçek üç yüz nefer haramzade toplamıştı, kapıdan kovuldu, bacadan girdi, İbo'nun ayaklarına kapandı.

Can İbo Şah'ım, alma benim günahım
Boynuna dolanır günahım

Ey meydan-ı muhabbetin taze nihali
Arz ideyim sana hal-i pür melali
Terk eyleyüp nazı
Dinle niyazı!..

dedi ve İbo'suna ortaklık teklif etti. Şopar da,

Ustamın emeği bana az değildir
Ve sadakat dahi naz değildir!

dedi.

Kolbaşı Çelebi, bir makul adamdı. İbo'nun Baba Nazlı'dan ayrılmayacağı artık gereği gibi anlaşıldığı için başka bir teklifte bulundu.

"Şah'ım!" dedi, "senin gibi müstesna yaradılışlı köçekler hiçbir kolbaşının inhisarında olamaz, sen bulunduğun kolu ihya edersin ama, diğer tarafta iki bin neferden artık oyuncuyu açlıktan süründürürsün... Kollarına şu kadar kese hazine dökmüş, şu kadar nefer kolbaşılar iflas ederler, bize acı, her nereye ki çağrılır isen, her seferinde bir kolu al götür, senin sayende cümlemiz kazanalım, gel, cümlemizin başının tacı ol."

İbo sordu:

"Baba Nazlı perişan oldukta, sen onu düşündün müydü?"

Kolbaşı Çelebi oğlanın irikıyım Çingene ayaklarını öptü, başka bir niyazda bulundu.

"Can İbo Şah'ım" dedi, "sana üç nefer Çerkez köle alayım, kendi kulun olsunlar, onları talim et, hünerlerin seninle bile gitmesin, gün akşamlıdır..."

İbo da,

"Hele vakti gelsin... Şimdi tazelik zamanımdır, ustamdan meşk ile meşgulüm, başkasına hüner talim etmek haddim değildir" dedi.

Ve ona samimi bir itirafta bulundu. "Baba Nazlı yanımda olmazsa ben bir kuru kalıp kalırım, meydan-ı muhabbete çıktığımda kendimi bilmem ve etrafımı da görmem. Parmaklarımın üstünde fırıl fırıl dönerken her şey kaybolur ama onun gözlerini görürüm!" dedi. İbo, belliydi ki, Baba Nazlı'nın sonsuz manevi nüfuzu altındaydı, belki de manyetizma edilerek çıkıp oynuyordu.

Nihayet kolbaşılar baş başa verdiler, kendi aralarında konuştular, Müslümanı, Hıristiyanı, Musevisi, Kıpti-i Müslimi ve Kıpti-i Nasranisi Kuran'a, İncil'e, Tevrat'a el basıp bir karar verdiler:

"İbo'yu ortadan kaldırmak."

Öldürtecekler miydi delikanlıyı?

Hayır. Uğursuz, nursuz, sapık, ahlaksız, şehir oğlanı, haramzade, veled-i zina, ne olursa olsunlar ellerini kan vebaline, can vebaline bulayacak adamlar değildiler. İstanbul'dan kaçırtacaklardı... Bir gemiye atılacak, Cezayir'e götürülecek, orada Cezayir'in dayıpaşasına satılacaktı. Baba Nazlı değil, İbo'yu Cezayir paşasının elinden hünkâr bile alamazdı.

Kaçırma planını Pehlivan Laskara ile Pehlivan Parpul hazırladı. Laskara Ayamavri Adalı bir Rum kaptan buldu. "Oğlanı Cezayir'e götür sat... Dayıpaşa sana oğlanın ağırlığınca altın verir, altınlar senin!" dedi.

Parpul da asılacak gün ve saatlerini bekler iki şaki buldu, Kanlı Mustafa ile Çıplak Ömer. "Sizin için de selamettir, oğlanı kaldırın, Urum kaptanın gemisine atın, Cezayir'e kaçın" dedi.

İbo'yu kaçırma işinin günü ve saati bile hazırlanmıştı ki, İstanbul'da inanılmaz bir haber yayıldı ve Can İbo Şah kendiliğinden kayıplara karıştı.

Köçek oğlanın müthiş sırrı

Koca İstanbul'a birkaç gün, belki de bir günde birkaç saat içinde haber yayıldı ki, başta onu İstanbul'dan kaçırtıp attırmaya sözleşmiş kolbaşılar, duyan, kulağına inanamadı:

"Can İbo Şah kız imiş!.."

"Baba Nazlı'nın kapatma fahişesiymiş..."

"Yok... Her gece taze oğlan uşaktan bir oynaş bulur yatarmış..."

Hakikatti. İbo'nun sarhoş amcasının "Kusurcuğu vardır..." dediği buydu. Bütün evlatları kız doğmuş oba Çingenesi onuncu kızı "Güllü"yü şopar kılığında gezdirip avunmak istemişti. Güllü'nün vücut yapısı da bütün azalarıyla oğlan kalıbında, dökümündeydi, göğsüne varınca, memeleri yoktu, on beşini aştığı halde azıcık gelişmiş çakılları vardı. Kuvvetle söylenebilir ki bir hünsaydı.

Baba Nazlı bu hakikati, İbo'yu evine ilk götürdüğü gece, oğlanın itirafı ve karşısında anadoğması soyunmasıyla öğrenmiş, görmüştü. Ama o köçek doğmuş cevheri işlemekten de vazgeçmemişti. Hem emsalsiz bir köçek yaratma hırsı, hem de kendisini İbo'ya bağlayan yıldırım aşkı, onu, o zamanlar için çok tehlikeli olan bu yola sürüklemiş, atmıştı.

Haber bir hamamdan ve bir Çingene'nin ağzından yayılmıştı. Ellisini aşkın kırçıl bir Çingene Eğrikapı içindeki Arabacılar Hamamı'na girmiş, göbektaşında sohbet eder ayaktakımından üç beş kişinin meclisine katılmıştı. Çingene tanınmış bir adamdı, Can İbo Şah'ın ayyaş amcasıydı; içki yasağından sonra da şuurunu tamamen kaybetmişti. O geldiğinde sohbet konusu birden canlanmıştı, Baba Nazlı'nın kol kurmasından bahsediliyordu, İbo'nun amcasına yeğenini methettiler.

"Benim şopar yeğenim yoktur!.." dedi.

"Can İbo Şah senin yeğenin değil midir?"

"Şoparsa değil, kız ise yeğenim..."

"O nasıl laf amca!.." dediler.

"Biz İbo deriz ama o şopar değil, kızdır... Adı da Güllü'dür..."

Baba Nazlı'nın evi hamamın az aşağısında Lonca'daydı. Çok bahşişlerini almış olan bir dellak, peştamalını attı, ayağına poturunu çekti, belki de gömlek bile giymedi de yarı çıplak, yalınayak Baba Nazlı'ya koştu. Yolda belki kendi kendine söylenmiştir. "Oğlanı şu kadar defa şu ellerimle yıkadım... Nasıl da fark etmedim... Ama eşeklik bende... Ben az mı köçek oğlanlar yıkadım... Can İbo Şah'ın edebinden, hayâsından şüphelenmeliydim..." demiştir.

Baba Nazlı müthiş haberi soğukkanlı ve metin karşıladı, hatta güldü, dellak oğlana,

"Sen o rakı delisinin lafına inandın mı?.." dedi.

Dellak, "Şimdi şüphem var!.." diyemedi de,

"Yok inanmadım..." dedi.

Baba Nazlı da, "Gel... İbo'nun erkek olduğunu önce sana ispat edelim..." demedi de,

"Ehlikıbleye *[ehl-i hibre, bilirkişi]* gider ispat ederiz olmazsa..." dedi.

Ve dellak oğlana ummadığı bir bahşiş verdi, başından savarken de,

"Can İbo Şah'ı hamamda hep sen yıkarsın... Onun erkek olduğunu herkese söyle... Sana herkes inanır..." dedi.

Can İbo Şah da vakayı Baba Nazlı'dan öğrendi. Ustası hamam uşağının getirdiği müthiş haberi söylemekle kalmadı, bayram günü Divanyolu'nda ayaklarından baş aşağı asılmış çıplak kadının yaftasında ne yazılı olduğunu o zaman anlattı. İbo aklını oynatırcasına şaşırdı; ustasına daima "Baba" diye hitap ederdi, ağzını öyle alıştırmıştı, ilk defa,

"Kocacığım... Şimdi ben ne yapacağım?.." dedi.

Ne yapacaktı Güllü?

O gece uyumadılar.

Yapılacak tek şey evvela İstanbul'dan kaçmaktı, sonra... Yol bulurlarsa Âl-i Osman ülkesinin dışına çıkmak... Adı İbo olsun, Güllü olsun, seyredenleri divane eden hünerli ayakları sayesinde her yerde, dünyanın her bucağında yaşayabilirlerdi... Sanatın, raksın dini imanı yoktu, Frengistan'da, Yeni Dünya'da geçer akçeydi. Cezayir'e gideceklerdi, oradan belki de İspanya'ya geçeceklerdi...

Baba Nazlı,

"Tebdil-i kıyafet eder, yarın erkenden canımızı Üsküdar yakasına atarız... Orada ayrılırız... Ayrı ayrı Şam'a gideriz... Sen, babanla ve ananla beraber karı kılığında gidersin... Şam'da bir şakirdim vardır... Arap Çingenesi'dir, namı Tarif'tir, Tarif Şah derler, Pehlivan Talha Kolu'nda köçektir ki cümle Şam halkı bilir... Hangi taraf önce varırsa onu bulur, birimiz öbürümüzü onun menzilinde bekler..." dedi.

Ve öyle yaptılar.

Haber yayıldıktan sonra meseleyi hükümete ihbarı belki kolbaşılar bile düşünmemişlerdi. Haberin doğruluğunun en büyük delili, Baba Nazlı ile Can İbo Şah'ın ortalıktan kaybolması, görünmemesiydi.

Onları ilk arayan Eğrikapı Kolluğu çorbacısı oldu, yanına mahalle imamını ve mahalleden birkaç muteber kişiyi alarak Baba Nazlı'nın evine gitti. Ev boştu. Çorbacı meseleyi yeniçeri ağasına, o da İstanbul kadısına arz etti, kadı efendi de evvela bir gıyap kararı verdi: "Kıptiye-i Müslime bir avreti oğlan kılığına sokarak meydanlarda oynatan ve o avreti fuhuş ve şenaat yolunda kullanan Baba Nazlı ile Can İbo Şah namıyla maruf o kahpe avretin ve onun ah-

valini hoş görmüş olan uygunsuzlar olan İbo'nun babası ile anasının tevkiflerini ve sorguya çekilmek üzere, mahkemeye getirilmelerini" emretti.

İbo'nun babası ile anasının ve ayyaş amcanın oturdukları Balatşah Mahallesi'ndeki eve girildi. Orada köçek oğlanın, sahte köçek oğlanın babasını anasını bulamadılar ama amcasını buldular. İçki deliliği arasındaki sözleriyle Can İbo Şah'ı belki de darağacına kadar götürecek bir hadiseye sebep olmuş ayıcı, kendisini kuşağıyla tavana asmış, intihar etmişti.

Baba Nazlı'nın sonu ve Şamlı Fatma

İstanbul'dan kaçtığının haftasında Anadolu yakasındaki Bostancıbaşı Köprüsü civarındaki bir ormanda, Turşucu Deresi içinde Baba Nazlı'nın cesedi bulundu. Bir Bektaşi babası kılığındaydı; teberine, nefirine, tespihine, el ve ayak parmaklarında kınası, gözlerinde sürmesine, iki kaşı arasına resmedilmiş elifine varınca. Parasına tamah edilerek öldürüldüğü anlaşıldı. Bir kayışla boğulmuş olan ceset Bostancı Kolluğu'na götürülüp soyulmuş, belindeki izi aydın olarak görülen altın kemeri alınmıştı.

Baba Nazlı'nın şahsında çok kıymetli bir sanatkâr kaybolmuştu.

Can İbo Şah yoktu artık; babası ve anasıyla birlikte bir kervana katılan Güllü, Şam'a selametle ulaştı, orada Kıptiyan mahallesinde Kolbaşı Pehlivan Talha'yı ve onun vasıtasıyla da Tarif Şah'ı kolaylıkla buldular.

Güllü, Köçek Tarif'in Çingeneler mahallesindeki evinde "kocacığı" Baba Nazlı'yı aylarca bekledi; ne kendi geldi ne haberi. Kıpti-Arap melezi Tarif çöl ahusu çok güzel bir oğlandı, Güllü de adı üstünde, bir çiçek, nikâhlarını kendileri kıydılar ve evlendiler.

O zamanlar Şam, taşı toprağı zevk ve sefa, aşk ve muhabbet, fuhuş ve rezaletle yoğrulmuş bir tarihi beldeydi. Erkekler ve kadınlar arasında cinsi sapıklık alabildiğine yayılmıştı, "sahhakalık" bütün saray ve konakların haremlerinde dal dal yaygındı. O saray ve konak haremlerinde sırım gibi esmer bir delikanlıdan farksız Güllü kıza öyle sıcak kucaklar açıldı ki, "İstanbul'dan gelmiş rakkase düşünmesin..." dediler. Şamlı Fatma paylaşılamadı. Bütün kibar Şam ha-

nımlarının enis-i ruhu, mahremi, hemdemi, makbulü, baş tacı oldu.

"Kocacığı" Tarif de öbür âlemin şımarık köçeğiydi. Tarif'siz meclis kurulmaz ve onun oyunlarına doyulmazdı. Güllü geldikten az sonra Köçek Tarif'in kıymeti kat kat arttı; Baba Nazlı kendisini nasıl ham elmastan pırlanta yapmış ise Güllü de Tarif'i öylece işledi, ona yeni oyunlar öğretti, oyunlara kız cilveleri kattı.

Fakat gariptir ki, kocasını erkeklerden kıskanmayan Güllü'yü, Tarif kadınlardan kıskandı ve gün geldi, genç kadını evinde kilit altında tutacak kadar zorbalaştı. Ama bu durum uzun sürmedi. Zenginlerden birinin kâşanesinde, bir gece içkili bir çılgın eğlence âleminde, oynatıldıktan sonra soyulup havuza atılan Tarif, esrarengiz bir şekilde boğuldu. Meclisteki sarhoşlar, onun istimdadını latife, şaka sanmışlar ve köçek oğlanın boğuluşunu alkışlarla gülerek seyretmişlerdi.

Tarif'in ölümünden sonra Güllü'ye ilk evlenme teklifini Kolbaşı Pehlivan Talha yaptı. Güllü, artık kendisini bir başka erkeğin aşk âlemine götüremeyeceğini anlamıştı. İlk "kocacığı" yaşlı, fakat duygulu, olgun, nazik ve büyük sanatkârdı, insan vücudunu kuyumcu gözüyle gören ve kuyumcu eliyle işleyen bir sanatkâr; ikinci "kocacığı" da güzeldi, gençti, hırçındı, serkeşti; biri öğretmiş ve sonra ayaklarına kapanmış, ayaklarını öpmüştü; öbürü öğrenmiş ve sonra saçlarını koluna dolayarak onu yere çalmıştı.

Tarif öldükten sonradır ki ne yapacağını düşünürken Şam'da bir İstanbullu hanımla tanıştı, zürefadan bir İstanbul yosması. Kocası Şam defterdarıyken ölmüştü, kendisi bir paşa kızıydı. İstanbul'da babadan kalma bir yalısı vardı. İstanbul'a dönerken Güllü'yü de götürdü.

İstanbul'a "Şamlı Fatma" adıyla dönmüştü. Bir sene kadar o yosma hanımın paşa babasının Boğaziçi'nde Kandilli'deki yalısında kaldı. Hanım ikinci yahut üçüncü defa kocaya vardığında Hasköy'de bir ev satın alarak yerleşti ve kendi cinsinden Canbaz Kasım adında bir Çingene'yle evlendi.

Canbaz Kasım esirciydi, Mısır Çingenelerindendi. Fatma da, Kasım da İstanbul'da Araplık tasladılar. Hatta gerdeğe girdikleri geceye kadar ikisi de, "Çingeneliğimi sezerse herif beni boşar", "Çingeneliğimi anlarsa karı benden kaçar" diye düşünmüşler, fakat zifaf döşeğinde kokularından çok rahat, çok çabuk anlaşmışlardı.

Canbaz Kasım çok zengindi. Fatma'yla iş, ticaret yolunda da anlaştılar. Koca, satılık cariyeleri arasında çengilik kabiliyeti gördüğü kızları seçti, kendi evine getirdi, Fatma, Baba Nazlı'dan öğrendiği usuller, gördüğü yollarla onlara raks öğretti, öyle oyunlar ki, satışa çıkarıldıkları zaman yüksek fiyatlarla alıcı buldular; o cariyeler gittikleri İstanbul saray ve konaklarında, "Kız. Sen bu oyunları nerden, kimden öğrendin?.." diye sorulduğunda, "Benim ustam Esirci Mısırlı Kasım Ağa'nın karısı Şamlı Fatma Hatun'dur!.." diyorlardı. Çengi kızlar ustası Şamlı Fatma Hatun kısa bir zamanda İstanbul'da bir şöhret oldu. Saraylardan konaklardan davet edildi: "Fatma Hatun gelsin, cariyelerimi görsün, içlerinde raksa istidadı olanlar varsa talim etsin, ustalık hakkını hiç düşünmesin" dediler. Fatma Hatun raksa istidatlı cariyeleri görmek için gittiği konak ve saraylardan günlerce haftalarca çıkamaz oldu. O, kızlarla; kibar hanımlar ve hatta hanımsultanlar ve sultanlar da çengi ustası karıyla meşgul oldular.

Uzun bir boy, kestane karası bir deri, büyük büyük eller, büyük büyük ayaklar, memeleri var yok arası, göğsü iri çakıllı delikanlı göğsü gibi, uzun bir boyun, üstünde biblo gibi duran bir baş, gözlerinin bakışı zeberdest oğlan bakışı; gülümsediği zaman, kaşları çatıldığı zaman, duruşu, oturuşu, adım atışı, topuk vuruşu, sanki bir şahbaz hamlacı civanı kadın kılığına sokmuşlar, getirmişler gibi. Bariton sesi daha daha kalınlaşmış, davudileşmiş. Kibar yosmalar gökte aradıklarını yerde, kendi konaklarında, yalılarında bulmuşlardı.

Fakat İstanbul "sahhakalık" âleminde Şam'ın gösterdiği yumuşaklığı gösteremedi. Bir seferinde Ayşe Hanımsultan yalısına giden Şamlı Fatma oradan çıkamadı. Onun yalıya gelmesinden az sonra yanında iki nefer cellatla bostancıbaşı ağa geldi, elinde padişahın fermanı, "çengi ustası karı"yı hanımsultanın dizinin dibinden aldılar, hanımsultan düştü bayıldı, kayıkhaneye indirilen Şamlı Fatma orada boğuldu, cesedini soydular, üstündeki asım takım mücevherlerini cellatlar paylaştı, çıplak cesedin ayaklarına ve boynuna iri taşlar bağlayıp, bir çuvala tıktılar, bostancıbaşının kayığıyla götürüp Sarayburnu açıklarından denize attılar.

17

Trabzonlu Nebil Bey'in divanı ve Kel Vasil'in meyhanesi

Trabzon'dan İstanbul'a göç edip yerleşmiş bir ailenin evladı olarak 1842'de İstanbul'da doğan ve 1889'da "mukavelat muharriri" (noter) olarak gittiği Ayvalık'ta ölen Nebil Bey, 47-48 yıllık kısa hayatında akşamcılık âlemlerinde rindane yaşamış bir şairdir. İstanbul meyhanelerinin tarihçesi üzerinde bir kalem denemesi yapılırken elbet ki unutulmaması gerekir.

Şiirlerinden öğreniliyor ki, hayli haşarılıklar yapmış, güzellere gönül vermiş, yanmış, tutuşmuş, rakiplerle mücadele etmiş, hatta bir maşukunun yolunda cami avlusunda yolu çevrilerek dayak yemiştir ve başından geçenleri kalenderane bir zarafetle gazellerinde anlatmıştır; çoğu zaman da teselliyi "bade"de aramıştır:

Biz mürid-i badeyiz çün şeyhimiz pir-i mugan
Saki-i gülçehredir hem rehber-i sagarresan
Devreder rindaneler bezminde câm-ı dilküşa
Nara-i mestanedir hep hay ü huy-i âşıkan
Halk ne dirlerse disünler nuş-i meyden geçmeyiz
Var iken meyhanede câm-ı sefa-i cavidan...

Meyhaneyi bir ev kadar sıcak tasvir ediyor:

Rintler evi meyhanedir
Sakinleri mestanedir
İçtikleri peymanedir
Zahitlere yoktur mekân.

Pir-i meye gel bende ol
Câm-ı muhabbet ile dol
Fark olmayınca sağ ve sol
Nuş etmeli her vakt ü an.

Saki aman doldur şarab
Zira bugün halim harab
Akşamdan içtim bihisab
Hemreng-i câm-ı erguvan.

Bazen de ayyaşlığı bir tarikat, meyhaneyi de tekke gibi görüyor:

Ruh-i Cemşid'i yeniden şad ü hurrem eyledi
Birtakım rindaneyi azade-i gam eyledi
Toplayıp mestaneyi sahbaya mahrem eyledi
Açılır subh ü mesa meyhane-i irşadımız
Hazreti Bekrî Baba'dır pirimiz üstadımız...

Şair, meyhane dönüşünde bir ayyaşın yere serilişini coşkun bir aşk havası içinde tasvir ediyor; öylesine şirin, güzel bir beyittir ki, İstanbul'da meyhane kalsaydı levha halinde duvarına asılmalıdır derdim:

Mest olup kâhi yaturdum hâkte
Ol mehi görmek içün eflakte...

"Sevdiğim güzeli gökyüzünde görmek için, sarhoş, toprak üstüne serilir yatardım."

Nebil Bey Topkapı civarında otururdu; Topkapı, Edirnekapı ve Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul cengi şehitlerinin toplu halde gömülü bulunduğu Tokmaktepe'yi de pek severdi. İstanbul surlarına ilk Türk sancağını çeken Ulubatlı Hasan da orada gömülüdür.

Sur dışı, zabtiye gözünden uzak, yâranıyla geç vakte kadar Tokmaktepe eteğinde Kel Vasil'in meyhanesinde içermiş, külüstür bir meyhane:

Orası Tokmaktepe'yse burası da Kel Vasil
Rintlerin câygehi çün olmaz ziynetli pek
Dükkânın bulduk kapalı, bu nasıl meyhaneci
Yakasından tutup dışarı atmalı yelken kürek...

Hem övüp, hem taşladığı şu manzumeyi de "Örümcekli Meyhane" adını koyduğu Kel Vasil'in meyhanesi için yazmıştır:

Hürmet ider mihmanına
Neşe verir yârânına
Sen pek yapış dâmânına
Kel Vasil'in dükkânına!

Def-i gamsa ger niyetin
Çak burda bul kermiyetin
İçmek mey ise âdetin
Kel Vasil'in dükkânına!

Âb ü hava ister isen
Zevk ü sefa ister isen
Bir hoşça câ ister isen
Kel Vasil'in dükkânına!

Keldir velî tabı güzel
Meyhanesi bir dar mahel
Yoktur bu yerde müptezel
Kel Vasil'in dükkânına!

Rindan ider her subh ü şam
Bu mecmaa her gün devam
Pür neşe olmaksa meram
Kel Vasil'in dükkânına!

Surette saki ihtiyar
Gençlikte eyler iftihar
Durma otur leyl ü nehar
Kel Vasil'in dükkânına!

Bu Vasil'in dergâhıdır
Âşıkların dilhahıdır
Sarhoşların hankâhıdır
Kel Vasil'in dükkânına!

Meyhane-i aşka Nebil
Ol bu mahle sen dahil
Bu nutkumu ezberle bil
Kel Vasil'in dükkânına!

Kıta sonlarındaki "kel"ler "gel"de okunabilir. Sur dışındaki bu küçük meyhanenin, içinde aydın kişilerin toplandığı bir "koltuk meyhane" olduğu anlaşılıyor.

18

Ahmed Rasim'in kalemiyle iki meyhane tasviri

Büyük İstanbullu, Ahmed Rasim, ölmez eserlerinden *Muharrir, Şair, Edip*'te, gedikli meyhanelerin en namlılarından Taşhan Meyhanesi'nin Sultan II. Abdülhamid devrindeki halini şöyle anlatıyor:

"Makasçılar'dan geçerek meşhur Boğaçacı Fırını'nın yanındaki sokakta Taşhan denilen büyük meyhaneye girilince, en tenha günde, hiç olmazsa kendi halinde söylenen, sermest-i ilhamat, perişan kâkül, çatık kaş, kan oturmuş göz, bıyıklı ise bir tarafı yukarıda bir tarafı aşağıda, sakallı ise sakal bıyığa karışık, masanın üstünde şişesi, kadehi, mezesi, kalemi, kâğıdı, hatta mecmua-i eşârı veyahut bir şairin divanı ile kirli mendili, tütün paketi duran birine rastlamak yüzde doksan dokuz ihtimal dahilindedir.

Bu zatın meyhaneci, tezgâhtar ve meyhane aşçısı nezdinde türlü türlü itibarı vardır. Meyhaneci bir yerde birinden bunun çok okumuş, kafalı bir adam olduğunu, fakat bu memlekette bu biçimde, bu halde adamların para kazanamayıp ömürlerini işret-i müdam ile geçirdiklerini öğrenmiş. Hikâye arasında tezgâhtara, meyhane uşaklarına söylemiş, onlar da yan yan:

'Megalos antropos!' diye aşçıya göstermişlerdir.

İşte o günden itibaren bu zat ne zaman çağırırsa, 'Geliyor!' demezler,

'Oriste!' derler...

Uşaklar masasına iki elle asılmazlar, yarım divan dururlar. Dışarıdan yemiş, tuzlama veya başka bir şey ısmarlarsa küçüklü büyük-

lü seğirtirler. Arada meyhaneci yanına gelir, hal ve hatır sorar, şişesini koklar, ekseriya tezgâhtara,

'Gel bunu değiştir! Benim içkimden ver!' der...

Giderken tezgâhtar da bir tane kirasu eder. Şişe verirse yıkar, şartlar, koklar, bir daha yıkar, süzer, doldurur, siler, temizce bir kâğıda sarar. Gece ise,

'Kalinikta beyim... Yarın sabah erken...'

Gündüz ise,

'Yine buyurun pasam' der.

Yahut,

'Sizin arkadaş sorarsa ne diyeyim?..' suretinde arz-ı hizmet ederek teşyi eyler..."

Ahmed Rasim aynı eserinde, Tavukpazarı'ndaki Saraç Hanı Meyhanesi ile o devirdeki sahibi "Hacıbey" hakkında da şirin tasvirler, tarifler yapıyor. Saraç Hanı Meyhanesi'nden daha önce bu yazıların birinde bahsetmiştim, bir intihar ile bir cinayet vakası naklederek. "Hacıbey", Rum meyhanecinin lakabıdır. Ahmed Rasim'in uygun gördüğü unvanıyla o "pir-i mugan", mutasarrıf mazulleri kıyafetinde düzgün giyinir, kalem ricalinden biriymiş gibi elinde tespih, kehribar ağızlıklı, altın saat ve kordonlu ve kendisi de akşamcılardanmış... Hacıbey, vakti gelince meyhanenin iç bölmesi ortasına oturur, tıpkı bir müşteri tavrını takınır, şişesini ısmarlarmış. "Veresiyeleri unutmak, 'verilmiştir' diye tezgâhtara haber yollamak" gibi kibarlıkları varmış. Şair Deli Hikmet Bey onun için "karagün meyhanesi" dermiş.

Devrin büyük rintlerinden şair İranlı Remzi Baba, bu meyhanenin adeta bir alamet-i farikası, Hacıbey de şairin adeta kapı kâhyası gibi bir şeymiş; "Remzi Baba'ya oda tutar, sildirir, süpürtür, şiltesini attırır, meyhanesinde yedirir içirir, sızarsa başının altına yastık koydurtur, çıraklara gürültü etmemelerini tembih eder, para verir, hasta olursa hekim çağırtıp baktırır" imiş...

Meyhane duvarlarının birkaç yerinde, Hacıbey tarafından itinayla camlanmış ve çerçevelenmiş olarak Remzi Baba'nın "mey", "mahbub", "pir-i mugan", "meyhane" hakkındaki beyit ve kıtaları asılıymış. Muhakkak ki Remzi Baba Saraç Hanı Meyhanesi'nin bir edebi süsü olmuştu.

Sohbeti zengin, ruhu bir safiyet ummanı olan bu şairin hayatı zarif fıkralarla bezenmiştir. Bir akşam oturduğu bekâr hanına döndüğünde, pılı pırtı eşyasını han kapısı önünde bulmuş. Genç uşaklara dik dik bakıyor diye hancı Remzi Baba'yı handan kovmuş. İşte o Azeri şairin kendi lehçesiyle hancıya yazdığı uzun bir hicviyeden, taşlamadan birkaç beyit:

Ey nefyeden meni şu muhakkar odamdan
Bilmem sana çisud bu sevda-yı hamdan

Handan meni salarsan eger taşra incimem
Şeytan çıkardı ceddimi Darüsselam'dan

Sen kâselis-i bezmgeh-i Amr ü Zeyd'sin
Ben geçmişem muaşeret-i has ü âmdan

Çok zahid-i müraiyi gördüm senin gibi
Kandil sirkat eyledi Beytülharam'dan...

Bir pazar akşamı kızlı oğlanlı Rum gençleri Ada'dan dönmüşler, Remzi Baba da Köprü üstünde:

Ahşam olanda Görpü'de tufan-ı Nuh olur
Papurdan çıhanda bu derya çiçekleri...

Bir gün Babıâli'nin önünden geçerken bir genç kâtibin çıktığını görmüş, peşinden yürümüş, kâtip bir aşçı dükkânına girmiş, cebinde meteliği olmadığını unutan baba da girmiş, ciğer kebabı yemiş, parasını veremeyince aşçı tarafından ağır bir hakarete uğramış, kalender şair de bir kâğıda şu beyti yazarak kâtibe yollamış:

Tuzladı aşçı diliyle ciğerim yaresini
Ciğerim paresi, gel ver ciğerin paresini!

O genç kâtip devrin mümtaz bir edibi, şairi olacaktır: Recaizade Mahmud Ekrem Beyefendi... Remzi Baba'dan hayli feyz aldığını söylemiştir:

Ekrem Bey'le amansız bir münakaşalarda bulunmuş Muallim Naci de Remzi Baba'dan "Beliğ-i şehîr eş-Şeyh Remzi Baba Hazretleri" diye bahseder.

Remzi Baba, 1889'da yaşı seksenin üstünde Gureba Hastanesi'nde ölmüştü. Şair Deli Hikmet Bey kabir taşı için şu kıtayı yazmıştı, taş dikilmedi, kıta kâğıt üstünde kaldı:

Bir düşün ey zair-i gafil şu kabrin halini
Bir de altında yatan pir-i belaperverdeyi
İhtiyarlık, hastalık, gurbetle yokluk birleşip
Boğdular biçare Remzi-i felaketdideyi...

19

Çaylak Tevfik Bey'in kalemiyle muhayyel bir meyhane âlemi

"Muhayyel bir meyhane âlemi" dedim; Çaylak Tevfik Bey Sultan II. Abdülhamid devrinde yaşamıştır, tasvir ettiği meyhane âlemi ise 1826'dan önce, son yeniçeriler devrinde geçer; tarihi romanlar yazarken, tarihi vakaları romanlaştırırken, o eski, içinde yaşanmamış devirlerin toplum hayatı, giyimi kuşamı, artık kullanılmaz olmuş eşyası ve bir şehrin, kasabanın tarihi topografyasını mutlaka bilmek gerekir. İşte onları bilmediği içindir ki, zamanının ünlü bir gazetecisi ve yazarı olan Tevfik Bey, müşterileri arasına yeniçerilerle tulumbacıları koyduğu bir meyhane vakasında büyük hatalara düşmüştür. Tevfik Bey'in "tulumbacı" dediği, kendi zamanının tulumbacısıdır; 1826'dan önceki tulumbacıların da birer yeniçeri olduğunu ve hepsinin Yeniçeri Acemioğlanları Ocağı'nın efradı arasından seçilmiş delikanlılar, gençler olduğunu bilmemektedir. Naklettiği vakada tarif ettiği kılık kıyafetlere verdiği isimlerde de büyük sürçmeler yapmıştır. Tevfik Bey'in naklettiği bir meyhane kavgasıdır.

"Bir bayram tatili, Yüksekkaldırım semtinden üç delikanlı Langa'ya inmişlerdir. *[İşte topografik bir hata: Galata'dan Langa'ya inilmez, Galata'dan Langa'ya gelinir; büyük şehrin Marmara tarafı yamaçları altında bulunan Langa'ya İstanbul'dan inilir, mesela Sultanahmet'ten, Türbe'den, Çarşıkapı'dan, Beyazıt'tan.]* Bu delikanlılar, Yorgancı Mahmud, Çıkrıkçı Hüsnü ve İpçi Mehmed Ali'ydi. *[İşte ikinci büyük hata, mahalle aralarında hallaç dükkânları vardı, yorgancı esnafı Büyükçarşı içinde, çıkrıkçı esnafı Uzunçarşı boyunda, ipçi esnafı da Tahtakale'de toplanmışlardı, 1826'dan önce, yeniçeri-*

lik devrinde. O devirde Yüksekkaldırım sakinlerinin çoğunluğu Rum'du, caddemsi kaldırımlı yolun hele alt kısımlarının yan sokakları hep kötü evlerdi. Üç delikanlı şehir uşağı, İstanbullu ise, İstanbul'da Müslüman mahallelerine ve semtlerine kıran gelmemiştir. Süleymaniye, Küçükpazar, Tahtakale, Beyazıt, Unkapanı... Birinden birine mal edilebilir. Bekâr uşakları iseler, kesin hükümle yazıyorum, mutlaka bir bekâr hanında, bekâr odalarında, veya dükkân üstlerindeki bekâr odalarında yatıp kalkacaklardır, hem ustalarının ve loncalarının zincirleme kefaleti altında 1826'dan önce.] Delikanlıların üçü de on sekiz yaşlarında, gayet gürbüz ve azası mütenasip olup, bıyıklarının uçlarını henüz burmaya başlamışlardı. Kıyafetlerine o vakitler pırpırı kesim denilirdi. Başlarında dal fes, sırtlarında camedan, salta, cüppe, şalvar gibi şeyler, gençlik bu, başlarına o zamanın modasınca 'yârdan ayrıldım' denilen biçimde birer yemeni bağlamışlardı, bellerinde de şal veya Trablus kuşakları. *[Yine duralım, duralım da fahiş hataları nasıl düzeltelim. Dal fes, üstüne hiçbir şey sarılmadan giyilen fese verilmiş isimdir; püskülü ile bir fes. O kadar!.. Tevfik Bey "yârdan ayrıldım" modasınca yemeni sardırıyor. Yemeni sarılmış fesi de, dal fesi de bir yana koyalım, 1826'dan önce fes, Tük milletine henüz serpuş bile olmamıştır. Yeniçeri Ocağı kaldırılacak, Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla yeni ordu teşkilatı kurulacak, fes de o zaman giyilecektir, hem de esnafın başından külahlarını attırıp onlara fes giydirmek ne kadar zor olacaktır. Pırpırı kesime gelince, yalınayak, baldırı çıplak it kılığıdır.]*

Bu delikanlılardan Hüsnü gerçekten genç irisi, sahihan insan güzeliydi. Langa'da biraz gezindikten sonra bir iki atmak ve bu vesileyle, yani bayram tatili münasebetiyle keyif çatmak için Mermerli denilen meyhaneye girdiler.

Vakit henüz erkence olduğundan meyhane o kadar kalabalık değildi. Bunlar kapıdan girdiler. Pek de devam ettikleri yer olmadığından iki tarafa o kadar serbestçe bakmayarak, bir köşeye oturdular. İşte o zaman meyhanenin tezgâh tarafında üç beş kadar yeniçeri dayılarının oturup, henüz keyiflerini çatmak üzere olduğunu gördükleri gibi çocuklar dayılara karşı bir saygı gösterdiler; şöyle ki, eğer o dayıların orada olduklarını bilseydiler elbet ki girmekten çekineceklerini ve bilmeyerek girmiş olduklarını, tavırlarıyla dayılara anlattılar.

[Duralım: hangi köşeye oturdular ve nereye oturdular? 1826'dan ön-

ce İstanbul'un meyhanelerinde masa yoktur, sofra kurulur, sofraları da keseleri dolu kalantor akşamcılar ve bir de işte o dayılar kurdurabilir. O devirde bir meyhaneye giren 18 yaşında genç irisi üç delikanlının yeri, Tevfik Bey'in yeniçeri dayılarını oturttuğu tezgâh başıdır, hem tezgâh başında oturulmaz da, ayakta içilir. O devirde 18 yaşında üç delikanlının bir meyhaneye girebilmesi de ayrı meseledir, hele içlerinden biri "sahihan insan güzeli" olursa... Yazarın yeniçeri dayıları dediği adamlar, son yeniçeriler, bir meyhane içine girenlerini değil, gözlerine kestirirlerse, dörtkaşlı koca genç adamları palalarını çekip cebren ve kahren bekâr odalarına kaldıran şehir eşkıyası erazil güruhudur.]

Meyhane hizmetçisi gelip ne içeceklerini sordu. Birer şişe düz getirttiler. Dayılar çocukların bu vaz-ı edibane ve tavr-ı riayetkâranelerini görünce gayrete gelerek çocukları taltif için sofralarında bulunan mezelerden bir iki tabak mezeyi hizmetçiye verip,

'Al şu mezeleri delikanlıların sofrasına koy!.. Bizden kendilerine selam söyle!.. Rahat etsinler, eğlensinler!..' dediler.

Çocukları bildik, fakat dayılar kimlerdir? Onları da bilmek lazım, çünkü aşağıdaki vakada isimleri geçecek.

Biri Çadırcı Salim ki, yeniçeri ortaları için çadır imal eden çadırcılardan.

Biri Atpazarlı Mustafa, iradıyla geçinir, gayet hovarda mizaç bir delikanlı.

Sülün, bu zenci idi, yeniçeri ağalarının birinin kölesi iken efendisi azat etmiş ve kışlalardan birine vermiş, kendisi yeniçeri neferiydi, gözler kan çanağı, kalıp kıyafet gulyabani idi.

Bıçakçı İbrahim, bu adam sonraları sefaret yasakçısı olmuştur.

Mumcu Veli, kışlaların mumunu dökerdi.

İşte çocuklarımıza bir de selam gönderen dayılar bunlardı.

Çocuklar kendi hallerinde eğlenip dururlarken meyhane kapısından bir tulumbacı girip bir nara attı. Nara attı ama meyhanede bulunanların da beyinleri patladı.

Nara atan herif Baruthane tulumbacılarından Kel Memiş namında biriydi. Herkes ile beraber çocuklar da Kel Memiş'e baktılar, yanında iki de arkadaşı olduğunu gördüler. İki tarafa sallanarak geldiler, çocuklara karşı boş bir sofraya oturdular. Bir ibrik şarap ısmarladılar. İçlerinden biri cebinden bir iki elma çıkarıp sofranın üstüne

koydu. Şarapları da geldi. *[Burada yine duralım. O devrin meyhanelerinde rakı tezgâh başında içilecekse hazır bir kadeh tezgâhtar tarafından doldurulur. Sofrada içilecek ise şişeyle gelmez, rakı ibriğiyle gelir. Şarap da ibrikle gelmez, testiyle gelir.]*

Meyhane kavgası

Tulumbacılar birer bardak şarap içip kendilerine mahsus tavırla, 'şöyle keseriz, böyle biçeriz!' diye konuşmaya, yave söylemeye başladılar. Meyhane âlemi bu ya, herkes içinde ne varsa dışarı atar. Bu herifler ağızları ile atar tutar, gözleri ile de etrafı süzerlerdi. Meyhane bulaşığı adamların âdeti budur.

Gözleri çocukların bulunduğu sofraya çarptığı gibi aralarında şöyle bir konuşma başladı:

'Ulan burada yenecek epeyce kuzular varmış!'

'Yayla mı bu?'

'Kıyamadan kim kesecek?'

Bu konuşmanın kıvılcımı evvela yeniçerilerin sofrasına sıçradı:

Mumcu Veli:

'Mustafa... Geçen gün Yedikule salhanelerine gitmiştim... Salhanenin ne iri iri köpekleri var!'

Mustafa:

'Koyun kuzu bağırsağı yemeye alışmışlar... Elbet iri olur...'

Mumcu Veli:

'Birdenbire ürktüm...'

Mustafa:

'Köpekten ürkülür mü?'

Mumcu Veli:

'Ne bileyim... Bir kere 'Hoşt' deyince topu birden kaçtılar...'

Sülün:

'Onlar sade yer içer havlar, dişleri kesmez...'

Konuşma ve etraftan atılan yaveler bu dereceye gelince bıçakları zağlamalı. Çocuklar da bu yaveleri dinleyip aralarında usul usul şöyle söyleşiyorlardı:

Mahmud:

'Ne dersin... Gidelim mi?'

Hüsnü:

'Nereye... Tandır başına mı?'

Mehmed Ali:

'Amma yaptın ha... Şimdi aramızda biz de mi yaveleşeceğiz?.. Tandır başı ne demek?..'

Hüsnü:

'Ne bileyim a kardeş... Böyle şeylerden kaçanlar rakıyı tandır başında içmeli...'

Mahmud:

'Herifler zıpır...'

Hüsnü:

'Öyle zıpırları çok gördük!'

Tulumbacı Kel Memiş bir mâni tutturdu:

Adam aman kuzusu...
Çeşme kuru, çay bulanık,
Nerden içsin kuzu su?..

Arkadaşı:

'Ulan Memiş... Ağzına da hiç yakışmıyor... Bırak da başkaları söylesin...'

Memiş:

'Omuzdaş ne darılıyorsun?.. Anam babam sen söyle!..'

Arkadaşı:

'Bizde söyleyecek yok.'

Dayılar da konuştular. Sülün:

'Mumcu... Hiç şarap içtin mi?'

Mumcu:

'Ne var sanki?!'

Sülün:

'İskemleden iyi şarap mezesi olur, derler de... Onu soracaktım...'

Mustafa:

'Ben bunlara uymayı kendimize ayıp sayarım.'

Sülün:

'Ne yapalım, herifler çanak tutuyor, çocuklara bu kadar sarkıntılık olur mu?..'

Tulumbacılardan biri,

'Kalk Memiş... Kalk gidelim!..' dedi.

Memiş de,

'Nereye?.. Korkarım sen iskemle mezesinden hoşlanmadın... Bak meze böyle gönderilir..' diye belindeki ucu sivri kamaya bir elma sapladı, meyhane miçosuyla dayıların sofrasına gönderdi.

O sofrada da Mustafa,

'Sülün!.. Aradığın ayağına geldi...' dedi.

Çocuklar da konuştular. Hüsnü:

'Arkadaşlar... Ben bir şey yapacağım...'

Mahmud:

'Söyle...'

Hüsnü:

'Şu dayılardan destur alıp bunların üçünü de süpüreceğim.'

Mehmed Ali:

'Sen bugün mutlak bir şey yapacaksın...'

Hüsnü:

'Hem de yapmalıyım!'

Bu yaveler devam ededursun meyhanenin içi akşamcılarla doldu.

Dayılar sofrasında Sülün,

'Ne olacaksa bir ayak evvel olsa da akşamcıların keyfini bozmasak...' dedi.

Öte yandan Tulumbacı Memiş:

'Meyhanelere çocuklar da dadandı...'

"Kabahat kimin... Babaları getiriyor!..'

Hüsnü yanında duran iskemlelerden birini çevirip tersine yere koydu. Dayılar bunu gördüler. Mustafa:

'Çocuk! Meramın nedir?'

Hüsnü:

'Destur isteyeceğim!'

Mustafa:

'Ne yapacaksın?..'

Hüsnü (tulumbacıları göstererek):

'Şu ağalara meyhane iskemlesi mi ağır, yoksa tulumbacı sandığı mı ağır onu anlatmak istiyorum da..'

Sülün:

'Kuzum sen yerinde zevkine bak!..'

Hüsnü:

'Bu alçakla güreşmek size yakışır mı?'

Hüsnü hemen tulumbacıların sofrasına bir iskemle attı. Sofra altüst oldu. Memiş yerinden fırlamak isterken Hüsnü, bir iskemle daha fırlattı. Dayılar şimdilik seyirci kaldılar. Memiş bir kere daha silkinip kamasını çekti, yalın kamayla hücum edeyim dedi. Hüsnü herifin bileğine nişan alıp bir iskemle daha aşk etti. Memiş'in elinden kama düştü. Hüsnü kamayı kaptığı gibi dayıların sofrasına attı. Bunun üzerine dayılar birden ayağa kalkıp tulumbacılara,

'Çocuk daha birinci hamlede namusunuzu bozdu... Edebinizle çıkın!..' diyerek onları birer birer attılar. Bu üç bulaşık söylene söylene, yıkıla yıkıla def olup gittiler.

Meyhanede Hüsnü'ye ikram edenlerin hadd ü payanı mı var. Dayılar bu üç çocuğu sofralarına alıp artık muhabbete koyuldular..."

Nasıl bir muhabbet?.. Bilhassa "sahihan insan güzeli" Hüsnü için!..

O devrin tarih kaynaklarının, *Câbi Said Vakayinamesi*'nin, *Üss-i Zafer*'in, *Şânîzade Tarihi*'nin, *Cevdet Tarihi*'nin son yeniçeriler hakkında yazdıklarını hatırlar isek, Çıkrıkçı Hüsnü, yağmurdan kaçarken doluya tutulmuştur, Yorgancı Mahmud'u ve İpçi Mehmed Ali'yi de yanı sıra sürükleyerek...

20

Ahmed Midhat Efendi'nin kalemiyle bir meyhane

Ünlü halk romancısı Ahmed Midhat Efendi *Dürdane Hanım* adındaki romanının ilk sayfalarında Galata meyhanelerini tasvir eder. Roman, konusu bakımından Ahmed Midhat Efendi'nin en kötü eseridir; zoraki bir çabayla yürütülmek istenilen maceralar, devrinin örf ve âdetlerine asla sığmayan sahnelerle doludur; hele romanın kahramanlarından bir kara yağız delikanlı, "Acem Ali Bey" vardır ki, erkek kılığında gezer bir kadındır. Tüysüz oğlan deseniz, yaptığı işler, mesela on nefer iriyarı hammalı önüne katıp kaçırması, yaşına uymaz. Serpilmiş genç deseniz, yüzünde tüyden eser yok, köse diyemezsiniz, sesi gümbür gümbür. Hepsine bir kulp takıp takıp hoş görmeye çalışsak bile, geçen asır ortasında bir genç kadını erkek kılığında Galata meyhanelerinde dolaştırmak, sandalcılarda, otellerde yatırmak ve ırzına namusuna toz kondurmamak akıl ve mantık çerçevesinin dışındadır. Kaldı ki sahte erkekliği halkın ağzına düşerse bir anda keşkeş edilir. Fakat o kötü romanda Acem Ali Bey'in dolaştığı yerler anlatılırken, Galata'nın meyhaneleri ve otelleri, Ahmed Midhat, İstanbul tarihine hizmet eder ve çok iyi, yakından bildiği o yerleri en doğru çizgileriyle tarif eder. Çok kıymetli notlardır.

"Galata'dan geçerken birtakım geniş meyhaneler görürsünüz ki, yirmi beş arşın eninde ve kırk elli arşın boyundadır. Bu meyhanelerin sokak cihetine yakın bir tarafında süslüce bir tezgâh görüp de onun ön tarafında da Eski Yunanlıların işret mabudu olan Baküs'ün sarhoşluk halini gösteren tasvirine bakarak bunları zamanımızın ile-

ri medeniyetinin vücuda getirmiş olduğunu zannetmeyiniz. *[Romancı demek ister ki, bu meyhaneler çok eski, belki Cenevizliler zamanından kalma yerlerdir.]*

Diğer cihetinde meyhanenin boylu boyunca iki yahut üç sıra olarak birbirinin üzerine dizilmiş olan beşer yüz okkalık fıçılara dikkatle bakın. Üzerlerindeki numaralar size bu fıçıların da henüz birkaç seneden beri yapılıp konmuş şeyler olduğunu zannettirir. Bazı meyhanelerde bu fıçıların çivit mavisi yahut beyaz renklerde boyanmış görünmesi bu zannımızı kuvvetlendirirse de, yağmur yağış görmeyen meşe tahtaları kaç yüz sene dayanabilirse bunların da oracıkta ne zamandan beri îş ü işret erbabının hizmetinde olduklarını tahmin edebilirsiniz. Hem de bu tahmininizde mübalağaya düşmüş olmazsınız.

Şimdiki halde bahsettiğimiz meyhanelerin çoğunda bu fıçılar boştur, boş olmaları da ne kadar ihtiyar olduklarını tahmine daha ziyade yardım eder. İçinde yerleşmiş örümceklerin her biri hemen yengeç büyüklüğünü almış, renkleri de bozarmış olduğundan bu örümceklerin yetmişer, seksener yaşında olduklarını hükmetmede tereddüt etmezsiniz.

Bugün hiçbir bekrî bulamazsınız ki, bu fıçıların dopdolu olduğu zamanı, içlerindeki içkileri tahta mesamatından sızdırdıkları zamanı, ağaç musluklarından damlamakta olduğu zamanı hatta çocukluğunda görmüş olsun. Bu fıçılar, kendilerinin rakibi olan ve yerlerine geçen damacanalara, binliklere pirane bir tavırla gelip derler ki:

'Hey gidi züğürt sakiler hey!.. Bizim itibarda olduğumuz bereketli zamanlarda buralarda "bir kadeh düz rakı" yahut "bir kadeh mastika" gibi tabirler kullanılmazdı!.. "Bir binlik" yahut "bir okkalık" denilip dört ellilik içmekle kalan sarhoşların yüzüne bile bakmazlardı!..'

İşte şimdi gördüğünüz meyhaneler kendi hallerince ve kendi âlemlerince böyle büyük büyük günler görmüş, eskilerden olup onlara nispetle aynalı gazinolar falanlar çocuk oyuncağı gibi yerler kalır. Eski meyhanelerin müdavimleri yeniçerilere ve kalyonculara bedel şimdi tulumbacılar, sırık hammalları, sandalcılar görülmektedir. Fıçının içindeki bade ile damacananın içindeki bade hep o badedir, insanın aklını başından alan içki, yeniçeri ile kalyoncunun damarlarında dolaşan kan ile tulumbacının, hammalın ve sandalcı-

nın damarlarındaki kan da o kandır, içkinin gazap ateşiyle kaynayan ve insanı canavarlaştırıp cinayete sürükleyen kan; değişen, evvelkilerin birer arşın boyundaki pištovları ile birer kulaç boyundaki yatağanları ve sonrakilerin birer karış kamaları ve altı ateşli tabancalarıdır."

Romancı, Galata meyhanelerini böylece tasvir ettikten sonra Acem Ali Bey'i o meyhanelerden birine sokar. Anlattıkları artık bu yazılarımızın konusu dışında kalır.

Tabancalar, bıçaklar... Ahmed Midhat Efendi'nin kaleminde Galata meyhaneleri korkunçtur. Fakat çağdaşlarından Zil İzzet denilen külhaninin kaleminde o meyhaneler şirinleşiyor, kaldı ki İzzet'in lakabı üstünde "Zil", ayık görülmemiş bir adam:

Galata şehridir bu
Fıçı binlik peymane
Kapı tezgâh arama
Her tarafı meyhane...
Mestane güzellerin
Öp ayağın, ellerin
Sar o nazik bellerin
Bulup bir hoş bahane...
...
Galata'ya geçelim
Bir köşecik seçelim
Sayd idüp bir dilberi
Bir iki tek içelim
Sokaklarda yatarak
Kendimizden geçelim...

Yine o zamanın adamlarından Üsküdarlı Gözlüklü Nuri Bey de şöyle konuşuyor:

Geçenlerde Galata semtine hoş eyledim seyran
Yorulup meygedenin birine girdim gönül nalan

Çekildim kûşe-i tenhaya ben mey nuş için ol an
Gelip bir mehru çırak nezaketle durup divan

"Buyurun ey efendim emriniz var mı?" dedi canan
Dedim: "Ey tıfl-ı nazım düz getir bir şişe kıl ihsan."

21

Üsküdarlı Vâsıf Hoca'nın kalemiyle Eftalipos

Galata'da Topçular Caddesi'nde (Necatibey Caddesi) Kapıiçi Hamamı'nın karşısında bir yerdeydi. En eski gedikli meyhanelerden "Saranda" dedikleri yerdir, geçen asır ortalarında meyhaneden gazinoya çevrilmişti. Üsküdarlı halk şairi Destancı Vâsıf Hoca Galata'nın bu ilk gazinosunun son yıllarını şöyle anlatıyor:

"1918 ile 1922 arasında en meşhur birinci sınıf gazinolardan biriydi. Siyah havyardan şampanyaya kadar her çeşit meze ve içki bulunur, pek süslü bir yerdi. Sahibi Yunan tebalıydı *[uyruklu]*, sakalı matruş, kırlaşmış posbıyıklı ve banker kılıklı bir adamdı. Kasada 18-19 yaşlarında pek yakışıklı bir delikanlı olan oğlu otururdu. On kadar garsonu da yaşları 15 ile 20 arasında güzel güzel Rum pedimuları, palikarlarıydı; siyah pantolon, beyaz ceketlerle kılık kıyafetleri de pek temizdi.

İstanbul'un düşman askeri kuvvetleri tarafından işgal altında bulunduğu o karanlık yıllarda İngiliz ve Fransız askerlerinin ve bilhassa bahriyelilerinin akşam ve gece karargâhı olmuştu. Geceleri geç vakitlere kadar gürültülü bir neşeyle körkandil oluncaya kadar içerlerdi; gazinonun genç Rum uşakları ile son durağı Galata hamamları yahut Kemeraltı umumhaneleri olan rezilane cünbüşler olurdu.

Eftalipos'a, fesli bir Türk giremezdi; gaflet edip de girse, kendisine hizmet edilmez, istiskal görürdü, anlamazsa gemici şorolosu Rum oğlanlarından biri küstah bir edayla gelir ve gayet bozuk bir Türkçeyle,

'Yok sen burada içecek!' derdi.

Yine anlamazsa, kasa başında oturan patronzade hiddetli hiddetli bağırırdı.

'Çık git vire... Yok sana içki burda!..' derdi.

Bir gece Tophane'de Yamalı Hamam'da Fransız harp gemilerinden birinin ateşçisi olduğunu öğrendiğim Senegalli bir zenciyle pek muhabbetli yakınlığını gördüğüm o patronzade palikarın sık sık tekrarlattığı bir numarası vardı. Galata'nın kaldırım sermayesi Rum delikanlılarından birinin başına fes giydirir, gazinoya sözde müşteri olarak getirirdi. Onunla türlü hakaretlerle alay edilir, o da zelilane tavırlar takınır, nihayet garson oğlanlardan biri pis soytarının başından fesi kapar, İngiliz veya Fransız askerlerinden birine atar, fes havada, masadan masaya, elden ele dolaşır, kaldırım iti de sözde fesini almak için, tutmak için, soytarı numaralarıyla koşar, sıçrardı, nihayet dönüp dolaşıp Senegalli zencinin zenanesi patronzadenin eline gelir, o da fesi yere çalardı.

Gazinoda büyük bir borulu gramofon vardı, gece yarısına doğru, gazinonun kapanma saatine yakın tango, vals, polkalar çalınır, körkandil sarhoş yabancı askerler garson oğlanlarla dans ederlerdi ve gazino kapandıktan sonra devam edecek cünbüşün pazarlığı da o danslar arasında yapılırdı. Aşağıdaki manzume bu günahkâr Vâsıf'ındır:

Eftalipos Gazinosu Galata'da meşhurdur
Kapısından şöyle bak da içeri girmeden dur

Tezgâh başı, masaları doldurmuştur her yeri
İngiliz'le Fransız'ın çavuşları neferi

Kimi İstanbul'un Rum'u, kimi Yunanistanlı
Ondan fazla uşağı var şıkırdım delikanlı

Palikarya kırmaları, kaldırım kopilleri
Şımardıkça şımarmıştır, bir karıştır dilleri

Gaflet ile gelmiş olsa bir fesli Türk müşteri
Karşılamaz hürmet ile, karşılamaz hiçbiri

Önce alay, istiskalle şöyle bir süzer onu
O kâselis küstah rezil çırak oğlan, garsonu

İngiliz'le Fransız'ın hele bahriyelisi
Gayet ile muglim olup Rum kopili delisi

Şıkırdımlar dünden hazır, sırnaştıkça sırnaşır
Çarebrusu, tüysüzü de kucaklarda dolaşır

Ben şöyle bir çıtlatayım sen ayıkla pirinci
Gazinoya pek yakındır 'Yamalı', 'Kapıiçi'

Çırak oğlan garson değil, Eftalipos'un kendi
Mahdum-i güzini de bir şıkırdım kalopedi

Hem o mahdum-i güzinin dildadesi ateşçi
Bir cehennem zebanisi Tanganikalı zenci

Eftalipos Gazinosu Galata'da meşhurdur
Şöhretinin esbabı da işte efendim budur...

Gözlerimle gördüğüm sahnedir. İşgal kuvvetlerinin İstanbul'dan ayrılacağına yakın bir cuma günü, o kâselis herifler gazinonun kapısına bir Türk bayrağı çektiler. Şımarık oğlanlar da yoldan geçen feslilere,

'Buyurun pasam! Buyurun beyim!..' diye seslenmeye başladılar.

Vakit ikindi ile akşam arası, caddenin en kalabalık zamanı. Milli Mücadele kahramanlarından meşhur İpsiz Receb Reis'in İstanbul'daki adamı olarak bilinen Temel Reis, yanında iriyarı iki mavunacıyla Eftalipos'un kapısına geldi; mavunacılardan birinin elinde bir Yunan bayrağı vardı. Hiç konuşmadılar. Temel Reis Eftalipos'un kapısına asılmış Türk bayrağını indirdi, katladı öptü, yanındaki adamlardan birine verdi, sonra öbüründen aldığı Yunan bayrağını gazinonun kapısına çekti... Gazino kapısı önünde çığırtganlık yapan iki garson, içeriye girip olanı haber vermeden hemen kaçtılar. Seyirci halkın arasından, yine o günlerde şapkasını çıkarıp fes giymiş bir

Rum kapıdan içeriye seslendi. Tanganikalı zenci ateşçinin zenanesi patronzade ile öbür oğlanlar dışarı çıkıp da kapıda Yunan bayrağını görünce önce bakıştılar, sonra telaşla bir koşuda içeri daldılar, palikarlar, pedimular zati eşyalarını almışlar. Zenci zenanesi kasadaki parayı ceplerine doldurup defterleri koltuklamış tekrar sokağa çıktılar, onları aşçılarla yamakları takip etti, zenane kapıyı kilitledi, dağılıp kaçtılar. Ve Eftalipos o gün böylece kapandı, bir daha açılmadı..."

22

Küplü

Galata'nın eski büyük meyhanelerinden olan Küplü'nün hususiyeti içkilerinin dev fıçılar yerine dev küpler içinde bulunmasıydı, adını da oradan almıştı. II. Abdülhamid devrinde bu meyhaneden bahseden yazarlar ağız birliğiyle derler ki: "Galata'nın en büyük, fakat en süfli meyhanelerinden biriydi..."

Ahmed Rasim, "Müdavimleri en azılı serseriler, kopuklardı; bir kısmı da ayyaş dilencilerdi..." diyor.

Sermet Muhtar Alus da Ahmed Rasim'in sözlerini tekrarlayarak, "Bütün süfli ayyaşlar burada... Yağ ölçekleri biçimindeki 50 dirhemlik teneke dolusu rakı 20 paraya... Küplü'nün böyle bedavaya içki vermesinden küplere binen rakı imalcileri hükümetin kulağını bükmüşler, meyhane dört beş kere basılmış, rakılar alınıp Sıhhiye'de muayene edilmiş, en ekstra meşhur rakılardan daha âlâ olduğu meydana çıkmış..." diyor.

Gençliği hovardalık âlemlerinde geçmiş Merdivenköylü zengin çiftçi oğlu Bitli Tevfik Efendi de bize tevdi ettiği zengin ve çok kıymetli hatıra notları arasında "Küplü"yü şu manzumeyle anlatıyor:

Galata'da Küplü nam meyhane bir danedir
Mecma-i kalenderan bir rezalethanedir

Dilberan-ı mühmelan cümle muglim esafil
Orda badenuş olur Küplü bir puthanedir

Sahibi cehennemlik çöpçatan bir kodoştur
Uşakları dilber-i Rumîler mestanedir

Köçek kesim geysudar topuklu tavşanlardır
Her biri bir kavgaya müstakil bahanedir

İsm ü resmiyle tarif ve tasviri ne mümkün
Birer mukaşşer badam cila-yı peymanedir...

Tersaneli ve Haddehaneli bahriyeliler, yine haşarılıklarıyla tanınmış topçular, kayıkçılar, sandalcıların bıçkın meşrepleri, rıhtım, gümrük hammalları, türlü ayak işleri görüp, bostan sergileri kurup geçinir ve tulumbacı adı altında toplanmış ele avuca sığmaz gençler, ruhlarının sanat gıdasını Galata'nın yarı batakhane tiyatrolarından alırlardı: "Amerika Tiyatrosu", "Avrupa Tiyatrosu", "Kuşlu Tiyatrosu"; oralarda gözlerinin kulaklarının cilası da kantocu kızlar olurdu... Sahnede bozuk bir Türkçeyle "terennüm" eden Musevi, Ermeni, Rum kızları... Türkçeleri bozuktu ama kantolarıyla ayaktakımının duygularına tercüman olmasını pek iyi bilirlerdi; işte "Küplü"nün ayaktakımından müşterileri o büyük ve eski meyhanede toplayan o kantocu kızların tiyatro sahnelerinden okudukları "Küplü kantoları" olmuştur; kesin hüküm verilemez, belki de meyhanenin sahibi tarafından ayrıca paralar da almışlardır. Üç Küplü kantosu vardır ki devrinde yıllarca ağızlarda dolaşmıştır:

Trabulus kuşak belde
Kadeh yarası elde
Severim ben böyle bir civanı
Küplü'nün tavşan oğlanı
Dal fesinden savrulmuş
Kâkülü Moskof samuru
Vur bir tokat enseye
Çiz rakıyı veresiye
Dokunma Panayot keseye
Severim ben böyle bir civanı
Küplü'nün tavşan oğlanı...

Bu kantodaki Panayot'un Küplü'nün barbasının adı olması muhtemeldir. Öbür iki meşhur kanto da şunlardır :

Kadeh kırmak el sarmak
Hovardaya pek şandır...
Küplü'ye gitmeyenler
Gidip bir tek çakmalı
Gamı dilden atmalı
Veresiye vermezse
Tezgâhtara çatmalı
Külhanbeylik omuzdaşlık
Aman bize pek şandır...

Gece gündüz gezmek merak
İşimiz boşuna dolaşmak
Sabah erken Küplü'nün kapısı
İnsanı divane eder rakısı
Olmaz Simon böyle
Param kadar çal be
Getir rakı mezeleri
Durmadan içmeli
Biri çatsa hazır çıngar
Of of yandım aman
Yandım aman yandım aman
Küplü'deki tavşan oğlan
Yamandır yaman...

Tiyatro sahnelerinden Küplü'ye davet edilen haşarılar, hovardalar, bıçkınlar o meyhanenin çalgıcıları ve hanendeleri tarafından da aynı edada kantolarla koltuklanırlardı:

Kabadayıyım kabadayı
Kabadayıyım Tosun Dayı
Severim hovardayı... Hayda...

Meyhanede çakarım
Peykesinde yatarım

Ben camları kırarım
Hır çıkarır kaçarım
Ben dayaktan korkarım
Var mı böyle kabadayı
Severim hovardayı... Hayda...

Ne gülersin omuzdaş
Ne bakarsın be kardaş
Bende yürek mermer taş
Savul karşımdan dolaş
Bulaşığım be kardaş
Hır çıkar yavaş yavaş
Kabadayıyım Tosun Dayı
Severim hovardayı... Hayda...

Haydin arkadaşlar meyhaneye gidelim
Atalım biz, çakalım biz, zevkimize bakalım
Semai divan çal çalgıcı dinleyelim
Şöylelikle böylelikle şu sabahı şu sabahı edelim

23

Büyük Kuleli

Samatya'da kendi adına nispetle isimlendirilmiş Büyükkuleli Sokağı'nda İstanbul'un en eski ve çok şöhretli bir gedikli meyhanesi, "selatin meyhane"ydi. Burasını son işleten ihtiyar Barba Vasili'nin ölümü üzerine 1944 sonbaharında kapandı, içine bir dokumacı yerleşti. Zamanımıza kadar ulaşabilseydi, yeni tabirle, hayli rağbet görecek bir "turistik taverna" olurdu; ehlinin eline düşmek şartıyla.

Bizans devrinden kalma kale duvarının iç yüzüne yapışık olarak inşa edilmiş, adını da yanındaki kale burcundan almıştı.

Sokak kapısından, etrafı peyke, ortada on kadar mermer masa bulunan büyük bir salona girilirdi. Tavanın ortası, hamam camekânları gibi, açıktı; ikinci kattaki odaların kapısı, etrafı parmaklıklı, korkuluklu bir iç balkona, koridora açılırdı ki, o koridor balkondan alt salon kuş bakışı görülürdü. Üst kattaki odalarda vaktiyle bu meyhanenin kibar müşterileri işret ederlermiş ve meclislerinde, ağyar gözünden gizlenmiş has mahbub sakiler hizmet edermiş. Şu kıtalar, geçen asır sonlarında yaşamış Barutçuoğlu Dikran adında gayetle yakışıklı bir Ermeni genci şanında yazılmış bir manzumeden alınmıştır. Barutçuoğlu Dikran'ın, "Barutçubaşızadeler" diye meşhur Dadyan ailesine mensup olduğunu sanıyorum, o, kibar ve zengin Ermeni ailesinin, muhakkak ki yüz karası olmuş bir çapkındır. Tulumbacılığa heves etmiş, yalınayak, baldırı çıplak, pırpırı kılık tulumba sandığı altında yangınlara koşmuş, yaşça akranı ve mevkice emsali olmayan adamlarla meyhane meyhane dolaşmış, işret etmiş ve işret meclislerinde köçek misali kalkmış oynamış veya oynatılmıştır. Manzume, Büyük Kuleli Meyhanesi'nin üst katındaki odalarında yapılmış bir işret âleminin tasviridir:

Barutçuoğlu bir ateşparedir
Havaidir dilber-i avaredir
Cümle omuzdaşlar yanık yanık
Sineleri şerha şerha yaredir
İsm-i şerifidir o şahın Dikran
Meclubunun olur hanesi viran...
...
Bıçkındır o civan tulumbacıdır
Nezaket bilmez pek dili acıdır
Bilmem ki bu hakir kemine bende
Şimdiye dek kurbanlarının kaçıdır
Büyük Kuleli'de kurarlar meclis
İnsan suretinde çend nefer iblis
Üçleme sunulur bade o şaha...
...
Raks ider meydana çıkıp Dikran'ım
Şuhane mestane ruh-i revanım
Kâh parmak fiskesi kâh topuk vurur
Tulumbacım bıçkınım o külhanım...

Merdivenköylü Bitli Tevfik Efendi'nin rivayetine göre, geçen asır sonlarında Sulukule'nin en seçkin çengi kızları koca İstanbul'da yalnız bu meyhanede oynarlarmış:

Fati'yle Pembe
Salıyla perşembe
Binnaz'la Gülizar
Cuma ile pazar...

Tevfik Efendi'nin iki kıtası:

Büyük Kuleli bura
Dünya durdukça dura
Burda olan meclisler
Başka nerde kurula

Çengilerin mümtazı
Gülizar'ı Binnaz'ı
Nasıl coşturur sazı
Bak topuk vura vura...

Üst kattan sur üzerinde bir taraçaya çıkılırdı. O taraçada, mehtapta, Marmara'ya karşı içkiye doyum olmazdı.

Büyük Kuleli'nin iç mahzen kapısı üstünde, son açılış tarihi Latin rakamlarıyla 1828 olarak kayıtlıydı. O tarihten bu yana hiç kapanmadan, ünlü meyhanenin son devri 116 yıl sürmüştür.

Umumi içki yasaklarından sonra kapatılan meyhanelere, yasak kalktığında yeni ruhsatname, gedik beratı verilirdi. Barba Vasili'nin sandığında, yüzyıllar boyunca meyhaneci olagelmiş ecdadına verilmiş en eski beratın tarihi de 1641'di. Kıymetine paha biçilmez bu vesika yaşlı meyhanecinin ölümünden sonra kimin elinde kalmıştır, ne olmuştur bilemiyorum. O gedik beratına göre de Büyük Kuleli'nin en az 330 yıl önce açılmış bir meyhane olduğu anlaşılır.

Meyhanenin antika eşyası arasında bakır rakı güğümleri vardı ki, üzerlerinde pirinçten bir yürek şekli bulunuyordu. "Rakı içmek için yürek ister" anlamına gelirmiş. Bir Türk halk deyimidir, rakıya "arslan sütü" derlerdi.

Hal tercümesini tespit ederken, Barba Vasili benden ısrarla rica etmişti: "Okuryazar kişiydi, meyhane ve içki, saki, muğbeçe, pir-i mugan üzerine hafızasında Türkçe pek çok beyit, kıta, şarkı, gazel vardı. Ve, Homeros'un *İlyada*'sını, Eski Yunancayla, ezbere biliyordu."

Bir turşu mütehassısıydı. Diyebilirim ki, bilhassa biber turşusu bir harikaydı; sırrını birlikte götürdü galiba.

Bu meyhanenin kapanması, İstanbul'un tarihi siması için çok büyük bir kayıptır.

24

Gambrinos Birahanesi

Geçen asır sonlarında Beyoğlu'nun meşhur birahanelerinden; 1898'de gazetelerde çıkan ilanlarında şunlar yazılıdır:

"Beyoğlu'nda Konkordiya Tiyatrosu'nun karşısında 312 numaralı Dimitri Gambrinos Birahanesi, birinci nevi bira füruht olunur, nefis etimme *[yemekler]* bulunur; birahane sabaha kadar açıktır; müşterilerin memnuniyetine her suretle hizmet edilir."

Eski bir meyhaneden çevrilme değil, doğrudan alafranga birahane olarak açılmış bir yerdi. Meyhanenin sahibi görünen Dimitri Gambrinos bir yelkenli gemi kaptanıydı, adını taşıyan bu birahaneyi, küçük yaşından beri gemisinde dolaştırdığı Sakız Adalı Andriya adındaki zenanesi için açmıştı. O 1898-1900 yıllarında Andriya otuz yaşlarında kadardı. Gayetle süslü bir Avrupalı genç kılık kıyafetinde dolaşırdı. Yelkenli gemide yıllar boyunca bir içdonuyla çıplak, gemicilerin işret âleminde sakilik ettiğini, başına sardığı kırmızı korsan mendilini çıkarıp ve yalın ayaklarını bir gâvur zurnası ile kemençenin ahengine uydurarak kırıta kırıta, kıvıra kıvıra oynadığı zamanları unutmuş, daima Fransızca konuşurdu, kendisine "efendi", "barba", "mastori", "kir", "çelebi" diye hitap edenlerin yüzüne bakmazdı, mutlaka "mösyö" denilecekti, hem "Mösyö Andriya..." da değil, "Mösyö Andre!.."

Kaptanın adını taşıyan birahanesine de Fransız limanlarından gördüğü birahanelerin şeklini vermişti.

Beyoğlu'nda beyaz ceketli, beyaz frenkgömlekli, siyah kelebek boyunbağlı, siyah pantolonlu, siyah çorap ve siyah ayakkabılı ve başları açık, uzatılmış saçları yandan veya ortadan ayrılarak taranmış, saçla-

rı mutlaka lavantalı garsonlar ilk defa bu Gambrinos Birahanesi'nde görülmüştür. Mösyö Andre o gençlerin ve çocukların dudaklarına hafif kızıllık ve yanaklarına da hafifçe pudra ve allık sürmelerine ve kirpiklerini sürmeyle karartmalarına izin verirdi ve hatta onlardan bu makyajı isterdi. Hepsi de genç ve çehreli altı nefer uşağı vardı. Onlar da ezberledikleri birkaç cümleyle Fransızca konuşurlardı ve takma Fransız isimleri taşırlardı: Jak, Jan, Mişel, Moris, Alfred, Pol. Hepsi yerli malıydı, Tatavla'dan, Galata'dan, Kumkapı'dan, Hasköy'den toplanmış pedimular, ahbarlar... İçlerinde hatta bir de şopar vardı, ama şoparların birincisi...

Sabaha kadar açık olduğu ilan edilmiş birahanenin gece yarısından sonraki müşterileri uygunsuz güruhu ile "beyaz kelebekler" Fransız garsonların cömert has dostu bilinmiş kişilerdi ve kendi aralarında, Fransızca, "benimki, seninki, Jak'ın beyi, Alfred'in kaptanı, Mişel'in İngiliz'i, Moris'in papazı, Jan'ın diplomatı, Pol'ün haydudu..." diye anılırlardı.

Bu birahane hakkında şu manzume devrin kalender halk şairi Üsküdarlı Âşık Razî'nin çırağı Hasköylü Âşık Sarkis'indir:

Giremem içeri üst baş külüstür
Zira Gambrinos gayet lüküstür
Gaco şıkırdımı Pera gülleri
Lavanta sürünmüş hoş kâkülleri
Şampanya patlatır bir şişe en az
Onlarda tamamdır türlü cilve naz
Tatavla, Kumkapı, Hasköy beyleri
Gündüzden verilmiş gece peyleri
"Minüvi" derler ki gece yarısı
Soksun dillerini eşekarısı

Gambrinos'ta bir gonca gül açmış
Dediler cennetten bir güzel kaçmış
Bus-i pâye izni erteye asmış
Kalenderan dolmuş dolmuş da taşmış
Koşuyor o şahın methini duyan
Kimi Fransız der kimi İtalyan

Hakikat-i hali ben idem beyan
Bizim dayı oğlu baron Tatulyan
Sus ol Sarkis dedi çaktı işmarı
Biz dahi koruduk Yervant ahbarı
Sordum ki refikin ya civanın kim
Dedi Karamanlı Bodos'un Eftim
Ya dedim şu kara Hindu nevcivan
Dedi ki Kıpti-i Nasrani Yuvan...

Yine o devrin, 1890 ile 1900 arasının şöhretlerinden bir de "koltuk"tan bahsedelim, Galata'da "Gömlekçi Madam".

Zamanımızdaki adı Necatibey Caddesi olan Topçular Caddesi'nde, Karaköy'den Tophane'ye giderken sağ kolda, hazır amele ve gemici gömlekleri satan Polonya Yahudisi bir kadın da, ayaktakımı arasında "Lehli Karı" diye anılırdı. Uzun boylu, gayetle şişman, yine avami tabirle "devanası" gibiydi. Şöhretini gömlek satmadan ziyade, vermut ile konyağı karıştırarak yaptığı ve "müselles" adını verdiği bir içkiyi gizlice satmasıyla yapmıştı. Gemiciden, kayıkçıdan, gümrük hammallarından kaşlı gözlü, boylu boslu genç dostları vardı ve o tabanları yarık jigololarına avans ücretler de verdiği söylenirdi, "cömert karıdır" denilirdi. Müşterileri arasında o devrin basın şöhretlerinden kimseler de görülmüştür, onlara da çöpçatanlık yapardı, beyler müselles içme bahanesiyle geldiğinde, "Müjde beyim" derdi, "seninkinin gönlünü yaptım, seni Filip'te bekleyecek, işmarını çak, al götür..." Bu, koltukçu "Lehli Karı" için söylenmiştir:

Zahirde gömlek satar
Âşıklara çöp çatar
Gemici kayıkçıdan
Eşbeh civanla yatar
Devanası karıdır
Tarttım geldi üç kantar...

25

Sirkeci'de Kafkas Birahanesi

İstanbul tarafının en eski birahanesiydi, adı ve içinin şekli değişmiş olarak hâlâ durur, Ankara Caddesi'nin alt başına yakın, yukarıdan inerken sol kolda, "İstanbul Lokantası", moda ismiyle de birkaç yıldan beri "İstanbul Restoran". Peşin verebilirim hükmü, "İstanbul" adını taşımaya layık bir içkili lokantadır.

İşte orada 1860 yılında bir Kafkas Birahanesi açılmıştı, tam 110 yıl önce sadece "Kafkas" da denilirdi. Kimin tarafından açıldığını kesin tespit edemedim, biri olacaktır, hem de Rum'un fazlaca açıkgözü.

1860-1865 arası, Rusların Çerkez, Abaza, Megrel, Kafkasya Müslümanlarını toplu olarak Türkiye'ye attıkları yıllardır; zavallılar, perişan, toprakları ve bütün gayrimenkulleri ellerinden cebren ve kahren alınmış, hazırda paralı ne ise, sandık eşyaları ve yatak denkleriyle vapura bindirilerek İstanbul'a gönderilmişlerdi. Devlet de, İstanbullular da o muhacirlere sevgi kollarını uzattı, devlet İstanbul civarında, bilhassa Kocaeli Yarımadası'nda bereketli topraklarda yerleştirinceye kadar onlara evlerinin kapılarını açtılar. Bir açıkgöz Rum da, Sirkeci'de Kafkas Birahanesi'ni açtı, Sirkeci şehrin en kalabalık işyeri, liman ağzı, muhacirleri getiren gemilerin onları karaya çıkardığı iskele, "Kafkas" adını görünce, "Vatan sevgisi imandan gelir", oraya koştular, "İçki de gam dağıtır", içtiler, dertleştiler. Ama birahane kısa zamanda gelişti ve İstanbulluların da devam etmeye başladığı en meşhur birahanelerden biri oldu, öyle ki Rumeli demiryolu yapılıp Sirkeci'ye bir de koca "gar" binası kondurulunca, İstanbul'dan Avrupa'ya gidip gelen Frenklerin de uğradığı bir yer oldu ve sahibi de kapısının üstüne yeni levhayı astı: "Brasserie de Caucase" (Brasri

dö Kokaz [Kafkas]). Bu Fransızca adı, birahanenin içine, zemine bile boydan boya yazdırdı ki, o yazı 1955 yılına kadar durmuştur.

Meşhur birahane 1900 ile 1905 arasında hem sahibini, hem de adını değiştirdi, İştayn Bruh adında bir Alman Yahudisi aldı, adı da "İştayn Bruh Birahanesi" oldu. O adamın Almanya'dan getirttiği ve bir bardağını 70 paraya sattığı "taze taze, âlâ ve nefis Salvator birası" yüzünden her akşam tıklım tıklım doldu, has müşterileri de devrin basın mensupları, edipleri, şairleri oldular.

Birinci Cihan Harbi'nin sonunda meşhur birahane yine bir Rum' un eline geçti ve tahminen 1945 yılına kadar o adam ve vârisleri tarafından idare edildi.

İştayn Bruh, zemindeki Fransızca "Kafkas Birahanesi" yazısını muhafaza etmişti, yalnız eşyayı değiştirmiş, Alman birahaneleri tarzında masalar ve iskemleler koymuştu, Rumlar ise ne o yazıya dokundular, ne de eşyaya. Fakat ismini değiştirdiler, "İstanbul Birahanesi" adını koydular.

1945'ten sonra birahaneyi meşhur aşçıbaşı Pandeli'nin damadı aşçıbaşı Hristo ile Pandeli'nin başgarsonlarından Ali Dündar satın aldılar. Yer, zemindeki yazısı, eski masaları ve iskemleleri ve "İstanbul" adıyla, fakat mükemmel yeni mutfağı, emsalsiz hizmetleri, çok çok terbiyeli garsonlarıyla İstanbul'un şanına layık bir yer oldu. Fakat kısa bir müddet sonra yanındaki bir dükkândan çıkan yangının sirayetiyle yandı, kül oldu. Geri tez elden ihya edildi ama, o küçük eski hatıralar, zemindeki "Kafkas" adı ile içindeki Almankârî eşya yok oldu. Kapıdan girince sağ tarafta küçük şirin bir iç bahçesi vardı, o da kaldırıldı, emsaline çok rastlanır eşya ve dekorla açıldı, hatta yeni resm-i küşadında İstanbul'un valisi ve belediye başkanı da bulundular. Az sonra aşçıbaşı Hristo ortaklıktan ayrıldı, zannediyorum ki, Yunan tebaalı olduğu için mecburen memleketine gitti; halen meşhur eski birahane ve yeni birinci sınıf restoran Ali Dündar ile yeni ortaklarının idaresindedir.

Bu meşhur eski birahanede 1905'ten 1968 yılına kadar değişmeyen, elden ele canlı bir demirbaş gibi devredilen tek varlık, Âdem Çulfas adındaki bir garson olmuştu, nesil nesil, devir devir müşterilerin "Barba" adıyla tanıdıkları adam.

Barba 1878'de Gümüşhane'de doğmuştu; fakir bir çulhanın oğ-

luydu, 13 yaşında iş aramak için İstanbul'a gelmişti. On dört yıl bakkal çıraklığı, kahveci çıraklığı, Fransız işadamı Baron Vandöre ve İtalyan işadamı Sinyor Vicenzo'ya uşaklık, Tokatlıyan Konak Oteli'nde garsonluk yapmış ve 27 yaşındayken İştayn Bruh Birahanesi'ne girerek orada demir atmış, 1968 yılına kadar ve 90 yaşına kadar tam altmış üç sene çalışmıştı. İstanbul garsonlarının piri. Şu geçen bir iki yıl içinde ölmüş olacaktır.

Yüzyıllar boyunca Boğaziçi'nin iki yakasında, Üsküdar'da, Kadıköy'de, Fenerbahçe'de, Göztepe'de, Erenköy'de, Marmara'da, Çamlıca'da, Kartal'da, Pendik'te; Rumeli yakasında, Bakırköy'de, Yeşilköy'de, Küçükçekmece'de, daha daha uzaklarda Belgrad Ormanı içinde Belgradcık köyünde, Adalar'da büyüklü küçüklü yüzlerce meyhane, yüzlerce gazino devir devir İstanbul'un şöhretleri olmuştu. Hepsini dolaşmaya kalksak, Evliya Çelebi'nin diliyle bir müstakil kitap, "meyhanename" olur.

İstanbul civarındaki meyhanelerin bir hususiyeti yazın bir "mesire meyhanesi" olmalarıydı; işte o mesire meyhanelerinin en eskisi Anadoluhisarı'nda Göksu Deresi'nin gerilerinde meşhur çömlekçilerin bulunduğu yerde, bir ayazma yakınında üç meyhane olmuştur. Dereden kayıkla gidilirdi. Kalender âşıklar yanlarına bir sine bülbülleri sevgililerini alırlar, o meyhanelerde yâr ve ağyar gözünden gizli îş ü işret ve muhabbet ederlerdi, işte Lale Devri'nin ölmez şairi Nedim'in terennümü:

Ey şuh Nedima ile bir seyrin işittik
Tenhaca varıp Göksu'ya işret var içinde.

Hazırda sine bülbülü yoksa, Göksu'da tedariki de mümkündür, öylesine mesire meyhaneleriydi, işte, şairi meçhul fakat çok meşhur bir şarkı, Hristaki Efendi'nin kürdilihicazkâr şarkısı:

Gidelim Göksu'ya bir âlem-i âb eyleyelim
O kadehkâr güzeli yâr olarak peyleyelim!..

26

İçki yasakları

Bu yazıların ilk satırlarında da kaydetmiştim, Türkler İstanbul'u ve Galata'yı aldıkları zaman, bu büyük şehrin meyhaneleri, dünya yüzünde şöhretti demiştim ve yazılara da, "İstanbul'da meyhane kalmadı, zamanımızda içkili lokanta ve içkili aşçı dükkânları var..." diye başlamıştım.

Bir aya yaklaşıyor, İstanbul'un eski meyhanelerini, artık hiçbiri ve benzerleri de kalmamış o eski meyhanelerini, tespit edebildiğimiz hatıralarıyla dolaştık. O arada birkaç gazino da kaydettik.

Ne o yerlerin sayısı tükenmiştir, ne de o konudaki notlarım. Şevk kandilinin yağı tükendi.

İstanbul'un fethinden Tanzimat Devri'ne, ilk gazinoların açıldığı devre kadar geçen dört yüz yıl içinde, İstanbul'da, zaman zaman içki yasakları çıkmış ve büyük şehrin şöhretleri cihanı tutmuş meyhaneleri kapatılmıştır. Yasaklar da bazen göz yumularak, bazen de amansız şiddetle tatbik edilmiştir.

Tertemiz dindarlığıyla tanınmış, hatta öylesine ki hayatında iken kendisine "Veli" (ermiş kişi) denilmiş Sultan II. Bayezid zamanında bir içki yasağı düşünülmemişti, ilk içki yasağı, bilakis, laubali kalemlerin "Sarhoş Selim" dediği Sultan II. Selim zamanında çıkmıştır. İşte bir fermanın bugünkü yazı diline çevrilmiş sureti:

"İstanbul ve Galata kadılarına hüküm ki,

İstanbul ve Galata'daki bütün meyhanelerin kaldırılmasını emretmiştik. Meyhanelerin hâlâ işlediği ve içlerinde fısk u fücur olduğu duyuldu. Bu fermanım vardığı gibi meyhaneler tamamen kaldırıla-

caktır ve şaraplarına tuz atılıp sirke yapılacaktır. Emrimin hilafına hareketten sakınınız..."

Hicri 975 (Miladi 1567).

Yasağın on yıl bile sürmeden tavsadığı anlaşılıyor.

"İstanbul kadısına hüküm ki,

Langa'daki mahallelerin Müslüman halkı, mahallelerinde oturan gayrimüslimlerin evlerini meyhane haline koyduklarından, sarhoşların hamama giden kadınlara sataştıklarından, akşam ve yatsı namazına giden Müslümanlara küfrettiklerinden ve bu yüzden nice defa kanlı vakalar olduğundan, meyhanelerden çıkan fâsiklerin avretler hamamına girip hatunlara tasallut ettiklerinden, hatta bir defa bir sarhoşun bir kadını hamamın yıkanma yerinde halvette yakaladığından ve çıplak kadının sarhoşun elinden cemaati kesîre ile ve güçlükle kurtarıldığından, Safer adında bir müezzin mescide giderken cebren meyhaneye sokulup üzerine şarap döküldüğünden bahisle şikâyette bulundular.

Buyurdum ki, bundan böyle İslam mahalleleri civarında, mescitler civarında ve hamamlara giden yollar üzerine meyhane bulunmayacaktır, bulunanlar derhal kaldırılacaktır..."

Hicri 983 (Miladi 1575)

Görülüyor ki ilk içki yasağı on yıl bile sürmemiştir. Hem gedikli meyhanelere izin verilmiştir, hem de gayrimüslimler, bilhassa Langa Rumları ve Ermenileri evlerini meyhane haline getirmişlerdir, yani sayısız koltuklar işletilmiştir.

Kadınlar hamamına girip kadınlara tasallut eden, hatta hamamın ta içine dalarak bir kadını çırılçıplak kucaklayarak hamamdan kaldırıp götürmek isteyen ve bir müezzini zorla meyhaneye sokarak üstüne şarap döken sarhoşlara gelince, gün gibi aydındır, İstanbul'un Müslüman halkının erazil ve esafilinden şehir eşkıyasıdır. O vakaların faili bir gayrimüslim olsa, Divan-ı Hümayun'a aksetmeden, mütecavizin cezası verildikten başka bir toplu kıtal bile olurdu. O yüzyılların öncesinde değil, bu vakalardan biri zamanı-

mızda olsa, "sarhoş" karakola götürülmez, oracıkta linç edilir.

İstanbul'un gördüğü son içki yasağı, Milli Mücadele'den sonra İstanbul'un kurtuluşundadır. Milli Mücadele yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Anadolu'da içkiyi yasak etmişti. Bu yasak İstanbul'da da hemen yürürlüğe girdi. İşte o yasak münasebetiyle rint şair Kesriyeli Çubukçuzade Mehmed Sıdkı Bey merhumun "Vedaname" isimli manzumesi:

Meyhanede görünce bizi şen ü şad felek;
Kıskandı bezm-i işrete kattı fesad felek!..

Her meygede kapandı, dedi pir mey yasak!
Saki eğildi mutribe emretti: ney yasak!

Mestaneler akıttı o şeb katre katre yaş
Mahmur çehreler sararıp kıldılar telaş

Akşamcılar kavafili bozdu humarını
Verdi diyar-ı âhara hicret kararını

Rindan-ı şehr Bomonti'de etmiş dün içtima
Pir-i mugan üzümkızına eyledi veda!

İçtik o gün sızıncaya dek son bir an idi
Sordum bu hadisatı da üstad-ı mey dedi:

Yaksın Hilal-i Ahdar'ın Allah ocağını,
Söndürdü ehl-i şiir ü melalin çerağını!

Yazdı Çubukçuoğlu vedaname badeye
Olsun medar-ı tesliyet Hammamîzade'ye!

Manzume 12 Teşrinievvel 1339, Miladi takvimle 24 Ekim 1923'te yazılmıştır. Şairin "Hilal-i Ahdar" dediği "Yeşilay"dır, malum içki düşmanları cemiyeti, ama aslında yasak yukarda kaydettiğim gibi Kurtuluş Harbi boyunca devam etmiş bir devlet yasağıydı.

Sözlük

A

âb ü hava: su ve hava.
afet-i can: güzelliğiyle insanı çok etkileyen.
afet-i devran: çağın en güzeli.
afitab-ı temmuz: temmuz güneşi.
âgaze: müzikte, fasıla başlamadan önce yapılan giriş.
ağyar: başkalar, yabancılar.
ahbar: erkek kardeş (Ermenice "yeğpayr"dan).
nurun alâ nur: nur üstüne nur (Kuran-ı Kerim'de Nur Suresi'nin 35 ayetinde geçen bir ibare).
âlem-i âb: içkili eğlence.
alessabah: erkenden, sabah sabah.
alude: bulaşmış, bulaşık.
Amr ü Zeyd: Arapçada, Türkçedeki "Ahmet-Mehmet", "Ali-Veli" gibi kullanılan söz.
ân: güzellik.
anberiye: ayyaşların kendi aralarında rakı için kullandıkları ad.
âsar-ı eslaf: eskilerin yazdığı eserler.
ashab-ı sohbet: sohbet edenler.
asım takım: kadınların boyunlarına, kulaklarına taktıkları süs eşyası; asımlık.
avaze perdaz: ses düzenleyici.
ayyar: çevik.
azade-i gam: kederden, tasadan kurtulmuş.

B

badam: badem.
bade: şarap, içki.
badenuş: içki içen.
bâl ü per: kanat.
barika: şimşek.

bebr: pars, leopar.
bedhal: durumu kötü, düşkün.
bedia: güzellik değeri yüksek olan, sanat eseri.
bedidar: görünür halde, açık, ortada.
bedter: beter, çok kötü.
bed tıynet: kötü yaradılışlı, mayası bozuk.
behçet: güler yüzlülük, şirinlik.
bekrî: içki düşkünü, akşamcı.
belaperverde: belayla beslenip büyütülmüş.
belî: evet.
beliğ-i şehîr: ünlü söz ustası.
bencileyin: benim gibi, bana benzer.
bende: kul, köle, bağlı.
bender: ticaret limanı, iskele.
beng: banotu denen bitkiden elde edilen keyif verici; esrar.
berdar: asılmış; asma, asılma.
berk: şimşek.
Beytülharam: Kâbe.
bezm-i cühhal: cahiller meclisi.
bezm-i sahba: şarap meclisi.
bibedel: benzersiz, eşsiz.
bihavf: korkusuz.
bihicab: utanması olmayan.
bihisab: hesapsız, çok miktarda.
binlik: yaklaşık 3 litre sıvı alan büyük şişe.
bostancı: saraylardaki çeşitli hizmetleri yürütmekle görevli kişi.
bus-i pây: ayak öpme.
bûy efşan: güzel koku saçan.
bürüncük: ipekli bir kumaş.
büryan: kuzu etinden yapılan bir çeşit kebap; biryan.

C

câ: yer, mekân; cây.
câm: kadeh.
camedan: bir tür kısa yelek, camadan.
canfes: ince ipekli bir kumaş.

cavidan: sonu olmayan, sonsuz.
câygeh: yer, mevki.
cebren: zorla.
cevelan: dönüp dolaşma.
civan: yakışıklı genç.
cur'a: yudum, bir yudumluk içki.
cûşâcûş: büyük coşku.
cünun âver: cinnet getiren.
cünbüş: hareket, eğlenti; cümbüş.

Ç

çâlâkî: eline ayağına çabukluk, tez canlılık, çeviklik.
çamçak: genellikle çam ağacından yapılan, yayvan bir tas biçiminde kap.
çarebru: bıyığı yeni terleyen delikanlı, dörtkaşlı.
çarpare: parmaklara takılıp çalınan zil.
çehre-i mah: ay gibi yüz.
çend: birkaç, bazı.
çeng ü çegâne: müzikli eğlence.
çerağ: kandil, lamba; çıra; divan edebiyatında sevgilinin yanağı.
çerge: Çingene çadırı.
çeşm-i cadu: büyüleyen göz.
çeşm ü ebru: göz ve kaş.
çisud: neye yarar.
çulha: dokumacı, çuhacı.

D

dairezen: tef çalan.
dal fes: üstünde sarık bulunmayan fes.
dâman: etek.
dane-i şerare: kıvılcım tanesi.
dârüsselam: cennetin ikinci katı.
dârüşşifa: şifa yurdu, hastane.
değme: her, herhangi bir, rasgele.
dembedem: vakit vakit, daima.
dembeste: soluğu kesilmiş, susmuş.

demsaz: uyumlu arkadaş, dost.
dendan: dişler.
derkâr: belli, meydanda.
destar: sarık.
dide-i hasret: hasret çeken göz.
dil: gönül, yürek.
dildade: yavuklu; âşık, gönül vermiş.
dilhah: gönül isteği.
dilküşa: iç açan.
dilrüba: gönül alan.
dilsuz: yürek yakıcı.
dilşat: gönlü sevinmiş.
dir-i mihnet: mihnet zırhı.
diyar-ı âhar: başka memleket.
dörtkaşlı: bıyığı yeni terleyen delikanlı, çarebru.
duhter-i pakize: saf, temiz kız evlat.
düz: anasonsuz üzüm rakısı; duziko.
düzgün: beyaz ya da koyu pembe bir çeşit krem.

E

ebyat: beyitler.
edip: edepli, terbiyeli; edebiyatla uğraşan.
edna: pek aşağı, bayağı.
eflak: gökler.
ekdâr: kederler, acılar; bulanıklıklar.
elfaz-ı rengîn: renkli sözler.
encüm: yıldızlar.
enis-i ruh: ruh dostu, ruha yakın gelen.
erazil: reziller, yüzsüzler, alçaklar, namussuzlar.
esafil: pek alçak ve bayağı.
esbap: sebepler, nedenler.
esma: isimler.
eşâr: şiirler.
eşbeh: benzeyenler, eşler.
eşk: gözyaşı.
ez can ü dil: candan, içten.

F

fâsık: günah işlemiş.
fecere: kötü huylular, günahkârlar.
fehmetmek: anlamak, kavramak.
felaketdide: dert görmüş, derde uğramış.
felek: yazgıları belirlediği düşünülen üstün güç.
ferda: yarın; gelecek zaman; kıyamet.
firak: ayrılık, ayrı düşme.
fısk u fücur: her türlü kötü iş, ahlaksızlık.
füruht: satma, satım, satış.

G

gaco: (argo) metres, dost.
gavvas-ı bahr-i aşk: aşk denizinin dalgıcı.
geda: dilenci, yoksul, fakir.
geysu: saç, saç örgüsü.
gıyap: hazır ve göz önünde bulunmama.
gulam: erkek çocuk, delikanlı.
gulgule: gürültü patırtı.
gulyabani: karanlık ve ıssız yerlerde insanın önüne çıktığı sanılan ürkütücü hayalet, hortlak.
gumum: gamlar, kederler.
gûş: kulak; işitme, dinleme.
gül-i handan: gülen, neşeli, sevinçli gül.
gümrah: yolunu kaybetmiş, yoldan sapmış.

H

hâb: uyku.
hace: hoca.
hadd ü payan: sınır ve son.
hâk: toprak.
hakka: doğrusu, gerçekten.
halet: hal, durum, keyfiyet.
hâli: boş, ıssız.
hamr: şarap, içki.
hamuş: susan, susmuş, sessiz.

hane-i dil: gönül evi.
hanendegân: şarkı söyleyenler.
hankâh: tekke.
har: eşek.
hâsıl-ı kelam: sözün kısası.
hasretger: hasret çeken.
has ü âm: halkın seçkin tabakası ve avam tabakası.
hat: yeni çıkan sakal ve bıyık.
havf: korku, korkma duygusu.
hayal-i vuslat: kavuşma hayali.
hay ü huy: hayhuy, zevk ve eğlence gürültüleri, velvele.
hazer: sakınma, çekinme.
hemdem: sıkı fıkı arkadaş.
hiram: sallanma, salınarak yürüme.
hîz: puşt, ibne.
hizber: aslan; yürekli adam.
hoşhiram: yürüyüşü güzel.
hûblisan: güzel dilli.
humar-ı dehr: dünyanın, zamanenin verdiği baş ağrısı.
hun: kan.
hurrem: taze, sevinçli, gönül açıcı.
hurşid-i sipihr: talih, baht güneşi.
hurşidvar: güneş gibi.
hüccet: delil, tanıt.
hükema: bilgeler, filozoflar; bilim adamları.
hünsa: hem erkeklik organı, hem dişilik organı bulunan kişi; erdişi.
hüsn ü ân: güzellik.

I

ıtriyat: güzel kokular.

İ

ibda: yaratma, meydana getirme.
ibram: üstüne düşme, zorlama.
ibtida: ilkin, en önce.
içtima: toplanma; toplantı; birikme, yığılma.

idlâl: gösterme, işaret etme.
ihtikan: bağırsağa şırıngayla su verme.
ilhah: diretme, üstüne düşme.
imame: tespih ya da sigara ağızlığının ucuna takılan başlık.
inhisar: yalnız bir kimseye ait olma; tekel.
irşat: doğru yolu gösterme, uyarma.
istibad: gerçekleşmesine ihtimal vermeme, uzak görme.
istimdad: yardım isteme, yardıma çağırma.
istiskal: soğuk davranışlarla hoşlanmadığını belli etme.
işret-i müdam: sürekli içki içip eğlenme.
îş ü işret: yiyip içip eğlenme.
itlaf: öldürme; boş yere harcanma; bozma, yok etme.

K

kadd-i şimşad: düzgün endamlı.
kadehkâr: içki dağıtan kimse, saki.
kadim: eski.
kâh (kâhı; kâhi): bazen, zaman zaman, ara sıra..
kahren: zorla, ezerek.
kalender meşrep: her şeye aldırmayan, gösterişsiz bir yaşama biçimi olan kimse.
kamer: ay.
kân-ı füyuzat: bolluk, bereket, mutluluk kaynağı.
kâr: iş.
kariye (karye): köy.
kâselis-i bezmgeh: içki meclisinin çanak yalayıcısı.
kaşmer: maskara, soytarı.
kavafil: kafileler.
kefere: Müslüman olmayanlar; kâfirler.
kemin: pek küçük; zavallı, güçsüz.
kerm: asma, üzüm bağı.
kesir: çok, fazla bulunan.
kırba: sakaların su taşımada kullandıkları tahta su kabı.
kıtal: saldırı, vuruşma, mücadele.
kıyam: ayağa kalkma; kalkışma; ayaklanma.
kibar: büyükler, ulular.

kirasu etmek: (argo) vermek.
kisve: elbise, kılık kıyafet.
kûs-ı rahil: göç davulu, ölüm davulu; ecel.
küşade: açık.
küşat: açma, açılış.
kûşe: köşe.
kûy: köy; divan şiirinde sevgilinin yaşadığı yer.

L

lâbis: giyen, giyinmiş.
lâl: dudak.
lane: yuva, ev.
laşe: leş.
layemut: ölümsüz.
leb: dudak.
leb-i derya: deniz kenarı.
lehv ü şur: eğlence ve şamata.
leşker: asker.
leyl ü nehar: gece gündüz.
lika: yüz, çehre.
livata: erkekler arasındaki cinsel birleşme.

M

mahasal: meydana gelen şey, sonuç.
mahaza: bununla birlikte.
mahbub: sevgili, sevilen.
mahdum-i güzin: seçme erkek evlat.
mahsima: ay yüzlü, çok güzel.
makule: cins, tür, çeşit.
maşuk: sevilen.
mazul: memuriyetten çıkarılmış, azledilmiş.
meclup: tutkun, aşırı bağlı, vurgun.
mecma-i kalenderan: kalenderlerin toplantı yeri.
medar-ı tesliyet: teselli dayanağı.
meh (mah): ay; güzel kız ya da genç.
mehpare (mahpare): ay parçası; pek güzel kimse.

mehru (mahru): ay yüzlü, güzel; mahru.
mekkâr: hileci, düzenbaz.
melekhu: melek huylu, melek yaradılışlı.
melunan: lanetliler.
menal: sahip olunan nesne.
menhusan: uğursuzlar.
menzil: ev, ikametgâh.
mergule: bükülmüş, kıvırcık saç.
mesamat: deri üzerindeki ufak delikler.
mesâvihane: kötülükler yuvası.
meşk: alışma, alıştırma.
meşrep: yaradılış, huy, karakter; davranış biçimi; su içilecek yer.
mey: şarap.
meyane: kıvam.
meygede: şarap satılan ve içilen yer.
mey-i nab: halis, katıksız şarap.
mezmuman: yerilmişler, zemmolunmuşlar.
miço: meyhaneci çırağı.
mihman: konuk, misafir.
mihr: güneş; sevgi, dostluk.
minelkadim: eskiden beri.
mir-i sühan: söz üstadı.
mizan: terazi, tartı; ölçü, ölçüt.
muasır: çağdaş, aynı çağda yaşayan.
muglim: oğlancı.
muğbeçe: meyhaneci çırağı.
muhakkar: horlanmış, hakir görülmüş.
mukaşşer: kabuğu soyulmuş.
muntazır: bekleyen, yolunu gözleyen.
musahip: bir büyük kişiye sohbetleriyle hoşça vakit geçirten kimse.
mutaf: etrafında dönülen, dolaşılan.
mutrib: çalgıcı, hanende.
mücevher: Arap alfabesinde noktalı olan harf.
müdam: şarap.
müessesat: kurulmuş yapılar.
müheykel: heykel gibi.

mühmel: özensiz; bakımsız kalmış, ihmal edilmiş.
mülevves: kirli, pis.
mülhakat: bir merkeze bağlı olan yerler.
mürg-i dil: gönül kuşu.
müselles: kaynatılıp miktarı üçte bire indirilerek alkol derecesi yükseltilen içki.
müstakar: yerleşilen, durulan, karar kılınan yer.
mütehakkim: zorla sözünü geçiren, tahakküm eden.
müverrih: tarih yazan kimse, tarihçi.

N

nahvet: kibir, gurur.
nakd-i can: en değerli şey.
nalan: inleyen.
nas-ı kati: açık ve tartışılmaz hüküm.
Nasrani: Hıristiyan.
nâzım: düzenleyen, nazım haline koyan.
nazikter: ziyade nazik.
nefer: kimse, fert; adet, parça.
nefir: boynuzdan yapılan, boru biçiminde üflemeli bir çalgı.
nefyetmek: sürmek, sürgüne göndermek.
neşr-i envar: nurlar yayma, dağıtma.
neşve-i sahba: şarap neşesi, sarhoşluğu.
nevcivan: taze, genç, delikanlı.
nezafet: temizlik, paklık.
nigâh: bakış, bakma; göz.
nigâr: resim gibi güzel, sevgili.
nihal: fidan, sürgün.
nukl: çerez, meze.
nur-ı irfan: olgunluk ışığı.
nuş etmek: içmek.
nümayiş: gösteriş, gösteri, görünüş.

Ö

ömür güzar: ömür geçirme.

P

pabürehne: yalınayak.
pera: Beyoğlu semtinin eski adı.
pesend: beğenme, seçme.
peş: giysinin etek kesimini genişletmek amacıyla yanlara eklenen üçgen biçiminde kumaş parçası.
peymane: şarap bardağı, büyük kadeh.
peyman şiken: yemin bozan.
pırpırı: hovarda, çapkın, uçarı.
pir-i mugan: meyhaneci.
puşide: örtü, perde.
pür tâb: çok hararetli; çok parlak.
püser: erkek evlat.

R

rana: güzel, göze hoş görünen.
refik: arkadaş, yoldaş; erkek eş.
resen: ip, urgan, halat.
resm-i küşat: açılış töreni.
reşk: kıskanma; kıskanmayı uyandıran.
reviş: gidiş, yürüyüş.
rint meşrep: kalender, derviş yaradılışlı.
ruh-i al: pembe, kızarmış yanak.
ruh-i revan: canlı ruh.
ruh-i sâni: yaratıcı ruh.
ruhsar: yanak.
ruhsare-i canan: sevgilinin yanağı.
ruşen: aydın, parlak.
ruy: yüz, çehre, sima.
ruz ü şeb: gündüz ve gece, her zaman.

S

sad: yüz (100).
sadr: her şeyin önü, başı, ilerisi; yüce yer, oturulacak en iyi yer.
sagar: kadeh, içki bardağı.

sagarresan: içki kadehi getiren.
sahba: şarap.
sahhaka: sevici, lezbiyen.
sahib-i esrar: sır sahibi.
sahibkıran: her zaman başarı gösteren, üstün gelen hükümdar.
sahihan: gerçekten.
sahra: ova, kır.
salaş: tahtadan yapılmış baraka.
sayd: avlama, avlanma.
saye: gölge.
sayvan: kulakkepçesi.
sayyad: avcı.
sekene: bir yerde oturanlar, sakinler, ahali.
selatin: sultanlar.
serâpâ: bütünüyle, baştan ayağa.
serefraz: başkaldıran; benzerlerinden üstün olan.
sermest: sarhoş.
serşar: dopdolu, taşkın.
server: baş, başkan.
serv-i sehî: servi gibi düzgün boy.
sevda-yı ham: olmayacak, boş sevda.
seyr: gezme, gezinme.
sim: gümüş.
sinekemane: bir keman türü.
sirkat: hırsızlık, çalma.
subh ü mesa: sabah akşam.
subh ü şam: sabah akşam.
sude: sürtülmüş, sürülmüş; ezilmiş.
sükkân: oturanlar, sakinler.
sürud: şarkı, türkü.
sürur: sevinç.
sûz ü güdâz: yanıp yakılma.

Ş

şad: neşeli, mutlu.
şadan: sevinçli.

şah: divan edebiyatında sevgiliye verilen ad; şeh.
şaki: haydut.
şakirt: öğrenci, çırak, yamak.
şam: akşam.
şarab-ı erguvan: erguvan renkli şarap.
şarab-ı nab: halis şarap.
şâribülleyli vennehar: gece gündüz içen, alkol düşkünü, ayyaş.
şartlamak: kirli bir şeyi en az üç kez sudan geçirerek yıkamak.
şeb: gece.
şebab: gençlik, tazelik.
şebçirag: İran mitolojisinde, geceleri çevreye ışık saçan bir çeşit cevher.
şeb ü ruz: gece gündüz.
şeh-i huban: güzeller hükümdarı.
şehbaz (şahbaz): gösterişli, yiğit kimse.
şehlevent: yiğit; yakışıklı genç.
şehsüvar: usta binici.
şehvetengiz: istek uyandıran, isteklendiren.
şekavet: eşkıyalık, haydutluk.
şekerleb: dudağı şeker gibi tatlı.
şeni: kötü, iğrenç, utanç verici.
şen ü şad: sevinçli ve neşeli.
şetaret: sevinç, şenlik, neşe.
şerha: dilim, yarık.
şib: ince gümüş teller ve ipek iplikle dokunan bir tür değerli kumaş.
şikâr: av, avlama.
şîrane: aslana yakışır biçimde, aslanca.
şuara tezkiresi: şairlerin hayatlarından ve şiirlerinden söz eden eser.
şule-i cihansûz: dünyayı yakan alev.
şübheküşa: şüphe çeken.

T

taaccüp: şaşırma, hayret etme.
tab: huy, karakter, mizaç.
tabeseher: seher vaktine kadar.
tarik: yol.
târ-i zülf: saç teli.

tarümar: karmakarışık.
taşra: dışarı; dış kısım.
tavr-ı riayetkârane: saygılı tutum.
teber: balta.
tefahür: övünme.
tekebbür: kibirlenme, ululuk satma.
telezzüz: tat alma, hoşlanma, hoşa gitme.
temaşa: bakıp seyretme.
temenna: elle selam verme.
tersazadegân: Hıristiyan soyluları.
teşyi: uğurlama, selametleme.
tıflı naz: cilveli, edalı çocuk.
tövbe-i nasuh: bir daha günah işlememek üzere yapılan tövbe.
tuti: papağangillerden bir kuş.
tüvana: dinç, güçlü.

U

usturpa: ince bir halatın ucuna kurşun parçası bağlanarak yapılan kırbaç.
uşşak: âşıklar.
uyandırmak: sobayı, ocağı, lambayı vb. yakmak, tutuşturmak.
uyub-i zahiri: dış görünüş ayıpları.

Ü

üftade: düşmüş, düşkün, biçare; âşık.
ülfet: görüşme, konuşma; dostluk.

V

vakanüvis: döneminin olaylarını saptamakla görevli tarihçi.
vakayiname: olayların tarih sırasına göre yazıldığı eser; kronik.
vakt-i şita: kışın, kış vakti.
vakt-i tengi: darlık, züğürtlük vakti.
vaz-ı edibane: edepli, terbiyeli davranış.
veli: lakin, fakat.
vişnab: vişne şurubu.

Y

yâd: hatırlama, akla getirme, anma.
yâran: dostlar.
yasakçı: muhafız, kavas.
yave: boş lakırdı, saçma sapan söz.
yed: el; kudret, güç.

Z

zağlamak: keskinleştirmek için, kesici araçların keskin yüzünde kalan çapakları almak; kılağılamak.
zahid-i mürai: ikiyüzlü sofu.
zahir: dış yüz, görünüş.
zahit: kaba sofu, aşırı sofu.
zair: ziyaret eden.
zanubezanu: diz dize.
zeberdest: eli üstün; mahir, usta.
zemzeme: ezgili ses; şarkı, nağme.
zenane: kadınca, kadınlara yakışır yolda.
zerbeft: sırmalı kumaş.
zeyn: süs.
ziy: kılık kıyafet, dış görünüş.
zülf-i yâr: sevgilinin zülfü, saçı.
zürefa: (burada) seviciler, lezbiyenler.